

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Johanna Maksing

**PARANDAMISERAND DISAINIÕIGUSES: KAS VAJALIK, PÕHJENDATUD JA
PROPORTSIONAALNE MEEDE TÖÖSTUSDISAINILAHENDUSE OMANIKE
AINUÕIGUSTE PIIRAMISEKS?**

Magistritöö

Juhendajad:
Professor Aleksei Kelli
Kaasprofessor Age Värv

TALLINN
2025

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1 Parandamiserandi kujunemine ja õiguspoliitiline taust.....	10
1.1 Parandamiserandi ajalooline areng EL tasandil	10
1.2 Parandamiserandi ajutine regulatsioon ja killustatuse probleem	12
1.3 Disainireform 2024 ja alalise parandamiserandi kehtestamine.....	14
2 Parandamiserandi rakenduslik raamistik EL õiguses.....	17
2.1 Parandamiserandi õiguslik tähendus	17
2.2 Parandamiserandi kohaldamisala ja rakendamise tõlgenduspõhimõtted	21
2.3 Tarbijate teavitamiskohustus ja tõendamiskoormise jaotus	25
3 Parandamiserandi õiguspoliitiline põhjendatus.....	30
3.1 Seadusandja eesmärgid ja sidusrühmade argumendid	30
3.2 Mõju õigusselgusele	32
3.3 Mõju konkurentsile ja innovatsioonile	33
3.4 Mõju varuosa hindadele ja tarbijate huvidele	40
3.5 Mõju keskkonnale	44
4 Proportsionaalsuse analüüs disainilahenduse omanike ainuõiguste riive suhtes	46
4.1 Proportsionaalsuse kriteeriumid	46
4.2 Parandamiserandi legitiimsed eesmärgid	47
4.3 Parandamiserandi sobivus ja vajalikkus.....	49
4.4 Mõõdukuse hindamine disainilahenduse omanike ainuõiguste suhtes	55
Kokkuvõte	64
Repair Clause in design law: Whether a necessary, reasoned, and proportionate measure to limit the exclusive rights of the owner of an industrial design. Abstract	69
Kasutatud allikad.....	75
Kasutatud kirjandus.....	75
Kasutatud kohtupraktika	82
Kasutatud õigusaktid	83

SISSEJUHATUS

Tööstusdisainilahenduste¹ õiguslik kaitse on intellektuaalomandi valdkond, mille eesmärk on kaitsta toodete välimust ehk visuaalset kuju. Tööstusdisaini kaitse seaduse² (edaspidi TDKS) § 4 lg 1 ja 2 kohaselt on disainilahendus toote tasapinnaline või ruumiline väliskujundus, mille moodustab kas toote vorm, konfiguratsioon, ornament, värvilahendus, faktuur või materjal. Disainilahendus võib olla sõiduauto või selle varuosa kuju.

Eestis saab disainilahendus õiguskaitse selle registreerimisega Patendiameti hallatavas tööstusdisainilahenduste registris (TDKS § 5 lg 2, § 55 lg 1). Registreerimisega saavutatav õiguskaitse seisneb omanikustaatusel ja enda loomingulise tegevusega loodud teosele ainuõiguste saamises (TDKS § 12 lg 1, § 15). Disainilahenduse omaniku ainuõigused hõlmavad õigust valmistada, levitada, müüa, pakkuda müügiks, importida, eksportida ja ladustada registreeritud disainilahenduse järgi valmistatud tooteid ning keelata teistel isikutel ilma loata identse või äravahetamiseni sarnase disainilahenduse kasutamise (TDKS § 16 lg 1).

Disainilahenduse omaniku ainuõigused ei ole aga absoluutsed ning neid võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata.³ Nii on Euroopa Liidu (edaspidi EL) seadusandja ühe sellise täiendava disainilahenduse omaniku õigusi mitterikkuva toiminguga kehtestanud 2024. aastal läbi viidud disainireformi käigus. Nimelt viidi ELi tööstusdisainiõiguse regulatsioonis 2024. aastal läbi disainireform, millega ajakohastati ja ühtlustati disainilahenduste kaitset kogu ELis.⁴ Disainireformi tulemusel jõustusid 08.12.2024 disainiõiguse valdkonnas kaks olulist õigusakti:

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23.10.2024 määrus (EL) 2024/2822, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002⁵ (edaspidi muudetud disainimäärus), mis näeb ette ELi tasandil disainilahenduste kaitse süsteemi⁶;

¹ Edaspidi kasutab töö autor mõiste „tööstusdisainilahendus“ asemel mõistet „disainilahendus“.

² Tööstusdisaini kaitse seadus. – RT I, 19.03.2019, 50.

³ Tööstusdisainilahenduse seadus 651 SE eelnõu seletuskiri, lk-d 3 – 4. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/c36db8be-9439-3998-90c9-73a1232ae164/T%C3%B6%C3%B6stusdisaini%20kaitse%20seadus/> (24.04.2025).

⁴ Kroodo, K. Euroopa Liidu disainilahenduste õiguskaitse reform on jõustunud. Patendiamet: 11.12.2024. Kättesaadav: <https://www.epa.ee/uudised/euroopa-liidu-disainilahenduste-õiguskaitse-reform-joustunud> (23.04.2025).

⁵ 23. oktoobri 2024. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/2822, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002. – ELT L, 2024/2822, 18.11.2024.

⁶ Muudetud disainimääruse põhjendus 1.

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23.10.2024 direktiiv (EL) 2024/2823, disainilahenduste õiguskaitsse kohta⁷ (edaspidi uuesti sõnastatud direktiiv), mis näeb ette liikmesriikide tasandil disainilahenduste kaitse süsteemi.⁸

Disainireformi üks muudatus oli disainilahenduse omaniku ainuõigusi piirava alalise parandamiserandi⁹ (ingl *repair clause*) sätestamine. Parandamiserandi kohaselt ei anta kaitset registreeritud tööstusdisainilahendusele, mis on sellise mitmeosalise toote¹⁰ koostisosa, mille välimusest sõltub koostisosa disainilahendus, ja mida kasutatakse üksnes asjaomase mitmeosalise toote remondiks, et taastada selle algne välimus (uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(1)). Parandamiserandi eesmärk on piirata disainilahenduse omaniku ainuõigusi ja muuta disainilahenduse õiguste kaitse teostamatuks¹¹: disainilahenduse omanik ei saa tugineda tema ainuõiguste rikkumisele juhul, kui sõltumatu tootja¹² teeb identselt järgi ja müüb disainilahenduse omaniku nõusolekuta disainikaitsega hõlmatud varuosasid mitmeosalise toote parandamise eesmärgil. See tähendab, et kui näiteks sõiduki valvelg läheb katki, siis on sõiduki omanikul võimalik valida, kas asendab katki läinud valvelge sõidukitootja originaalvaruosaga või sõltumatu tootja järgi tehtud varuosaga, kes on kopeerinud autotootja registreeritud disainilahendust ja tootnud täpselt samasuguse kujuga valvelje. Seejuures ei saa autotootja tugineda tema ainuõiguste rikkumisele, kui sõltumatu tootja on sellise järgi tehtud valvelje tootnud ja müünud tarbijale parandamise eesmärgil. Teisisõnu on parandamiserand sõltumatule tootjale ette nähtud kaitsemeede disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumiseks.¹³ Parandamiserand võimaldab seega disainilahenduse omanike ainuõigusi rikkudes parandamise eesmärgil reprodutseerida nähtavaid varuosasid.¹⁴

⁷ 23. oktoobri 2024. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/2823, disainilahenduste õiguskaitsse kohta (uuesti sõnastatud). – ELT L, 2024/2823, 18.11.2024.

⁸ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 3.

⁹ Euroopa Liidu õigusaktides ja kohtupraktikas ei ole parandamiserandi mõistet sellisena kasutatud. Kohtupraktikas ja õigusaktides on kasutusel mõiste „remondiklausel“. Riigikohus on lahendis 2-18-3445 sama kontseptsiooni tähistamiseks kasutanud terminit „parandamistingimus“. Käesoleva töö autori hinnangul on mõlemad terminid keeleliselt keerukad ega anna edasi selle termini tegelikku sisu. Seetõttu kasutab magistritöö autor siin ja edaspidi mõistet „parandamiserand“. Sellisel kujul on termin oma olemuselt kooskõlas selle sisuga: see kohaldub mitmeosalise toote koostisosa parandamisel ja sisaldab erandit selle kohta, milline toiming ei ole tööstusdisainilahenduse omaniku õigusi rikkuv.

¹⁰ Uuesti sõnastatud direktiivi artikli 2(5) kohaselt on mitmeosaline toode mitmest osast koosnev toode, mida on võimalik osade asendamiseks lahti võtta ja uuesti kokku panna.

¹¹ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 34.

¹² Magistritöö autor kasutab mõistet „sõltumatu tootja“ edaspidi kõikide kolmandate tootjate suhtes, kes toodavad, valmistavad või müüvad parandamise eesmärgil disainilahendusega kaitstud mitmeosalise toote koostisosi.

¹³ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 34.

¹⁴ Kroodo 2024.

Disainilahenduse omanikud on olnud parandamiserandi kehtestamise vastu, viidates vajadusele kaitsta oma intellektuaalomandi õigusi, eelkõige eesmärgiga ennetada toodete võltsimist.¹⁵ Parandamiserandi kehtestamise vastukaaluks on toodud argumendina ka selle riivet omandiõigusele ja disainiõigusega tagatud ainuõigusele otsustada enda disainilahenduse varaliste õiguste kasutamise üle.¹⁶ Samuti on erialakirjanduses leitud, et parandamiserand võib riivata Euroopa Liidu põhiõiguste harta¹⁷ artiklis 17¹⁸ sätestatud omandiõigust, kuivõrd parandamiserandi rakendamine omab tagasiulatuvat mõju disainiõigustele.¹⁹ Eeltoodu tekitab küsimuse, kas parandamiserandi kehtestamine on üldse vajalik ja põhjendatud ning kas parandamiserandi kehtestamisel on tasakaalustatud disainilahenduse omanike ja sõltumatute tootjate huve proportsionaalselt.

Enne disainireformi kehtis parandamiseks kasutatavate varuosade disainilahenduste õiguskaitse osas ELis 12.12.2001 vastu võetud määruse 6/2002²⁰ artiklis 110 sätestatud üleminekusätte järgi üleminekuperiood. Üleminekusätte sisuks oli ajutiselt reguleerida parandamiserandi olemust perioodil, kuni on jõustunud Euroopa Komisjoni asjakohase ettepaneku alusel vastuvõetud muudatused alalise parandamiserandi osas. Ajutine parandamiserand sisaldas seega üldist kirjeldust selle olemusest, kuid puudusid konkreetset rakendamispõhimõtted. Sätte tõlgendust ja rangeid kohaldamiskriteeriume avas Euroopa Kohus 2017. aastal liidetud kohtuasjades C-397/16 ja C-435/16, *Acacia* (edaspidi *Acacia* kohtuotsus).²¹ Osaliselt on ELi seadusandja kohtupraktika tõlgendusreegleid osaliselt kodifitseerinud alalises parandamiserandis.²²

Liikmesriigid said 13.10.1998 vastu võetud direktiivi 98/71/EÜ²³ artikli 14 kohaselt säilitada enda olemasolevad õigusnormid selle kohta, kas varuosad peaksid olema disainilahendusena kaitstud

¹⁵ Beldiman, D., Blanke-Roeser, C. *An International Perspective on Design Protection of Visible Spare Parts*. Springer International Publishing AG, 2017, lk 28.

¹⁶ Beldiman, D., Blanke-Roeser, C. *European Design Law: Considerations Relating to Protection of Spare Parts for Restoring a Complex Product's Original Appearance*. – IIC 2015, 46:915-919, lk 918.

¹⁷ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 326, 26.10.2012, lk 391-407.

¹⁸ Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 17(1) kohaselt on igal õigus vallata, kasutada ja parandada oma seaduslikul teel saadud omandit. Kellelki ei tohi tema omandit ära võtta muidu kui üldistes huvides ja seaduses ettenähtud juhtudel ja tingimustel ning õigeaegse ja õiglase hüvituse eest. Omandi kasutamist võib reguleerida seadusega niivõrd, kui see on vajalik üldistes huvides. Sama artikli teise lõike kohaselt kaitstakse ka intellektuaalomandit.

¹⁹ Frizberg, D. *Revising the Community Design Regulation and the Design Directive (recast)*. May 2023, lk 5. Kättesaadav: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)740254](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)740254) (23.04.2025).

²⁰ 12. detsembri 2001. aasta nõukogu määrus (EÜ) nr 6/2002, ühenduse disainilahenduse kohta. – EÜT L 003, 05.01.2002.

²¹ EKO liidetud kohtuasjades C-397/16 ja C-435/16, *Acacia Srl v Pneusgarda Sdl, Audi AG; Acacia SRL, Rolando D'Amato v Dr Ing hcF Porsche AG*, EU:C:2017:992.

²² Muudetud disainimääruse põhjendus 20; uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 35.

²³ 13. oktoobri 1998. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 98/71/EÜ, disainilahenduste õiguskaitse kohta. – ELT L 289, 28.10.1998.

või mitte.²⁴ Sätete külmutamine oli tingitud asjaolust, et sidusrühmad (disainilahenduse omanikud ja sõltumatud tootjad) ei suutnud leida üksmeelt parandamiserandi kehtestamise osas, mistõttu jäeti liikmesriikide sätted puutumata.²⁵ Seetõttu oli 2023 aastal ainult 10 nel riigil 26st parandamiserand siseriiklikus õiguses sätestatud.²⁶ See tähendas, et vaid neis liikmesriikides said sõltumatud tootjad varuosasid disainilahenduse omaniku ainuõigusi rikkudes järgi teha. Ülejäänud liikmesriikides olid varuosad jätkuvalt disainikaitse all – igaüks, kes soovis disainilahenduse omaniku nõusolekuta disainilahendust järgi teha, vastutas disainilahenduse omanikule tekitatud kahju eest ja pidi arvestama riskiga, et disainilahenduse omanik võib nõuda toote hävitamist.²⁷ Niisiis puudus ELis varuosade turul ühtlus, mis tekitas ELi seadusandja hinnangul varuosade turu killustatuse ja tõi turuosalistele kaasa õigusliku ebakindluse.²⁸

Parandamiserandi põhjendatuse ja proportsionaalsuse küsimus tõusetub asjaolust, et alaline parandamiserand võeti vastu lühikese ajaga. Euroopa Komisjon algatas disainireformi 2022. aasta lõpus, esitades ettepanekud kehtiva määruse 6/2002 ja direktiivi 98/71/EÜ muutmiseks²⁹, mis jõustusid 08.12.2024, s.o kaks aastat hiljem. Seevastu ajutise parandamiserandi regulatsiooni muutmiseks esitas ELi seadusandja 2004. aastal uue ettepaneku disainiõiguse muutmiseks³⁰, kuid võttis ettepaneku 2014. aastal tagasi.³¹ Niisiis kui varem ei suudetud 10. aastaga alalist parandamiserandit kehtestada sidusrühmade erimeelsuste tõttu, tekib kahtlus, kas niivõrd kiire ajaga vastu võetud parandamiserand on põhjendatud.

Alalise parandamiserandi regulatsiooni ja selle mõju disainilahenduse omanikele ei ole Eesti õiguskirjanduses käsitletud. Käesolev magistritöö on seega uudne. Kuigi parandamiserand võib

²⁴ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud). Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 667 final, lk 1. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52022PC0667> (23.04.2025).

²⁵ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002. Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 666 final, lk 1. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52022PC0666> (23.04.2025).

²⁶ ECAR. The Repair Clause. Current situation (2023). Kättesaadav: <https://www.ecar-alliance.eu/the-repairs-clause/>.

²⁷ Nii on TDKS § 16 kohaselt tööstusdisainilahenduse omanikul õigus nõuda isikult, kes on rikkunud sama paragrahvi esimeses lõikes sätestatud õigusi, nende õiguste rikkumise lõpetamist, rikkumise tagajärgede kõrvaldamist ja rikkumisega põhjustatud kahju hüvitamist.

²⁸ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud). Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 667 (final), lk 4.

²⁹ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002. COM(2022) 666 final; Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud). Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 667 final.

³⁰ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta. Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD). Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52004PC0582> (23.04.2025).

³¹ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud). Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 667 (final), lk 1.

kõne alla tulla ka teistes tööstusomandi valdkondades³², keskendub käesolev töö üksnes disainilahendusele autotööstuse näitel. Töö ruumiline ulatus hõlmab ainult ELi õigust.³³ Magistritöö aktuaalsus väljendub ka selles, et parandamiserand puudub kehtivas õiguses. Seega tuleb Eestil parandamiserand uuesti sõnastatud direktiivi artikli 36(1) järgi hiljemalt 09.12.2027 TDKS-i üle võtta.

Uue jõustunud disainiõiguse paketi valguses on magistritöö eesmärk välja selgitada parandamiserandi vajalikkus ja selle kohaldamisala. Samuti on magistritöö eesmärk välja selgitada, kas alalise parandamiserandi kehtestamine ELi disainiõiguses on põhjendatud, õiguspärane ja proportsionaalne meede disainilahenduse omanike ainuõiguste piiramisel. Töö eesmärkide saavutamiseks on püstitatud neli uurimisküsimust.

1. Kas alaline parandamiserand on vajalik õigusliku killustatuse vältimiseks?
2. Kas alalise parandamiserandi rakendamise tingimused muudavad senist kohtupraktikat?
3. Kas alaline parandamiserand on ELi seadusandja nimetatud eesmärkide suhtes põhjendatud?
4. Kas parandamiserandist tulenev piirang disainilahenduse omanike ainuõigustele on proportsionaalne?

Töö autor püstitab eeltoodud uurimisküsimuste põhjal hüpoteesi, et parandamiserand on vajalik õigusliku killustatuse kõrvaldamiseks. Samuti kodifitseeriti parandamiserandiga senine kohtupraktika. Samas töö autori esialgsel hinnangul ei ole parandamiserand vastu võetud kujul piisavalt põhjendatud ega tasakaalus disainilahenduse omaniku ainuõiguste piirangutega. Hüpoteesi kontrollimisel võib selguda, et ELi seadusandjal on otstarbekas teha täiendavaid uuringuid parandamiserandi põhjendatuse toetamiseks või muuta kehtivat õigust viisil, mis tagab disainilahenduse omanike ainuõiguste piiramist proportsionaalsemalt.

Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks ja magistritöö eesmärkide saavutamiseks käsitletakse esimeses peatükis parandamiserandi ajaloolist kujunemist ja õiguspoliitilist tausta. Esmalt

³² Tööstusomandi kaitse Pariisi konventsiooni artikli 1(2) kohaselt on tööstusomandi kaitse objektideks patendid, kasulikud mudelid, tööstusdisainilahendused, kaubamärgid, teenindusmärgid, firmanimetused või kohanimede päritolule viitavad tähised. Tööstusomandi kaitse Pariisi konventsioon. – RT II 1994, 4, 19.

³³ Analüüsist on välja jäetud kolmandate riikide disainiõigus. Näiteks on erialakirjanduses võrreldud ELi ja Ameerika Ühendriikide disainiõigusi parandamiserandi kontekstis. Vt Beldiman, D., Blanke-Roeser, C., Tischner, A. Spare Parts and Design Protection – Different Approaches to a Common Problem. Recent Developments from the EU and US Perspective. – GRUR International, juuli 2020, 69(7); Svensson, S., jt. The Emerging „Right to Repair“ legislation in the EU and the US. Paper presente at Going Green CARE INNOVATION 2018, Vienna, Austria.

selgitatakse üldiselt parandamiserandi ajaloolist kujunemist, kirjeldades sealjuures ka paralleelselt toimivat ELi õigusraamistikku – määrus ja direktiiv.³⁴ Samuti antakse ülevaade parandamiserandi kujunemisest üleminekusättest ja külmutusklauslist alalise parandamiserandi kehtestamiseni. Lühidalt kirjeldatakse muudatuseettepaneku tausta, mille tulemusel jõustus ELi disainiõiguses alaline parandamiserand. Vastavast analüüsist selgub, kas alaline parandamiserand kõrvaldab lõpuks senise killustatuse ja ühtlustab ELi siseturgu.

Teises peatükis keskendutakse parandamiserandi rakenduslikule raamistikule, mille tulemusel selgub, kas alalise parandamiserandiga kodifitseeriti senine kohtupraktika. Esmalt selgitatakse parandamiserandi õiguslikku tähendust ja mõju disainilahenduse omaniku ainuõigustele. Seejärel antakse ülevaade parandamiserandi rakendamise tingimustest, mille osas on Euroopa Kohus andnud enda praktikas juhiseid.³⁵ Samas on Euroopa Kohus andnud seni suuniseid üksnes üleminekuperioodil kehtinud ajutisele parandamiserandile, mistõttu ei pruugi Euroopa Kohtu tõlgenduspehimõtted olla täielikus kooskõlas alalise parandamiserandiga.

Kolmas peatükk sisaldab parandamiserandi õiguspoliitilise põhjendatuse analüüsi, milles selgitatakse seadusandja eesmärki ja tahet alalise parandamiserandi sätestamiseks. Samuti tuuakse esile erinevate sidusrühmade poolt ja vastu argumendid. Seejärel hinnatakse, kas seadusandja on sidusrühmade argumente arvesse võtnud ja kas parandamiserand vastab seatud eesmärkidele.

Neljandas peatükis analüüsitakse, kas alaline parandamiserand on adekvaatselt põhjendatud ja disainilahenduse omanike õiguste riive suhtes proportsionaalne. Seejuures hinnatakse parandamiserandi sätestamise eesmärki, selle sobivust, vajalikkust ja mõõdukust parandamiserandi kehtestamise põhjendustena toodud eesmärkide – õigusselguse saavutamine, turu liberaliseerimine läbi konkurentsi ja varuosade turu avamise, varuosade hindade alandamine, ringmajanduse edendamine – suhtes. Lõpuks võtab töö autor kokku proportsionaalsuse analüüsi tulemused ja teeb täiendavaid ettepanekuid juhul, kui analüüsi tulemusel selgub, et parandamiserand ei ole põhjendatud, selle jõustamine võib olla problemaatiline või ELi seadusandja oleks pidanud kaaluma disainilahenduse omaniku ainuõigusi vähem piiravama meetme kehtestamist.

³⁴ Sellega seonduvalt selgitab töö autor, et muudetud disainimäärus reguleerib Euroopa Liidu tasandil registreeritud ja registreerimata disainilahendusi ning uuesti sõnastatud direktiiv liikmesriikide tasandil registreeritud ja registreerimata disainilahendusi. Kuivõrd nad on samasisulised, on edaspidi üldmõistena kasutatud lihtsustatult mõistet „disainilahendus“. Kui konkreetne lõik keskendub määrusega reguleeritud olustikule, kasutatakse mõistet „EL disainilahendus“, mitte varem kehtinud mõistet „ühenduse disainilahendus“ – selle kohta vt muudetud disainimääruse põhjendus 9.

³⁵ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 35; muudetud disainimääruse põhjendus 20.

Magistritöö põhineb õigusdogmaatilisel meetodil. Uurimismeetoditena on kasutatud tõlgendamist ja süstematiseerimist. Analüüsi aluseks on võetud ELi õigusnormid, mille ajaloolise tausta, eesmärgi ning sisu väljaselgitamiseks on kasutatud ELi seaduseelnõude dokumente, kohtupraktikat ja erialakirjandust. Magistritöö allikad on peamiselt ELi disainilahenduse valdkonna direktiivid ja määrused: määrus 6/2002, määrus 2024/2822, direktiiv 98/71/EÜ ja direktiiv 2024/2823. Kasutatud on asjakohaseid ELi seadusandja seletuskirju, seaduseelnõu ettepanekuid, arvamusi ja mõjuhindanguid. Samuti on magistritöö allikad Eesti ja välismaine erialakirjandus, Euroopa Kohtu ja Eesti kohtute praktika.

Magistritöö järeldused püstitatud uurimisküsimustele esitatakse töö kokkuvõttes.

Tööd iseloomustavad märksõnad: *Euroopa Liidu õigus, intellektuaalne omand, tööstusdisainilahendus, remondiklausel, parandamiserand.*

1 PARANDAMISERANDI KUJUNEMINE JA ÕIGUSPOLIITILINE TAUST

1.1 PARANDAMISERANDI AJALOOLINE ARENG EL TASANDIL

Parandamiserandi kujunemist mõjutas oluliselt selle pikaajaline killustatus liikmesriikide tasandil.³⁶ Vaatleme esmalt õiguspoliitilist olukorda ja tausta, mis ajendasid Euroopa Komisjoni kehtestama alalist parandamiserandit.

ELi disainiõiguse kujunemise alguspunktiks saab pidada aega, mil avaldati 1991. aasta juunis roheline raamat tööstusdisainilahenduste kohta (edaspidi roheline raamat).³⁷ Euroopa Komisjon tegi rohelises raamatus ettepanekud luua esiteks ELi tasandil ühtne disainilahendus ja teiseks regulatsioon, millega ühtlustatakse liikmesriikide õigusaktid disainivaldkonna olulisemate aspektidega.³⁸ Rohelises raamatus arutles Euroopa Komisjon ka küsimuse üle, kas mitmeosalise toote nähtavad koostisosad peaksid olema disainikaitsega hõlmatud. Komisjon leidis, et kui koostisosa saab pidada tooteks kui selliseks, millel on oma turg – isegi kui see turg piirdub üksnes spetsialistidega, kes tegelevad mitmeosalise toote kokkupaneku või parandamisega – tuleks koostisosa käsitleda eraldiseisva tootena ja niisiis ka kaitsekõlblikuna. Koostisosa peab siiski vastama kaitse tingimustele ning selle kaitse ei saa tuleneda mitmeosalisest tootest, mille koostisosa see on.³⁹ Niisiis pidas komisjon rohelises raamatus varuosasid kaitsekõlblikuks ja leidis, et neid saab disainilahendusena kaitsta.

Rohelise raamatu põhjal esitas 03.12.1993 Euroopa Komisjon üheaegselt nii ELi disainilahenduse määruse ettepaneku⁴⁰ kui ka disainilahendusega antavat kaitset käsitleva direktiivi ettepaneku⁴¹. Nii tegi Euroopa Komisjon 1993. aastal ettepanekud disainiõiguse kodifitseerimiseks. Ettepanekud sisaldasid esmakordselt ka parandamiserandit. Parandamiserandi sätestamise

³⁶ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta, Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD), lk 2.

³⁷ Commission of The European Communities. Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991. Kättesaadav: <https://aei.pitt.edu/1785/> (26.04.2025).

³⁸ Rohelise raamatu lisad 1 ja 2 sisaldasid ka mõlema õigusakti ettepaneku eelnõud, kuid parandamiserandit need ei sisaldanud. Vt Commission of The European Communities. Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991.

³⁹ Commission of The European Communities. Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991, lk-d 62 – 63.

⁴⁰ Proposal for a European Parliament and Council Regulation on Community Design (94/C 29/02), COM(93) 342 final. – EÜT C 29, 31.01.1994, lk 20. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1994:029:FULL> (23.04.2025).

⁴¹ Proposal for a European Parliament and Council Directive on the legal protection of designs (93/C 345/09), COM(93) 344 final. – EÜT C 345, 23.12.1993. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1993:345:FULL> (23.04.2025).

vajadust põhjendas komisjon sellega, et disainilahenduse õiguskaitsse võib teatud juhtudel tekitada geneeriliste toodete monopolide tekkimist ja seeläbi suletud turgu. Nii seotakse tarbijad põhjendamatult konkreetse tootemargiga, mistõttu tuleb kehtestada säte, mis võimaldaks mitmeosalise tootele kohaldatud disainilahenduste reprodutseerimist parandamise eesmärgil rangetel tingimustel.⁴² Selline lähenemine oli seadusandja poolt uudne, sest rohelises raamatus ei olnud viidatud mitmeosalise toote varuosade puhul monopolide tekkele, tarbijate „lukustamisele“ ega ka mis tahes asjaolule, et parandamise eesmärgil tuleks sellised koostisosad disainikaitse alt välja jätta. Vastupidi, komisjoni hinnangul sai selliseid koostisosi disainilahendusena kaitsta.⁴³ Komisjon käsitles monopoli tekke ja tarbijate „lukustamise“ argumente hoopis toote ühenduskohtade disainilahenduste osas, leides, et disainikaitset ei peaks saama sellised tooted, mille eesmärk on mehaaniliselt ühildada teise tootega või paigutada selle sisse, nn tehnilisest otstarbest tulenevad disainilahendused.⁴⁴ 1993. aasta ettepanekuga pakuti disainilahenduse omanike ainuõiguste piiramise tasakaalustamiseks parandamiserandi kehtestamist 3-aastase kaitseperioodiga.⁴⁵

1993. aasta ettepanekule järgnesid täiendavad ettepanekud ja arvamused nii Euroopa Parlamendilt⁴⁶, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteelt⁴⁷ kui ka uued muudatusettepanekud Euroopa Komisjonilt. Euroopa Komisjoni 1996. aasta ettepanekuga eemaldati parandamiserandi kohaldamiseks kolme aasta kriteeriumi nõue, kuid lisati sõltumatutele tootjatele kohustus tasuda disainilahenduse omanikele disainilahenduse kopeerimise eest õiglast ja mõistlikku tasu. Tasu suurus pidi sõltuma disainilahenduse arendamise investeeringust.⁴⁸ Tehtud muudatusettepanekud kujundasid oluliselt disainiõigust ja parandamiserandit ning viisid lõpuks esimese disainilahenduse valdkonnas oleva õigusakti kehtestamiseni liikmesriikide tasandil.⁴⁹

⁴² 1993 määruse ettepaneku põhjendus 12 ja 1993 direktiivi ettepaneku põhjendus 16.

⁴³ Commission of The European Communities. Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991, lk 63.

⁴⁴ Selliseks tooteks võib olla näiteks tolmuimejavar, mis peab täpselt sobituma tolmuimeja teiste tarvikutega, et toode saaks täita enda otstarvet. Vt Commission of The European Communities. Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991, lk-d 63 – 64.

⁴⁵ 1993 direktiivi ettepaneku põhjendus 16 ja määruse ettepaneku põhjendus 12. Vt ka 1993 direktiivi ettepaneku artikkel 14 ja 1993 määruse ettepaneku artikkel 23.

⁴⁶ Euroopa Parlamendi 12.10.1995. aasta arvamus. – EÜT C 287, 30.10.1995, lk 157. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj%3AJOC_1995_287_R_TOC (23.04.2025); Euroopa Parlamendi 22.10.1997 otsus. – EÜT C 339, 10.11.1997, lk 52. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=OJ%3AC%3A1997%3A339%3ATOC> (23.04.2025).

⁴⁷ Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee 31.12.1994 arvamus. – EÜT C 388, 31.12.1994, lk 9. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1994_388_R_TOC (26.04.2025).

⁴⁸ Euroopa Parlamendi 12.10.1995. aasta arvamus. – EÜT C 287, 30.10.1995, lk 159; Euroopa Komisjoni 21.02.1996 muudetud ettepanek. – EÜT C 142, 14.05.1996, lk 7. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1996_142_R_TOC (26.04.2025).

⁴⁹ Euroopa Parlamendi 22.10.1997 otsus. – EÜT C 339, 10.11.1997, lk 52. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=OJ%3AC%3A1997%3A339%3ATOC> (26.04.2025).

1.2 PARANDAMISERANDI AJUTINE REGULATSIOON JA KILLUSTATUSE PROBLEEM

Euroopa Parlament ja Euroopa Nõukogu võtsid 13.10.1998 vastu direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitsse kohta, mille üldine eesmärk oli tagada ELi siseturu sujuv toimimine läbi liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise⁵⁰ ja mis sai aluseks liikmesriikide õigusaktidele.⁵¹ Direktiivi eesmärk jäi parandamiserandi puhul aga täitmata, sest sidusrühmad ei suutnud parandamiserandi sõnastuse osas kokku leppida. Sõltumatutele tootjatele ega ka disainilahenduse omanikele ei sobinud komisjoni 1993. aasta ja 1996. aasta ettepanekud. Seetõttu loobuti lepitusmenetluse käigus parandamiserandi osas liikmesriikide süsteemide ühtlustamisest.⁵² Nii sätestati ajutine parandamiserand direktiivi artiklis 14 üleminekusättena⁵³: liikmesriigid said säilitada enda senised õigusnormid, kuid võisid neid muuta üksnes turu liberaliseerimise eesmärgil.⁵⁴ Seda tuntakse erialakeeles ka kui olemasolevate sätete külmutamine (nn *freeze plus*, külmutusklausel).⁵⁵

Külmutusklausli tõttu oli 2023. aastal ainult 10 nel riigil 26st parandamiserand siseriiklikus õiguses sätestatud.⁵⁶ Ülejäänud liikmesriikides olid varuosad jätkuvalt disainikaitses all. Ka Eesti TDKS-s puudub parandamiserand, mistõttu on Eestis veel *de jure* mitmeosalise toote koostisosad disainilahendusena kaitstud.⁵⁷ Liikmesriikide tasandil kehtis seega killustatus.

Killustatuse tõttu eelistasid autotootjad nende liikmesriikide disainilahenduste süsteemi, milles ei olnud parandamiserandit sätestatud, sest siis said nad säilitada enda ainuõiguste tugeva kaitse.

⁵⁰ Direktiivi 98/71/EÜ põhjendused 1-3.

⁵¹ Lehes, L., Puu, L., Kaabel, A. Ühenduse disainilahenduse kaitsmise juhised. Patendiamet: Tallinn 2018, lk 10. Kättesaadav: <https://www.epa.ee/sites/default/files/documents/2021-10/uhenduse-disainilahenduse-kaitsmine-2018.pdf> (23.04.2025).

⁵² Määruse 6/2002 põhjendus 13.

⁵³ Direktiivi 98/71/EÜ artikli 14 nägi seega ette, et kuni direktiivi 98/71/EÜ muudatuste vastuvõtmiseni komisjoni ettepanekul vastavalt artikli 18 sätetele jätavad liikmesriigid jõusse oma olemasolevad õigusnormid, mis on seotud mitmeosalise toote remondil selle esialgse välimuse taastamiseks kasutatava koostisosa disainilahenduse kasutamisega, ning kehtestavad nende sätete muudatusi ainult kõnealuste osade turu liberaliseerimise eesmärgil.

⁵⁴ Samas jäi parandamiserand direktiivi nn külmutusklauslina tingimusel, et komisjon vaatab 3 aastat pärast direktiivi rakendamise kuupäeva uuesti üle direktiivi sätete mõju eelkõige tööstussektorile. Vt Amended proposal for a Council Regulation (EC) on Community Design. – OJ C 248, 29.08.2000, põhjendus 12. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1999:0310:FIN:EN:PDF> (23.04.2025).

⁵⁵ Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee arvamus teemal “Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitsse kohta”. – EÜT C 286, 17.11.2005, lk 8. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52005AE0691> (26.04.2025); vt ka direktiivi 98/71/EÜ põhjendus 19.

⁵⁶ ECAR 2023.

⁵⁷ Commission of the European Communities. Commission staff working document. Proposal for a directive of the European Parliament and of the council amending directive 98/71/EC on the legal protection of designs. Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 4. Kättesaadav: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vi7jgsymsdz3> (22.04.2025).

Sõltumatud tootjad eelistasid seevastu parandamiserandi kehtestanud liikmesriikide süsteemi.⁵⁸ Killustatuse tõttu puudus ELi turul selgus varuosade vabalt tootmise ja kauplemise osas: tarbijatel puudus selgus, millistest liikmesriikidest on sõltumatute tootjate toodetud varuosade ostmine seaduslik. Samuti puudus tarbijatel võimalus valida konkureerivate toodete vahel liikmesriikides, kus puudus parandamiserand. Tarbijad said seega seaduslikult varuosasid osta üksnes originaaltootjalt⁵⁹.⁶⁰ Liikmesriikide varuosade disainikaitse erinevus omas ka majanduslikku mõju, sest varuosadele disainikaitset laiendanud turgudel olid varuosade hinnad kallimad.⁶¹

Paralleelselt direktiiviga 98/71/EÜ võttis ELi Nõukogu 12.12.2001 vastu määruse 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta, mille eesmärk oli edendada ELis majandustegevust ja ühtlustada ELi tasandil kohalduvaid tingimusi liikmesriikide turgudel valitsevate samalaadsete tingimustega.⁶² Hoolimata direktiivi käekäigust otsustati ELi tasandil ajutine parandamiserand artiklis 110 üleminekusättena kehtestada.⁶³ Üleminekusätte kohaselt ei ole ELi disainilahendusena kaitstav mitmeosalise toote koostisosa moodustav disainilahendus, mida on määruse 6/2002 artikli 19(1) tähenduses kasutatud selle mitmeosalise toote parandamisel tema esialgse välimuse taastamiseks.⁶⁴

ELi ajutise parandamiserandi kehtestamist toetasid argumendid, et ühtluse puudumine võib tuua kaasa toodete siseturu lõhenemise. Seda enam, et direktiivi 98/71/EÜ alusel jäeti liikmesriikidele valik säilitada olemasolevad normid.⁶⁵ Sellest ajast alates on ELis kasutusel seega kaheksugune paralleelselt toimiv süsteem: disainilahenduse kaitset on võimalik taotleda riiklikul või ELi tasandil.⁶⁶ Parandamiserand kehtis seevastu üksnes ELi registreeritud disainilahendustele.

Külmutusklausli ja parandamiserandi ajutise iseloomu ning varuosade turu ühtsuse puudumise tõttu prooviti disainiõigust korduvalt muuta. Muudatust põhjendati sellega, et ELis puudus varuosade turul ühtlus. See tekitas ELi seadusandja hinnangul varuosade turu killustatuse ja tõi

⁵⁸ Samamoodi eelistavad varuosade kaitset autotootjad, parandamiserandit soovivad aga sõltumatud tootjad. Vt European Commission: Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Indiville, Spark Legal Network, Consultancy Ltd, Time.lex, University of London. Queen Mary. Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk-d 137 – 138. Kättesaadav: <https://data.europa.eu/doi/10.2873/056970> (26.04.2025).

⁵⁹ Siin ja edaspidi kasutatakse mõiste „disainilahenduse omaniku“ asemel ka mõistet „originaaltootja“.

⁶⁰ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta, Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD), lk 2.

⁶¹ Samas. Täpsemalt on hinnamõju varuosadele selgitatud siin punktis 3.4.

⁶² Määruse 6/2002 põhjendused 1 – 8.

⁶³ Määruse 6/2002 põhjendus 13.

⁶⁴ Määruse 6/2002 artikkel 110.

⁶⁵ Samas.

⁶⁶ Herz, B., Mejer, M. The effect of design protection on price and price dispersion: Evidence from automotive spare parts. European Commission. Munich Personal RePEc Archive: 01.06.2020, lk 9; vt ka European Commission. Commission staff working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD (2022) 368 final, lk-d 4 – 5. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52022SC0656> (26.04.2025).

туруosalistele kaasa õigusliku ebaselguse.⁶⁷ Seetõttu esitas Euroopa Komisjon 14.09.2004 vastavalt direktiivi 98/71/EÜ artiklile 18⁶⁸ uue ettepaneku disainiõiguse muutmiseks ja parandamiserandi sätestamiseks määruse 6/2002 artikli 110 sõnastusega. Euroopa Komisjon rõhutas, et see on vajalik ausa konkurentsi tagamiseks ja varuosade turu moonutuste vältimiseks, tarbijate kulude vähendamiseks ja varuosade turu monopoliseerimise vältimiseks eriti autotööstuses.⁶⁹ ELi seadusandja leidis, et siseturu liberaliseerimise eesmärki on võimalik saavutada ainult parandamiserandiga, sest ainult nii saavad sõltumatud tootjad toota ja müüa varuosi disainikaitse piiranguteta. Olemasolev süsteem seda ei toeta, sest liikmesriikides on erinevad reeglid.⁷⁰

2004. aasta ettepanek sai küll Euroopa Parlamendilt toetust, kuid Euroopa Nõukogu võttis selle siiski 2014. aastal tagasi.⁷¹ Sidusrühmade ja liikmesriikide vahel ei leitud selle 10ne aasta jooksul tasakaalu alalise parandamiserandi sätestamiseks. Kuigi direktiivis 98/71/EÜ sätestatud külmutusklausel ja määruses 6/2002 sätestatud üleminekusäte pidid olema ajutised lahendused, kehtisid need üle 20 aasta. Siiski leidis killustatuse probleem lõpuks lahenduse 2024. aasta disainireformiga.

1.3 DISAINIREFORM 2024 JA ALALISE PARANDAMISERANDI KEHTESTAMINE

ELi seadusandja algatas 2022. aastal uue ettepaneku disainiõiguse reformimiseks. Ühtse parandamiserandi kehtestamisega tagatakse kaupade vaba liikumine ja takistatakse siseturul konkurentsi piiramist. Ühtne reeglistik tagab siseturu sujuva toimimise killustatuse, hinnakõikumise, varuosade siseturu häirimise⁷² ja sellest tingitud varuosade turismi⁷³ likvideerimisega. Komisjon juhtis 2022. aasta ettepanekutes tähelepanu, et mõned liikmesriigid on juba oma õigusaktidesse lisanud parandamiserandi, mis võimaldab sõltumatutel tootjatel

⁶⁷ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta, Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD), lk 2. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52004PC0582> (26.04.2025).

⁶⁸ Direktiivi 98/71/EÜ artikli 18 kohaselt pidi Euroopa Komisjon kolme aasta möödumisel direktiivi rakendamiskuupäevast, s.o 28.10.2001 (artikkel 19) esitama analüüsi 98/71/EÜ direktiivi (sh ka parandamiserandi) sätete mõju kohta Euroopa Liidu tööstusele, eelkõige enimõjutatud tööstussektoritele ning eriti mitmeosaliste toodete ja koostisosade tootjatele, samuti tarbijatele, konkurentidele ja siseturu toimimisele.

⁶⁹ Commission of the European Communities. Commission staff working document. Proposal for a directive of the European Parliament and of the council amending directive 98/71/EC on the legal protection of designs. Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 6.

⁷⁰ Samas, lk 5.

⁷¹ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud). Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 667 (final), lk 1.

⁷² De Luca, S. Revision of the EU legislation on design protection. Euroopa Parlament: jaanuar 2025. Kättesaadav: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751401/EPRS_BRI\(2023\)751401_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751401/EPRS_BRI(2023)751401_EN.pdf) (24.04.2025).

⁷³ Herz, B., Mejer, M. 2020, lk 26.

mitmeosalise toodete parandamiseks kasutatavaid varuosi toota ja müüa intellektuaalomandi õigusi rikkumata.⁷⁴ Kehtinud killustatuse likvideerimiseks soovis ELi seadusandja niisiis saavutada ühtse reeglustiku parandamiserandi kehtestamisega.

2022. aasta ettepaneku eesmärk oli ühtse varuosade turu väljakujundamine alalise parandamiserandi kehtestamisega.⁷⁵ Eesmärk oli ka lihtsustada disainilahenduste kaitset.⁷⁶ Lisaks iseloomustas kompromisslahenduse otsimist esiteks ELi seadusandja hinnangul ELi majanduspoliitika, mille eesmärk on turu liberaliseerimine ja moonutamata konkurents, ning teiseks üksikute liikmesriikide majandushuvid.⁷⁷ Disainireformi läbiviimise ajendiks oli ka säästliku keskkonna edendamise ja tarbijaõiguste tugevdamise argumendid.⁷⁸

Eeltoodud kaalutlustel esitas Euroopa Komisjon 28.11.2022 samaaegselt ettepaneku nii määruse 6/2002 muutmiseks kui ka direktiivi 98/71/EÜ uuesti sõnastamiseks. Viidatud ettepaneku pinnalt jõuti lõpuks 2024. aastal disainiõiguse reformimiseni. Euroopa Liidu nõukogu võttis 10.10.2024 vastu kaks disainilahenduste õigusaktide paketti kuuluvat õigusakti⁷⁹: muudetud disainimäärus 2024/2822 ja uuesti sõnastatud direktiiv 2024/2823. Aastakümneid konsensust leidmata lahendati parandamiserandi probleem seega kahe aastaga. See võib viidata muutunud poliitilisele kliimale, kus tarbijate huvid ja kestlikusse rõhutamine kaalus üle originaaltootjate vastuseisu. Sidusrühmade vaidlused, mida analüüsitakse täpsemalt kolmandas peatükis, leidsid lahenduse seadusandja selge otsusega ühtlustada varuosade turg. Parandamiserandi kehtestamise kiirus tekitab seega küsimuse, kas ELi seadusandja on põhjalikult kaalunud võimalikke parandamiserandi kehtestamisega kaasnevat tagajärgi.⁸⁰

Muudetud disainimäärus ja uuesti sõnastatud direktiiv avaldati Euroopa Liidu Teatajas 18.11.2024 ning mõlemad õigusaktid jõustusid 08.12.2024.⁸¹ Muudetud disainimäärus ja uuesti sõnastatud direktiiv näevad mõlemad ette alalise sätena parandamiserandi.⁸² Muudetud disainimääruse

⁷⁴ Euroopa Komisjon. Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 667 (final).

⁷⁵ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud). Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 667 (final), lk 2.

⁷⁶ Euroopa Liidu nõukogu. Nõukogu ja parlament saavutasid esialgse kokkuleppe disainilahenduste kaitse paketi suhtes. Pressiteade 976/23, 05.12.2023. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2023/12/05/council-and-parliament-strike-provisional-deal-on-design-protection-package/> (26.04.2025).

⁷⁷ Tischner, A., Stasiuk., K. Spare Parts, Repairs, Trade Marks and Consumer Understanding. – IIC 10.01.2023, 54:26-60, lk 30.

⁷⁸ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendused 9 ja 33; vt ka ECAR 2023.

⁷⁹ Euroopa Liidu nõukogu. Intellektuaalomand: nõukogu andis disainilahenduste kaitse paketi oma lõpliku heakskiidu. Pressiteade, 10.10.2024. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2024/10/10/intellectual-property-council-gives-its-final-approval-to-the-designs-protection-package/> (26.04.2025).

⁸⁰ Parandamiserandi põhjendatuse ja proportsionaalsuse osas vt täpsemalt peatükid 3 ja 4.

⁸¹ Muudetud disainimääruse artikkel 2 ja uuesti sõnastatud direktiivi artikkel 38

⁸² Muudetud disainimääruses sätestati parandamiserand artiklis 20a ning uuesti sõnastatud direktiivis artiklis 19.

artikli 3(2) järgi kohaldatakse määrust alates 01.05.2025. Seega hakkab sellest kuupäevast alates kehtima ELi disainilahendusele alaline parandamiserand. Muudetud direktiiv tuleb selle artikli 36 kohaselt liikmesriikidel üle võtta hiljemalt 09.12.2027. See tähendab, et liikmesriikidel puudub võimalus otsustada varuosade disainilahenduse kaitse alt vabastamine: alaline parandamiserand tuleb kehtestada. Samas näeb uuesti sõnastatud direktiivi artikkel 19(4) parandamiserandi ülevõtmisele ette erisuse: kui 08.12.2024 on liikmesriigi õigusaktidega ette nähtud disainilahenduse kaitse uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(1) tähenduses, jätkab liikmesriik erandina kuni 09.12.2032 sellise kaitse pakkumist disainilahendustele, mille registreerimist on taotletud enne 08.12.2024. See tähendab, et direktiivi eesmärk ühtlustada disainiõigus liikmesriikide tasandil saabub alles 2032. aasta lõpus, s.o kaheksa aastat pärast uuesti sõnastatud direktiivi jõustumist. Ka Eestil tuleb parandamiserand õigesti üle võtta hiljemalt 09.12.2027. Seega tuleb TDKS-i täiendada parandamiserandis sisalduva mõistega „mitmeosaline toode“, mis kehtivas TDKS-s puudub. Samuti tuleb seadusandjal arvestada, et kuivõrd Eestis on varuosad *de jure* kaitstud, hakkab parandamiserand kehtima alles 10.12.2032.⁸³ Täpsemalt käsitletakse parandamiserandi kohaldamise tingimusi magistritöö teises peatükis.

⁸³ Uuesti sõnastatud direktiivi artikkel 19(4).

2 PARANDAMISERANDI RAKENDUSLIK RAAMISTIK EL ÕIGUSES

2.1 PARANDAMISERANDI ÕIGUSLIK TÄHENDUS

Alaline parandamiserand on analoogses sõnastuses sätestatud nii muudetud disainimääruse artiklis 20a kui ka uuesti sõnastatud direktiivi artiklis 19.⁸⁴ Uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(1) kohaselt on alaline parandamiserand järgmine: „Kaitset ei anta registreeritud disainilahendusele, mis on sellise mitmeosalise toote koostisosa, mille välimusest sõltub koostisosa disainilahendus, ja mida kasutatakse artikli 16 lõike 1 tähenduses üksnes asjaomase mitmeosalise toote remondiks, et taastada selle algne välimus.“ Töö autori hinnangul on alaline parandamiserandi sõnastus eksitav. Parandamiserandi sõnastus jätab seega mulje, justkui ei saaks parandamise eesmärgil kasutatud registreeritud disainilahendus üldse disainikaitset. Nii see olla ei saa, sest parandamiserand on ELi seadusandja selgituste kohaselt disainilahenduse õiguse rikkumise korral ette nähtud kaitsemeede.⁸⁵ Seetõttu selgitatakse esmalt disainilahenduse õiguslikku kaitset. Seejärel selgitatakse parandamiserandi õiguslikku tähendust, eelkõige kuidas mõjutab parandamiserand disainilahenduse õiguslikku kaitset ja disainilahenduse omaniku ainuõigusi.

Disainilahendus saab õiguskaitse, kui see on uudne, eristatav ja selle järgi on võimalik tööstuslikult või käsitööstuslikult valmistada tooteid (TKDS § 5 lg 1). Disainilahendus on uudne, kui see ei ole identne varem avalikkusele kättesaadavaks tehtud disainilahendusega (TDKS § 6 lg 1).⁸⁶ Disainilahendus on eristatav, kui sellest vastava ala asjatundjale jääv üldmulje erineb üldmuljest, mille on jätnud varasem disainilahendus (TDKS § 7 lg 1).⁸⁷ Samuti saab disainilahendus õiguskaitse selle registreerimisega.⁸⁸ Seega kui mitmeosalise toote koostisosa vastab kumulatiivselt eelnevalt kirjeldatud tingimustele, saab selline koostisosa disainikaitse. Parandamiserand ei ole seega disainilahenduse õiguskaitse saamise tingimus.

Disainilahenduse omanikule tekivad disainilahenduse registreerimisega ja omaniku registrisse kandmisega õigused loodud teose üle (TDKS § 12 lg 1, § 14 lg 1).⁸⁹ Disainilahenduse omanikule tekivad nii isiklikud, st autori isikust lahutamatud õigused, kui ka varalised õigused, nn

⁸⁴ Lihtsuse tõttu viitab töö autor uuesti sõnastatud direktiivis sätestatud parandamiserandi sõnastusele.

⁸⁵ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 34.

⁸⁶ Kohtupraktika kohaselt tuleb uudsuse hindamisel võtta aluseks konkreetsed, eristatavad ja tuvastavad varasemad disainilahendused. Vt EKO liidetud kohtuasjades C-361/15 P ja C405/15 P, *Easy Sanitary Solutions and EUIPO v Group Nivelles*, ECLI:EU:C:2017:720, p 61.

⁸⁷ Võrdluse objektiks võib olla üks või mitu varasemat disainilahendust eraldivõetuna, s.t võrdlus ei toimu mitme varasema disainilahenduse üksikute elementide kombinatsiooni alusel. Vt EKO C-345/13, *Karen Millen Fashions*, ECLI:EU:C:2014:2013, p-d 25 ja 35.

⁸⁸ Eestis registreeritakse tööstusdisainilahendused tööstusdisainilahenduste registris, mida haldab Patendiamet. Vt TDKS § 55 lg 1.

⁸⁹ Ostrat, J. Eesti tööstusdisainilahenduste kaitse seadus. – *Juridica* 1998/3.

ainuõigused loodud teost käsutada (TDKS §-d 13 ja 16). Disainilahenduse omanikul on ainuõigus valmistada disainilahenduse järgi tooteid, neid levitada, müüa, müügiks pakkuda või eelnimetatud eesmärkidel importida, eksportida ja ladustada registreeritud tööstusdisainilahenduse järgi valmistatud tooteid (TDKS § 16 lg 1). Disainilahenduse omanik saab ise otsustada, millisel viisil ja kuidas ta enda loodud disainilahendust kasutab. Ainuõigused annavad disainilahenduse omanikule mh õiguse keelata teistel isikutel ilma loata valmistada identse või äravahetamiseni sarnase disainilahenduse järgi tooteid, levitada, müüa, müügiks pakkuda või eelnimetatud eesmärkidel importida, eksportida ja ladustada registreeritud tööstusdisainilahenduse järgi valmistatud tooteid (TKDS § 16 lg 2). Seega olukorras, kus autotootja on disaininud kindla mudeliga sõiduauto ja selle välimuse disainilahendusena registreerinud, ei tohi teised autotootjad sama disainiga sõiduauto enam toota. Takistatud ei ole aga sõiduauto kui sellise tootmine.⁹⁰ Kui kolmas isik toodab sama disainiga toote, rikub ta disainilahenduse omaniku ainuõigusi. Disainilahenduse omanik võib saada õiguste rikkumise tuvastamiseks ja sanktsioonide kohaldamiseks kohtulikku õiguskaitset. Näiteks on disainilahenduse omanikul õigus nõuda isikult, kes on rikkunud tema ainuõigusi, nende õiguste rikkumise lõpetamist, rikkumise tagajärgede kõrvaldamist ja rikkumisega põhjustatud kahju hüvitamist (TDKS § 16 lg 3).⁹¹ Lisaks on võimalik esitada ELi disainilahenduste puhul tolliametitele taotlus tollimeetmete rakendamiseks, et toll peaks kinni EL disainilahenduse omaniku ainuõigust rikkuva kauba.⁹²

Kuigi registreeritud disainilahendus annab disainilahenduse omanikule ainuõigused, ei ole need absoluutsed. Disainilahenduse omaniku ainuõigusi saab piirata seaduses sätestatud juhtudel ja korras.⁹³ Sarnaselt teiste intellektuaalomandi valdkondadega⁹⁴ on ka TDKS-s loetletud lubatud disainilahenduse omaniku õigusi mitterikkuvad toimingud. Selleks on eelkõige toote ärieesmärgita kasutamine isiklikeks vajadusteks, õppeotstarbeks või katsetustes (TDKS § 17 p-d 3 – 5, ainuõiguste piirangute kataloog).

⁹⁰ Seadusandja on pidanud seda vahetegu läbivalt oluliseks, et õigustada parandamiserandi olemasolu. Vt Proposal for a European Parliament and Council Directive on the legal protection of designs (93/C 345/09), COM(93) 344 final. Explanatory memorandum. – EÜT C 345, 23.12.1993, lk 8. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1994_029_R_0020_01 (25.04.2025); vt ka Commission of the European Communities. Commission staff working document. Proposal for a directive of the European Parliament and of the council amending directive 98/71/EC on the legal protection of designs. Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 13.

⁹¹ Vastavad õiguskaitsevahendid on sätestatud näiteks võlaõigusseaduse § 1045 lg 1 p-s 6 ja § 1055 lg-s 3. Võlaõigusseadus. – RT I, 04.07.2024, lk 18.

⁹² Lehes, Puu, Kaabel 2018, lk 11.

⁹³ Tööstusdisainilahenduse seadus 651 SE eelnõu seletuskiri, lk-d 3 – 4.

⁹⁴ Näiteks autoriõiguse seaduse IV peatükis loetletud teose vaba kasutamine või patendiseaduse § 16 loetletud patendiomaniku ainuõigusi mitterikkuvad toimingud. Autoriõiguse seadus. – RT I, 26.06.2024, 5; Patendiseadus. – RT I, 30.03.2023, 8.

ELi seadusandja on 2024. aastal läbiviidud disainireformiga kehtestanud uue disainilahenduse omaniku ainuõigusi piirava sätte – alalise parandamiserandi. Nimelt ei saa disainilahenduse omanik tugineda tema ainuõiguste rikkumisele, kui sõltumatu tootja toodab parandamise eesmärgil disainikaitsega hõlmatud identset mitmeosalise toote koostisosa.⁹⁵ Parandamiserandi järgi on lubatud disainilahendusega kaitstud mitmeosalise toote koostisosa kasutamine, valmistamine, pakkumine, turule laskmine, toote importimine või eksportimine parandamise eesmärgil, et taastada disainilahendusega kaitstud mitmeosaline toode.⁹⁶ Parandamiserandi rakendamisel seega eeldatakse, et sõltumatu tootja toodab ja müüb identse, äravahetamiseni sarnase toote (nn varuosaga) ilma disainilahenduse omaniku nõusolekuta.⁹⁷ Seega ei tähenda parandamiserand disainikaitse täielikku välistamist kõnealusele varuosale kõigis olukordades, vaid disainilahenduse omaniku ainuõiguste piiramist ja ka vaid juhul, kui seda varuosaga kasutatakse parandamise eesmärgil. Varuosaga kasutamine muul otstarbel võib endiselt disainikaitset rikkuda. Parandamiserand ei ole seega üks õiguskaitse saamise tingimus, vaid disainilahenduse omaniku ainuõiguse piirang, mille eesmärk on muuta disainilahenduse omaniku õiguste kaitse teostatavaks,⁹⁸ rikkudes seejuures disainilahenduse omaniku ainuõigusi.

Erialakirjanduses on peetud alalist parandamiserandit disainilahenduse omaniku ainuõiguste piirangute kataloogi uueks liikmeks.⁹⁹ Nimelt laiendab parandamiserand olemasolevate piirangute kataloogi sellega, et disainilahenduse omaniku ainuõiguste piiramine on peamiselt ette nähtud just ärilisel eesmärgil. Samas piirdub ainuõiguste piirangute kataloog magistratöö kirjutamise ajal kehtiva seaduse kohaselt ainult disainilahenduse kasutamisega mitteärilisel eesmärgil. Samas on kohtupraktikas leitud, et disainilahenduse kasutamine võiks mh olla lubatud ka ärilistel eesmärkidel. Sellisele järeldusele jõudis Euroopa Kohus kohtuasjas *Nintendo vs BigBen* (edaspidi *Nintendo kohtuotsus*)¹⁰⁰, mille tulemusel täiendati disainireformiga ka ainuõiguste piirangu kataloogi toimingutega, mille eesmärk on tuvastada toode kui disainilahenduse õiguste omaniku toode või viidata tootele kui nende õiguste omaniku tootele, ning mis on tehtud kommenteerimise, kriitika või paroodia eesmärgil.¹⁰¹ Vaidluse algatas rahvusvaheline äriühing

⁹⁵ BEUC. An EU repair clause – a missing piece of the right to repair. BEUC recommendations for reform of EU design protection legislation. September 2023, lk 3. Kättesaadav: https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/BEUC-X-2023-077_POSITION_PAPER_design_directive_2023.pdf (26.04.2025).

⁹⁶ Uuesti sõnastatud direktiivi artikkel 16(1) ja (2) ning artikkel 19(1).

⁹⁷ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 75.

⁹⁸ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 34.

⁹⁹ Tischner, A. Ersatzteile – Marken- und Designrechte – Freund oder Feind. 25.01.2024, GRUR 2024, 126 5, lk 250.

¹⁰⁰ EKo liidetud kohtuasjades C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd vs BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*, ECLI:EU:C:2017:724.

¹⁰¹ Muudetud disainimääruse artikkel 20 ja põhjendus 18. Kasutusviiside loetelu täiendamist põhjendab ELi seadusandja asjaomaste õigustatud huvide parema tasakaaluga ja Euroopa Liidu kohtupraktikaga. Vt Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002

Nintendo, mis toodab ja turustab videomänge ja videomängukonsoole, sh ka selleks vajalikke lisatarvikuid. Nintendole kuuluvad mängukonsoolide ja lisatarvikute registreeritud ELi disainilahendused. Kolmandast isikust lisatarvikute tootja BigBen Interactive kasutas Nintendo toodete kujutisi pakenditel ja veebisaidil, et turustada oma ühilduvaid kaugjuhtimispulte. Nintendo väitis, et selline kaitstud disainilahenduste toodete piltide kasutamine rikkus tema disainilahenduse õigusi. Kohtuasjas uuriti, kas BigBeni poolt Nintendo disainilahenduste reprodutseerimine kvalifitseerus „tsiteerimiseks“ vastavalt määruse 6/2002 artiklile 20(1)(c), mis lubab reprodutseerimist tsiteerimise või õpetamise eesmärgil, kui see järgib ausaid kaubandustavasid, ei kahjusta ebaõiglaselt disainilahenduse omaniku ärihuve ja viidatakse omanikule. Euroopa Kohus asus Nintendo kohtuotsuses esmakordselt seisukohale, et määruse 6/2002 artikli 20(1)(c) osas peab sättes viidatud reprodutseerimine toimuma äritegevuse kontekstis.¹⁰² Kohus põhjendas seisukohta sellega, et ainult määruse 6/2002 artikkel 20(1)(a) sisaldab lubatud kasutusviisina disainilahenduse kasutamist omatarbeks. Vastav sõnastus puudub artiklis 20(1)(c). Seetõttu on ärielistel eesmärkidel disainilahenduse kasutamine tsiteerimiseks lubatud.¹⁰³ See seisukoht sai laialdast kriitikat eelkõige põhjendustel, et Euroopa Kohus on laiendanud eranditele tuginemist läbi äriliste eesmärkide¹⁰⁴, mis lõpuks vähendab disainilahenduse kaitse üldist eesmärki – ainuõiguste andmist.¹⁰⁵

Nintendo kohtuotsuse valguses parandamiserand justkui ei muudaks disainiõiguse seni kehtinud disainilahenduse omanike ainuõiguste piiramise loogikat. Samas tuleb disainilahenduse omanikule kuuluvaid õigusi tõlgendada kitsalt.¹⁰⁶ Seetõttu leiab töö autor, et ärielistel eesmärkidel disainilahendustega kaitstava toote kasutamine kahjustab liialt tugevalt disainiomanike ainuõigusi ja muudab üleüldiselt disainikaitse nõrgemaks. Kuigi parandamiserand justkui läheb kohtupraktikaga kokku, on see töö autori hinnangul pigem siiski uuenduslik erand, mis tegelikult toob kaasa tugeva disainiomaniku ainuõiguste riive.

ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002. Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 666 final, lk 9.

¹⁰² C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo*, p 75.

¹⁰³ Samas.

¹⁰⁴ Varasemalt on tsiteerimiserand kohaldatud hariduslikul või akadeemilisel eesmärgil. Vt Stone, D. Design law misplayed in Nintendo AG Opinion. – *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2017, Vol. 12, No 7.

¹⁰⁵ Cornwell, J. *Nintendo v BigBen and Acacia v Audi; Acacia v Porsche: design exceptions at the CJEU*. – *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2019, Vol 14, No 1; vt ka Stone 2017.

¹⁰⁶ EKo C-145/10, *Painer*, EU:C:2011:798, p-d 109 ja 133.

2.2 PARANDAMISERANDI KOHALDAMISALA JA RAKENDAMISE TÖLGENDUSPÕHIMÕTTED

Alalise parandamiserandi sõnastuse kujunemist mõjutas 2017. aastast pärinev ainus parandamiserandit käsitlev Euroopa Kohtu otsus liidetud kohtuasjades C-397/16 ja C-435/16, *Acacia Srl v Pneusgarda Sdl, Audi AG; Acacia SRL, Rolando D'Amato v Dr Ing hcF Porsche AG* (edaspidi Acacia kohtuotsus).¹⁰⁷ Vaidlus seisnes selles, et Acacia tootis ja müüs kaubamärgiga WSP Italy tähistatud sulamist valmistatud velgesid, mis olid identsed Audi ja Porsche valmistatud sulamist velgedega. Audi ja Porsche väitsid mõlemad, et Acacia rikub seeläbi nende ELi disainilahendusest tulenevaid õigusi. Acacia seevastu tuginedes parandamiserandile pidas enda tegevust õiguspäraseks ning Audi ja Porsche ainuõigusi mitte rikkuvaks.

Euroopa Kohus selgitas Acacia kohtuotsuses määruse 6/2002 artiklis 110 sätestatud parandamiserandi kohaldamisala. Need selgitused on osaliselt relevantsed ka alalise parandamiserandi puhul, sest ELi seadusandja on parandamiserandi sätestamisel osaliselt arvestanud Acacia kohtuotsusest tulenevaid reegleid. Samas on seadusandja otsustanud teatud kriteeriumite puhul seadusandja Euroopa Kohtu tõlgendusreeglitest irduda. Järgnevalt käsitletakse alalise parandamiserandi sõnastusest ja Acacia kohtuotsuse juhtistest tulenevalt alalise parandamiserandi tingimusi. Samuti selgitatakse, millistel juhtudel on võimalik Acacia kohtuotsuse tõlgendusreegleid ka alalise parandamiserandi puhul kohaldada ning millistel juhtudel on ELi seadusandja irdunud Euroopa Kohtu tõlgendusest. Täiendavalt on osa tõlgenduspõhimõtteid võimalik kohaldada ka Riigikohtu lahendist 2-18-3445 (edaspidi Daimleri kohtuotsus), kus Riigikohus lahendas Acacia kohtuotsusega analoogset vaidlust.¹⁰⁸

Esiteks peab parandamiserandile tuginemisel olema täidetud tingimus, et koostisosa, mille puhul disainilahendust kasutatakse, on disainilahendusega kaitstud ja vastab disainilahenduse kaitse tingimustele.¹⁰⁹ Lisaks siin punktis 2.1 kirjeldatud kaitsekriteeriumitele saab disainikaitse mitmeosalise toote koostisosa, mis on pärast mitmeosalisse tootesse paigutamist selle tavakasutuse käigus nähtav ja kui koostisosa nähtavad tunnused vastavad uudsuse ja eristatavuse tunnustamise tingimustele (määruse 6/2002 artikkel 4(2)(a) ja (b)). Disainilahenduse nähtavus on disainikaitse üks oluline tingimus.¹¹⁰ Seega hõlmab parandamiserand ainult neid mitmeosalise toote koostisosi,

¹⁰⁷ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*; vt ka muudetud disainimääruse põhjendus 20.

¹⁰⁸ Vaidlus seisnes selles, et kostja Kostar Plus OÜ tellis Hiina äriühingult 16 hageja Daimler AG-le registreeritud ELi disainilahendusega valuveelge. Hageja väitis, et kostja on sellega rikkunud tema ELi disainilahendusest tulenevaid ainuõigusi. Kostja leidis, et tema tegevus on kooskõlas parandamiserandiga, mistõttu ei riku kostja sõiduauto parandamise eesmärgil tellitud valuveeljed hageja ainuõigusi. Vt RKTko 18.03.2020, 2-18-3445/46.

¹⁰⁹ RKTko 18.03.2020, 2-18-3445/46, p 18.

¹¹⁰ C-361/15 P ja C405/15 P, *Easy Sanitary Solutions and EUIPO v Group Nivelles*, p-d 62 – 63. Vt ka EKo C-123/20, *Ferrari SpA vs Mansory Design & Holding GmbH, WH*, ECLI:EU:C:2021:889, p 30.

mis on tavapärase kasutamise ajal nähtavad.¹¹¹ Kui varuosa kas ei jää tavakasutuse käigus nähtavaks või tuleneb disainilahendus selle tehnilisest otstarbest, saab sõltumatu tootja varuosa sõltumata parandamiserandi olemasolust reprodutseerida¹¹², sest disainikaitset ei saa ka toote välimuse tunnused, mis on tingitud üksnes selle tehnilisest funktsioonist (TDKS § 9 p 1), ega ka nn *must-fit*¹¹³ kohustuslikud mehaanilised ühendused.¹¹⁴

Teiseks peab tegemist olema mitmeosalise toote koostisosaga.¹¹⁵ Sõna „toode“ on disainilahenduse valdkonnas kahetähenduslik. Toode on esiteks iseseisev (terviklik) toode, aga teiseks ka tervikliku toote koostisosa või tagavaraosa, mis on tervikliku toote tavakasutuse käigus nähtav (TDKS § 4 lg 3). Seega mõiste „mitmeosaline toode“ tähistab mitmest osast koosnevat toodet. Sellist toodet on võimalik osade asendamiseks lahti võtta ja uuesti kokku panna.¹¹⁶ Mitmeosaline toode võib olla näiteks nii sõiduauto¹¹⁷, jalgratas kui ka mootorratas¹¹⁸.

„Mitmeosalise toote koostisosa“ mõiste puudub nii määruses 6/2002 kui ka muudetud disainimääruses. Kohtupraktika kohaselt tuleb mitmeosalise toote koostisosa all mõista toodet, mis sisaldub mitmeosalises tootes, mida saab selle küljest lahti võtta ja ära vahetada, mis on mitmeosalise toote tavakasutuseks vajalik ja jääb tavakasutusel nähtavale.¹¹⁹ Mitmeosalise toote koostisosaks võib olla selle varuosa. Samas on parandamiserandiga hõlmatud varuosad, mis on vajalikud mitmeosalise toote tavapäraseks kasutamiseks. Tavapärase kasutamine tähendab kasutust lõppkasutaja poolt ning see ei hõlma hooldust, teenindust ega remonti (määruse 6/2002 artikkel 4(3)). Kohtupraktika kohaselt hõlmab tavakasutus toiminguid, mida lõppkasutaja teeb enne või pärast toote põhifunktsiooni täitmist, nt toote hoiustamine või transportimine.¹²⁰ Mitmeosalise

¹¹¹ Näiteks ei ole võimalik disainikaitset saada sõiduki mootorile, sest selle paigutamisel teise tootesse ehk sõidukisse ei jää see tarbijale sõiduki tavapärasel kasutusel väliselt nähtavaks. Vt Patendiamet. Mis on tööstusdisainilahendus? 14.04.2025. Kättesaadav: <https://www.epa.ee/disainilahendused/vaja-teada-enne-taotluse-esitamist/mis-toostusdisainilahendus> (24.04.2025).

¹¹² Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002“ (COM(2022) 666 final – 2022/0391 (COD)) ja teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitses kohta (uuesti sõnastatud) (COM(2022) 667 – finaali – 2022/0392(COD))“. – ELT C 184, 25.05.2023, lk 42. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=OJ:C:2023:184:TOC> (26.04.2025).

¹¹³ Eesti keeles tõlgituna „eriviisiline ühendamine“ või „peavad sobima“ kriteerium.

¹¹⁴ Direktiivi 98/71/EÜ artikkel 7(1) ja (2); määruse 6/2002 artikkel 8(1) ja (2).

¹¹⁵ RKTko 18.03.2020, 2-18-3445/46, p 18.

¹¹⁶ Määruse 6/2002 artikkel 3(b).

¹¹⁷ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 50.

¹¹⁸ EKO C-472/21, *Monz Handelsgesellschaft International mbH & Co. KG vs Büchel GmbH & Co. Fahrzeugtechnik KG*, ECLI:EU:C:2023:15, p 34. Erialakirjanduses on leitud, et parandamiserandi objektiks võib olla mistahes mitmeosaline toode, sh nutitelefoni, tahvelarvuti, tolmuimejad ja kohvimasinad. Vt Hartwig, H. Spare parts under European design and trade mark law. – *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, February 2016, Volume 11, Issue 2, lk 128.

¹¹⁹ Vt EKO liidetud kohtuasjades C-397/16 ja C-435/16, *Acacia Srl v Pneusgarda Sdl, Audi AG; Acacia SRL, Rolando D'Amato v Dr Ing hcF Porsche AG*, ECLI:EU:C:2017:730, kohtujurist H. Saugmandsgaard Øe ettepanek, p 92.

¹²⁰ Vt C-472/21, *Monz Handelsgesellschaft International*, p 55.

toote koostisosa võib olla näiteks sõiduauto velg, sest selle puudumisel on sõiduauto tavakasutus võimatu.¹²¹ Mitmeosalise toote koostisosaks võib olla ka jalgratta või mootorratta sadul.¹²²

Kolmanda kriteeriumina peab mitmeosalise toote välimus tingima mitmeosalise toote koostisosa disainilahenduse (nn *must-match*¹²³ kriteerium). See kriteerium on uus ja lisandus alalise parandamiserandiga, kuivõrd vastav nõue puudus määruse 6/2002 artikli 110(1) ja direktiivi 98/71/EÜ artikli 14 sõnastusest. Samas sisaldus *must-match* kriteerium 1993. aasta ja 1996. aasta ettepanekutes ning määruse 6/2002 põhjenduses 13. Sama kriteerium oli oluline vaidluskoht ka *Acacia* kohtuotsuseni viinud asjas. Euroopa Kohus analüüsis mh määruse 6/2002 ja direktiivi 98/71/EÜ sätte sõnastuse kujunemist ning leidis, et ajutine parandamiserand *must-match* kriteeriumit ei sisaldanud. Euroopa Kohus leidis, et *must-match* kriteerium jäeti õigusloomeprotsessis tehtud valikute tõttu välja.¹²⁴ Seetõttu laiendas Euroopa Kohus parandamiserandi kohaldumist kõikidele varuosadele sõltumata nende kujust, s.t parandamiserand kohaldub nii fikseeritud (nt välispeeglid) kui ka mittefikseeritud (nt veljed) varuosade suhtes.¹²⁵ Nii on parandamiserandi eesmärki käsitletud laialt: parandamiserandi sihiks on eemaldada monopolid kõikide varuosade puhul.¹²⁶ Samas on mittenähtavad ja üksnes tehnilist otstarvet omavad disainilahendused monopoli alt välistatud, sest selliseid disainilahendusi ei ole võimalik disainiõigusega kaitsta.¹²⁷ Euroopa Kohtu järelduse ja ajutise parandamiserandi sõnastust on ka erialakirjanduses kritiseeritud.¹²⁸

Vastupidiselt kohtupraktikale sisaldab alaline parandamiserand *must-match* kriteeriumit. Alalise parandamiserandi kohaldamisala piirneb seega ainult nende mitmeosalise toote koostisosadega, mille välimus sõltub asjaomase mitmeosalise toote välimusest. Seadusandja ei ole selgitanud, miks peeti *must-match* kriteeriumi kehtestamist alalises parandamiserandis vajalikuks. Seda enam, et kohtupraktika tõlgenduse kohaselt ei sisaldanud ajutine parandamiserand *must-match* kriteeriumit. Muudetud disainimääruses viidatakse üksnes, et vaja on lisada parandamiserand, mis on sarnane määruses 6/2002 juba sisalduva parandamiserandiga ja mida kohaldatakse liidu tasandil ELi disainilahenduste suhtes, kuid mille kohaldamine piirneb sõnaselgelt üksnes mitmeosaliste toodete

¹²¹ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 66.

¹²² C-472/21, *Monz Handelsgesellschaft International*, p 34.

¹²³ Eesti keelde tõlgituna „täpselt vastav“ kriteerium.

¹²⁴ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 39.

¹²⁵ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p-d 53 ja 54.

¹²⁶ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, kohtujuristi H. Saugmandsgaard Øe ettepanek, p 38.

¹²⁷ TDKS § 9 punkt 1; TKDS § 4 lg 3; määruse 6/2002 artikli 4(2)(a).

¹²⁸ Vt European Commission: Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Indiville, Spark Legal Network, Consultancy Ltd, Time.lex, University of London. Queen Mary. Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 40.

välimusest sõltuvate koostisosadega.¹²⁹ Põhjendused puuduvad ka 2022. aastal läbi viidud mõjuhinnaangus. Samas on erialakirjanduses selgitatud, et alaline parandamiserand koos *must-match* kriteeriumiga kajastab parandamiserandi eesmärki ja piire paremini kui ajutine parandamiserand.¹³⁰ Lisaks kui arvestada disainikaitstes mitte-nähtavuse ja mitte-funktsionaalsuse erandeid, siis jäävadki sisuliselt alles üksnes esteetilised *must-match* varuosad.¹³¹

Võttes arvesse, et varasemad parandamiserandi sõnastuse ettepanekud sisaldasid *must-match* kriteeriumit ja erialakirjanduses on kritiseeritud selle puudumist ajutises parandamiserandis, järeldab töö autor, et tegelikult oli juba ajutine parandamiserand mõeldud kohalduma üksnes koostisosadele, mille välimusest sõltub koostisosa disainilahendus, kuid jäi mingil põhjusel õigusnormi sõnastusest välja. Euroopa Kohus tõlgendas ajutist parandamiserandit seega vastavalt sel ajal kehtivale õigusnormile, mille sisu on ELi seadusandja disainireformiga muutnud. Seetõttu ei saa alalise parandamiserandi kohaldamisel lähtuda Euroopa Kohtu tõlgendusest *must-match* kriteeriumi osas. *Must-match* kriteerium muudab seega senist kohtupraktikat ja parandamiserandi rakendamisalala, kuivõrd sellega piiritletakse erand kitsale varuosade ringile. Nii ei kohaldu parandamiserand enam ka Acacia ja Daimleri kohtuotsuses vaidlusaluseks olevatele valuvelgedele. Mõlemas viidatud otsuses leiti, et kuivõrd varuosa kuju ei pea sõltuma sõiduki välimusest, siis hõlmab parandamiserand ka valuvelgi: igale sõidukile saab paigaldada eri mudeli ja suurusega valuvelgi, seega ei ole valuvelje kuju sõiduauto välimusest sõltuv.¹³² *Must-match* kriteerium nõuab, et varuosa kuju sõltuks sõiduki välimusest. Varuosa, mille kuju ei ole toote välimusest sõltuv, jääb seega kaitstuks ja ei ole parandamiserandiga hõlmatud. Nii ei saa sõltumatud tootjad enam rakendada parandamiserandit valuvelgede osas. Samas on sõidukitel ka neid varuosi, mille kuju sõltub sõiduki välimusest, nt sõiduki esituli.¹³³

Neljandaks peab mitmeosalise toote koostisosa kasutama selle mitmeosalise toote parandamiseks.¹³⁴ Parandamist tuleb kohtupraktikast tulenevalt tõlgendada kitsalt. Parandamine hõlmab üksnes defektse või puudu oleva koostisosa parandamist. Seejuures peab varuosa olema juba defektne, s.t parandamiserandit ei saa kasutada hüpoteetiliselt.¹³⁵ Parandamine ei hõlma parendamist, sh koostisosa kasutamist meeldimise, mugavuse, esteetilise või muul

¹²⁹ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 34. amas on selline põhjendus eksitav, sest määruse 6/2002 artikli 110(1) sõnastuses puudus *must-match* kriteerium.

¹³⁰ Kur, A., Endrich-Laimböck, T., Huckschlag, M. Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 23 January 2023 on the 'Design Package' (Amendment of the Design Regulation and Recast of the Design Directive). Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper 23.01.2023, No. 23-05, lk 10.

¹³¹ Cornwell 2019, lk 56.

¹³² C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, kohtujuristi H. Saugmandsgaard Øe ettepanek, p 49.

¹³³ Samas, p 72.

¹³⁴ RKTko 18.03.2020, 2-18-3445/46, p 18.

¹³⁵ Samas, p 21.5.

isikupärastamise eesmärgil.¹³⁶ Seejuures on Riigikohus leidnud, et sõiduauto tavakasutuse võimaldamiseks ja selle esialgse välimuse taastamiseks võib parandamiserandiga olla kooskõlas ka velgede komplektis müümine ja kõigi nelja velje väljavahetamine, isegi kui kahjustunud on ainult üks velg.¹³⁷

Viimaks tuleb parandamiserandi kohaldamisel taastada mitmeosalise toote esialgne välimus.¹³⁸ Esialgse välimuse taastamine tähendab mitmeosalise toote välimuse taastamist selliseks, mis oli tal turule viimisel.¹³⁹ See omakorda tähendab, et varuosa peab olema visuaalselt identne originaalvaruosaga nt värvilt, kujult ja mõõdult.¹⁴⁰ Varuosa ei ole identne, kui 17-tolliste velgede asemel kasutatakse 16-tolliseid velgi või kui varuosa värvikood erineb originaalosa värvikoodist.¹⁴¹ Seejuures on kohtupraktikas peetud valuvelgede puhul lubatavaks mõõteliseks erinevuseks 5mm nihet.¹⁴²

2.3 TARBIJATE TEAVITAMISKOHUSTUS JA TÕENDAMISKOORMISE JAOTUS

Täiendavalt tuleb sõltumatul tootjal parandamiserandile tuginemiseks täita teavitamiskohustust, mis puudus ajutises parandamiserandis.¹⁴³ Teavitamiskohustuse on ELi seadusandja võtnud aluseks Acacia kohtuotsuses toodud Euroopa Kohtu tõlgendusreeglid, kuid leevendanud sõltumatu tootja hoolduskohustust. Nimelt laiendas Euroopa Kohus parandamiserandile kohaldamise tingimusi. Euroopa Kohus leidis, et parandamiserandile tuginev sõltumatu tootja peab täitma enda hoolduskohustust ja teavitama tarneahelas järgnevaid kasutajaid selge ja nähtava märkega tootel, selle pakendil, kataloogides või ka müügidokumentidel asjaolust, et varuosa sisaldab disainilahendust, mis ei kuulu sõltumatule tootjale ja et vastav varuosa on mõeldud kasutamiseks üksnes mitmeosalise toote parandamisel selle esialgse välimuse taastamiseks.¹⁴⁴ Seega peab kohtupraktika järgi sõltumatu tootja teavitama lõpptarbijat toote päritolust kui ka toote kasutamise eesmärgist: mitmeosalise toote parandamine.

¹³⁶ Vt C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p-d 69 - 70.

¹³⁷ RKTko 18.03.2020, 2-18-3445/46, p-d 21.6 – 21.7.

¹³⁸ Samas, p 18.

¹³⁹ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 74.

¹⁴⁰ Samas, p-d 75 ja 77.

¹⁴¹ Jestaedt, D., Fink, E., Meiser, C. *Designgesetz*, 7. Aufl. 2023, § 40a, äärenr 10.

¹⁴² Vt C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, kohtujurist H. Saugmandsgaard Øe ettepanek, p-d 103 – 105; vt ka C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 77; RKTko 10.11.2021 2-18-3445/68, p 13.

¹⁴³ Määruse 6/2002 artikli 110 kohaselt kehtis parandamiserand üksnes järgmises sõnastuses: „Kuni jõustuvad komisjoni asjakohase ettepaneku alusel vastuvõetud muudatused käesolevas määruses, ei ole ühenduse disainilahendusena kaitstav mitmeosalise toote koostisosa moodustav disainilahendus, mida on artikli 19(1) tähenduses kasutatud selle mitmeosalise toote parandamisel tema esialgse välimuse taastamiseks.“

¹⁴⁴ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p-d 85 – 86.

Samas näeb uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(2) ette, et parandamiserandile ei või tugineda mitmeosalise toote koostisosa valmistaja või müüja, kes ei ole tootele kantud selge ja nähtava märkega või muul sobival viisil tarbijaid nõuetekohaselt teavitanud mitmeosalise toote remondiks kasutatava toote kaubanduslikust päritolust ja valmistaja identiteedist, et tarbijad saaksid teha teadliku valiku konkureerivate toodete vahel, mida saab remondiks kasutada. Eemaldatud on seega sõltumatu tootja teavituskohustus selles kohta, et sõltumatu tootja teavitaks järeltarbijat sellest, et koostisosa on ette nähtud üksnes mitmeosalise toote parandamiseks eesmärgiga taastada selle esialgne välimus.¹⁴⁵ Seega saab parandamiserandit kasutada kaitsemeetmena rikkumisnõuete vastu üksnes juhul, kui sõltumatu tootja on tarbijaid nõuetekohaselt teavitatud mitmeosalise toote parandamiseks kasutatava toote päritolust.¹⁴⁶ Teavituskohustuse täitmata jätmisel kaotab sõltumatu tootja võimaluse parandamiserandile tugineda ja vastutab originaaltootja disainiõiguse rikkumise eest.

Teavituskohutuse eesmärk on tagada tarbijatele parandamiseks kasutatavate toodete õige teabe edastamine ja teadliku valiku tegemine konkureerivate toodete vahel.¹⁴⁷ Teavituse üldine kriteerium hõlmab teabe edastamist tootele kantud selge ja nähtava märkena. Erialakirjanduse kohaselt ei pea märgistus olema püsivalt tootel endal, vaid piisab, kui vastav märgis on toote pakendilt leitav ja kergesti ära tuntav.¹⁴⁸ Kui selline teavitusviis ei ole aga võimalik, peab asjaomane teave olema kantud toote pakendile või tootega kaasas olevale dokumentidele.¹⁴⁹ Parandamiserandi sõnastuse kohaselt ei pea teavitamismeetodid olema täidetud kumulatiivselt.¹⁵⁰ Samuti peab teave sisaldama vähemalt kaubamärki, mille all toodet turustatakse, ja toote valmistaja nime. Teisisõnu on sõltumatul tootjal või mitmeosalise toote koostisosa müüjal kohustus tegutseda kaubamärgi all. Täpsustatud ei ole, kas aktsepteeritav on üksnes registreeritud kaubamärgi nime all tegutsev ettevõtte, st kas parandamiserandile ei saa tugineda mitmeosalise toote koostisosa valmistaja, kes ei ole enda äritegevuseks registreerinud kaubamärki. Magistritöö autor on seisukohal, et nimetatud kriteerium ei tohiks siiski takistada parandamiserandile tuginemist, sest hoolsuskohutuse eesmärk on tagada tarbijatele teabe õigsus. See, kas kaubamärk on registreeritud või mitte ei, takista tarbijatel saamast teavet toote päritolu kohta. Eriti juhul, kui

¹⁴⁵ Samas, p 86.

¹⁴⁶ Muudetud disainimääruse põhjendus 19.

¹⁴⁷ Alalise parandamiserandi sõnastus ei näe ette sõltumatutele tootjatele kohustus viidata kolmanda isiku disainilahenduse õiguskaitsele nagu pidas oluliseks Euroopa Kohus; Vt Jestaedt, Fink, Meiser 2023, äärenr 12.

¹⁴⁸ Vt Jestaedt, Fink, Meiser 2023, äärenr 12.

¹⁴⁹ Samas.

¹⁵⁰ Ajutise parandamiserandi kehtivuse ajal tugines Saksamaa Liitvabariigi Ülemkohus Acacia kohtuotsuse tõlgendusreeglitele ja leidis, et teavituskohustus peab olema täidetud kumulatiivselt, s.t teavitus pidi olema pakendil, kataloogil, müügidokumentides kui ka sõltumatu tootja veebilehel. Vt BGH, I ZR 226/14 – Kraftfahrzeugfolgen II, p 42. Kättesaadav: <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&az=I%20ZR%20226/14&nr=89360> (23.04.2025).

kõik muud asjakohaseid hoolsusmeetmed on rakendatud ja tarbijale on teada varuosa valmistanud äriühingu nimi. Teavituskohustus niisiis suurendab tarbijale varuosa läbipaistvust ja hoiab ära tarbija eksimust varuosa päritolu suhtes. Samas ei kaitse teavituskohustus tarbijat varuosa kvaliteeti ja ohutuse eest.¹⁵¹

Alalise parandamiserandiga muudeti üldist hagimenetluses kohalduvat tõendamiskoormist esiteks sõltumatu tootja kahjuks tõendamiskoormise ümberpööramisega. Teisalt lõdvendati sõltumatute tootjate hoolsuskohustust.

Esmalt tõendamiskoormise ümberpööramisest. Üldjuhul peab tsiviilkohtumenetluse seadustiku¹⁵² § 230 lg 1 kohaselt kumbki pool hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Erialakirjanduse kohaselt kehtib seega eeldus, et kui tõendamiskoormist kandev pool tõendeid ei esita või kohut tõenditega ei veena enda kasuks otsustama, teeb kohus otsuse tema kahjuks isegi siis, kui vastaspool ütlegi tõendit ei esita.¹⁵³ Üldisest tõendamiskoormisest tuleb seega presumptsioon, et tõendamiskoormust kandva poole esitatud faktiväited ei ole õiged.¹⁵⁴ Hageja peab hakis tooma esile seega minimaalsed tõendid enda nõude aluseks olevatest asjaoludest.¹⁵⁵ Intellektuaalomandiga seonduvates vaidlustes tähendab see seda, et üldjuhul on hagejaks õiguste omanik, kes nõuab hakis tema ainuõiguste rikkumise lõpetamist või kahju hüvitamist.¹⁵⁶ Originaaltootjast hageja peaks seega üldise tõendamisreegli kohaselt tõendama magistritöö punktis 2.2 kirjeldatud tingimused.

Parandamiserandile tuginemisel kehtib Riigikohtu praktika kohaselt aga ümberpööratud tõendamiskoormis. Erialakirjanduse kohaselt peab ümberpööratud tõendamiskoormus tulenema materiaaõigusest, kuid võib olla tuletatud ka hea usu põhimõttest.¹⁵⁷ Tõendamiskoormise ümberjaotus ei tulene parandamiserandi sättest, vaid hoopis kohtupraktikast. Nii on Riigikohus leidnud, et kuivõrd kostja soovib ainuõiguste rikkumise vastutusest vabaneda erandile tuginemisega, peab tema kui ainuõigusi piirava tegevuse toimepanija ja piirangule tugineja tõendama disainilahenduse õiguste kasutamist kooskõlas parandamiserandiga.¹⁵⁸ Seega võib

¹⁵¹ Sõltumatute tootjate järgi tehtud varuosade ohutuse argumentide osas vaata ka punkti 3.4.

¹⁵² Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 31.12.2024, 41.

¹⁵³ Kangur, A. TsMSK § 230/3.2.1. – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. (§-d 1-305). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

¹⁵⁴ Samas.

¹⁵⁵ Samas, § 230/3.2.2.c.

¹⁵⁶ Näiteks on Riigikohtus ainsas parandamiserandit puudutavas vaidluses nõudnud disainilahenduse omanik kostjalt nii tema ainuõigust rikkuva tegevuse lõpetamist, ainuõigusi rikkuva toote hävitamist ja edaspidisest disainilahenduse õiguste kasutamisest hoidumist ilma disainilahenduse omaniku loata. Vt RKTko 10.11.2021 2-18-3445/68.

¹⁵⁷ Kangur, A. TsMSK § 230/3.2.3.1.

¹⁵⁸ RKTko 10.11.2021 2-18-3445/68, p 20.

eeldada, et kohus on tuletanud tõendamiskoormuse ümberjaotuse hea usu põhimõttest, kuigi pole seda selgelt väljendanud.

Ümberpööratud tõendamiskoormus tähendab, et üldjuhul intellektuaalomandi vaidlustes kostja rollis olev sõltumatu tootja peab hoopis tõendama magistritöö punktis 2.2 kirjeldatud tingimused ning lisaks ka tõendama enda teavitamiskohustuse täitmist.¹⁵⁹ Originaaltootja peab seevastu tõendama ainult seda, et varuosa kasutati muul kui parandamise eesmärgil.¹⁶⁰ Niisiis hagi kohtusse esitamisel eeldatakse, et sõltumatu tootja tegevus ei ole kooskõlas parandamiserandiga.

Järgmiseks sõltumatu tootja hoolsuskohustuse lõdvendamisest. Kohtupraktika tõlgendusreeglid nägid sõltumatule tootjale ette range hoolsuskohustuse: sõltumatu tootja enda kui ka järeltarbija tegevus peavad olema kooskõlas parandamiserandiga. See tähendas, et sõltumatu tootja pidi hoolsusmeetmeid rakendades tagama, et ka järeltarbija kasutaks tema müüdü järgi tehtud varuosa üksnes parandamise eesmärgil.¹⁶¹ Vaidluse korral oli sõltumatu tootja kohustus tõendada, et ta rakendas piisavalt hoolsusmeetmeid. Kui sõltumatu tootja teadis või pidi teadma, et varuosa ei kasutata parandamise eesmärgil, pidi sõltumatu tootja jätma koostisosa müümata.¹⁶² Sellega rõhutati kohtupraktikas ranget parandamiserandi kohaldamise piiri: kohustus tagada varuosa kasutatavus kooskõlas parandamiserandiga ja jätta varuosa kooskõla kahtluse korral müümata.

ELi seadusandja on seevastu otsustanud vastupidiselt kohtupraktikale sõltumatute tootjate hoolsuskohustust lõdvendada. Uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(3) näeb varasemalt ajutisest parandamiserandist sõltumatule tootjale ette leebema tõendamiskoormise: „Mitmeosalise toote koostisosa valmistaja või müüja ei ole kohustatud tagama, et lõppkokkuvõttes kasutavad lõppkasutajad nende valmistatavaid või müüdavaid koostisosi üksnes remondiks, eesmärgiga taastada mitmeosalise toote algne välimus.“ Seega eemaldati kohustus tagada, et järeltarbija tegevus oleks parandamiserandiga kooskõlas. Kõige enam riivab originaaltootjate positsiooni aga asjaolu, et eemaldati sõltumatu tootja kohustus jätta vastuolu kahtluse korral varuosa müümata, mis oli ajutise parandamiserandi puhul sõltumatu tootja vastutusallas. ELi seadusandja on muudatust põhjendanud lakooniliselt üksnes väitega, et hoolsuskohustusega ei tohi eeldada, et sõltumatu tootja tagab objektiivselt ja igal juhul, et lõpptarbivad kasutavad tooteid üksnes parandamiserandiga kooskõlas.¹⁶³

¹⁵⁹ Jestaedt, Fink, Meiser 2023, äärenr 17; RKTko 18.03.2020, 2-18-3445, p 20.

¹⁶⁰ Jestaedt, Fink, Meiser 2023, äärenr 16.

¹⁶¹ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 87; RKTko 18.03.2020, 2-18-3445, p 24.3.

¹⁶² C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 88.

¹⁶³ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 35.

Sõltumatu tootja vaatest on selline hoolsuskohustuse nõuete lõdvendamine tervitatav. Eelduslikult on sõltumatul tootjal praktikas keeruline tagada, millisel eesmärgil kasutab lõpptarbija või edasimüüja edasimüüdud toodet. Alalise parandamiserandiga ei pea sõltumatu tootja rakendama täiendavat ressursi, et realselt tagada lõpptarbija poolt toote kasutamist üksnes parandamiseks. Niisiis kaotati alalise parandamiserandiga sõltumatu tootja tõendamiskoormis järgnevate tarneahelate suhtes. Selline hoolsuskohustuse lõdvendamine jätab parandamiserandi väärkasutamise riski ebaõiglaselt originaaltootjate. Originaaltootja peab ise tuvastama väärkasutuse juhtumid. Originaaltootja jaoks võib olla keeruline jälgida ja tõendada iga juhtumit, kus varuosa kasutatakse muul kui parandamise eesmärgil. See tähendab, et teatav risk jääb originaaltootja kanda – ta peab aktsepteerima võimalust, et parandamiserandi sildi all võidakse tema disaini kasutada laiemalt. Selline risk oli arvatavasti teadlikult seadusandja poolt aktsepteeritud turu liberaliseerimise nimel.

3 PARANDAMISERANDI ÕIGUSPOLIITILINE PÕHJENDATUS

3.1 SEADUSANDJA EESMÄRGID JA SIDUSRÜHMAD ARGUMENDID

Töö autor jõudis magistritöö punktis 2.1 järeldusele, et parandamiserand riivab disainilahenduse omaniku ainuõigusi, muudab uue õigusraamistikuga seniste erandite olemust ja toob kaasa kehtivate erandite laia tõlgendamise. Seetõttu on oluline analüüsida, kas parandamiserand on üldse põhjendatud. Selleks hinnatakse seadusandja eesmärke ja tahet ning sidusrühmade poolt ja vastuargumente parandamiserandi sätestamiseks.

Parandamiserandi sätestamine disainiõiguses on aastakümneid tekitanud erinevate huvirühmade vahel teravat diskussiooni. Erialakirjanduses arutleti pikalt, kas varuosad, eriti autotööstuses, peaks olema hõlmatud disainilahenduse kaitsega või tuleks parandamiserandiga varuosad disainikaitse alt vabastada.¹⁶⁴ Parandamiserandi puhul tekib nn huvide kolmnurk: originaaltootjad (nt autotootjad), sõltumatud tootjad ja tarbijad. Üldjuhul on viimasel kahel jagatud huvi, mis suures osas vastandub originaaltootjate huviga. Aastakümneid on mõlema sidusrühma argumendid olnud kokkuvõtlikult samad.¹⁶⁵

Parandamiserandi vastu on läbivalt olnud disainilahenduse omanikud, eelkõige autotootjad. Peamise argumentidena toovad originaaltootjad esile, et varuosade vabastamine disainilahenduse õiguskaitsest ei ole põhjendatud, sest koos kaitse kadumisega langeb motivatsioon innovatsiooniks. Lisaks väidavad nad, et parandamiserandi majanduslikud eelised (madalamad hinnad) ei ole tõendatud, sellega kahjustatakse investeringu tasuvust ning disainilahenduse kaitse on vajalik, et kaitsta avalikkust madalama kvaliteediga ohtlike varuosade eest.¹⁶⁶ Seetõttu leiavad originaaltootjad, et parandamiserand tuleb jätta kehtestamata.¹⁶⁷

Seevastu parandamiserandi kehtestamise poolt on olnud läbivalt sõltumatud tootjad ja ka tarbijad, nimetades argumentidena eelkõige, et varuosade kaitse on vastuolus disainilahenduse kaitse tegeliku eesmärgiga, kaitse laiendamine kohustuslikele varuosadele kaotab täielikult konkurentsi ja tekitab disainilahenduse omanikele *de facto* monopoli järelturul, ausa konkurentsi puudumine jätab autoomanikud (tarbijad) ilma igasugusest valikuvõimalusest (nn vangistatud tarbijad) ja

¹⁶⁴ Hartwig 2016, lk 121.

¹⁶⁵ Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brussels, 06.11.2020. SWD(2020) 264 final, lk 84. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1846-Evaluation-of-EU-legislation-on-design-protection_en (23.04.2025).

¹⁶⁶ Frizberg 2023, lk 7; Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brüssel, 06.11.2020. SWD(2020) 264 lõplik, lk 68.

¹⁶⁷ Samas, lk 84.

põhjustab kõrgemaid hindu.¹⁶⁸ Samuti tekitab see mh raskusi ka tolliasutustel, kuivõrd pole üheselt selge, kas imporditud varuosad on mõeldud õiguspäraseks remondiks või rikuvad disainilahenduse omanike ainuõigusi.¹⁶⁹

Ka seadusandja põhjendused parandamiserandi sätestamiseks on püsinud 20 aasta jooksul samad. Õiguspoliitiliselt on parandamiserandi vajadust põhjendatud läbivalt samade argumentidega – turu harmoniseerimine ühtsete reeglitega, varuosade monopoli vältimine, varuosade vaba turu tagamine konkurentsi suurendamisega, mis mh peaks kaasa tooma varuosade hindade alanemise, ja tarbijatele avarama võimaluse andmine valida erinevate varuosade vahel.¹⁷⁰ Uuenduslikult on parandamiserandit seostatud ka võimalusega edendada keskkonnasäästlikkust ja ringmajandust.¹⁷¹ Seega võttis ELi seadusandja 2022. aasta disainireformi käigus parandamiserandi lähtepunktiks turu liberaliseerimise, mistõttu on kõik seni seadusandja konstrueeritud argumendid lähtunud üksnes turu liberaliseerimise vaatenurgast ja selle kasuks. ELi seadusandja on leidnud, et liberaliseerimist on võimalik saavutada läbi siseturu toimimise parandamise¹⁷², järelturul suurema konkurentsi tekitamise ja hindade alandamise.¹⁷³ Selle saavutamiseks on seadusandja näinud ainsa lahendusena tühistada disainilahenduse kaitse varuosade turul.

Järgnevalt analüüsib töö autor, kas ja kuivõrd on eelnimetatud argumendid põhjendatud ning kas seadusandja võttis alalise parandamiserandi sätestamisel arvesse erinevate sidusrühmade positsioone.¹⁷⁴ Parandamiserand piirab enim originaalootjate ainuõigusi, mistõttu on kohane suunata põhjendatuse hindamise fookus küsimusele, kas originaalootjate kõiki argumente on arvesse võetud ning juhul, kui on leitud, et argument on põhjendatud, siis millistel kaalutlustel on otsustatud sellest olenemata alaline parandamiserand sätestada.

¹⁶⁸ Samas, lk 66.

¹⁶⁹ Samas, lk 68. Sellelaadne kohtuasi on läbinud Eestis Riigikohtu tasandi, kus samamoodi pidas toll kinni kolmandast riigist imporditud valuveljed, sest need olid välimuselt identsed ELis registreeritud disainilahendusega. Vt Riigikohtu 18.03.2020 ja 10.11.2021 otsust 2-18-3445.

¹⁷⁰ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004); Proposal for a European Parliament and Council Directive on the legal protection of designs (93/C 345/09), COM(93) 344 final, põhjendus 16; Proposal for a European Parliament and Council Regulation on Community Design (94/C 29/02), COM(93) 342 final, põhjendus 12; muudetud direktiivi põhjendus 35.

¹⁷¹ Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brüssel, 06.11.2020. SWD(2020) 264 lõplik, lk 69.

¹⁷² Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 39; European Commission. Commission staff working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD (2022) 368 final, lk 36.

¹⁷³ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, p 39.

¹⁷⁴ Euroopa Komisjoni 2016. aastal läbi viidud õiguslikus analüüsis ei ole vähemalt parandamiserandi sidusrühmade puhul toodud vastused piisavad, kuivõrd vastused olid identsed ja pärinesid kolmelt IP-aadressilt Prantsusmaalt. Samuti ei ole selle analüüsi raames esitatud sidusrühmade aruanded avalikult kättesaadavad. Vt Hartwig, H. The 'Legal Review on Industrial Design Protection in Europe': A closer look. – Journal of Intellectual Property Law & Practice, 03.04.2018, Volume 13, Issue 4, lk 335.

3.2 MÕJU ÕIGUSSELGUSELE

Alalise parandamiserandi sätestamise keskne põhjus oli õigusselguse loomine ja senise killustatuse kõrvaldamine, et tagada direktiivi 98/71/EÜ ja määruse 6/2002 eesmärkide täitmine¹⁷⁵, s.o ühtse disainilahenduse kaitse tagamine.¹⁷⁶ Enne alalist parandamiserandit kehtis osades liikmesriikides parandamiserand, mis tõi kaasa ebavõrdsete ja ebaausate konkurentsitingimuste loomise ELi siseturul, takistades tarneahelate loomist ja soodustades remonditurismi.¹⁷⁷ Liikmesriikide õigusaktid ei olnud parandamiserandi osas ühtlustatud, mistõttu mõjutasid need otseselt siseturu rajamist ja toimimist, moonutasid siseturu konkurentsi ja kaubandust ning kahjustasid õiguskindlust.¹⁷⁸ Parandamiserandi vajalikkuse hindamisel läbiviidud küsitluse tulemused näitavad, et varasem disainilahenduste kaitse ulatuse killustatus oli ettevõtjate piiriülese tegevuse jaoks problemaatiline, sest tekitas õiguslikku ebakindlust ja ettearvamatus.¹⁷⁹ Seega ei soodustanud killustatus kaupade siseturu väljakujunemist.¹⁸⁰

Ühtse raamistiku kehtestamisega sooviti vältida konkurentsimoonutust ning edendada läbipaistvat ja prognoositavat turukeskkonda.¹⁸¹ Selged ja võrdsed reeglid turul osalemiseks toovad kasu kõigile sidusrühmadele. Komisjon märkis, et ühtse süsteemi loomist toetasid mõlemad sidusrühmad, sest ainult nii saab tagada kindlad ühetaolised järgitavad reeglid, mida kõik turuosalised suudavad järgida.¹⁸² Samas ei ole õigusselguse saavutamiseks ainus võimalik lahendus parandamiserandi kehtestamine. Õigusselguse tagamise eesmärk on samavõrra saavutav ka parandamiserandi keelamisega. Originaaltootjate ja sõltumatute tootjate nägemused erinevad sellest, kuidas õigusselgust saavutada: originaaltootjad pooldavad disainikaitse alles jätmist ja

¹⁷⁵ Määruse ja direktiivi eesmärkide kohta vt käesoleva magistritöö peatükk 1.1.

¹⁷⁶ Euroopa Parlament. Aruanne intellektuaalomandi tegevuskava kohta ELi majanduse taastamise ja vastupidavuse toetamiseks. 2021/2007(INI) (A9-0284/2021). Kättesaadav: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0453_EN.html (24.04.2025).

¹⁷⁷ Remonditurism väljendub selles, et tarbijad otsivad alternatiivseid varuosi liikmesriikides, kus parandamiserand on kehtestatud ja alternatiivsete varuosade müük seaduslik. Vt Herz, Mejer 2020, lk 26.

¹⁷⁸ Muudetud direktiivi põhjendus 33.

¹⁷⁹ Herz, Mejer 2020, lk 26.

¹⁸⁰ Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 148.

¹⁸¹ Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brüssel, 06.11.2020. SWD(2020) 264 lõplik, lk 84.

¹⁸² Samas.

seeläbi parandamiserandi keelamist,¹⁸³ samas sõltumatud tootjad toetavad parandamiserandi sätestamist, kuivõrd see võimaldaks neil varuosade turule siseneda.¹⁸⁴

Kuigi mõlemad lähenemised – parandamiserandi keelamine või kehtestamine – lahendavad turul valitseva õigusliku ebakindluse ja seni kehtinud killustatuse, otsustas seadusandja disainireformi käigus parandamiserandi kehtestada. Seadusandja põhjendas parandamiserandi kehtestamist sellega, et direktiivi 98/71/EÜ artiklis 14 sätestatud külmutusklausliga võeti suund tulevikus parandamiserand sätestada. Nii nähtub direktiivi 98/71/EÜ artiklist 14, et liikmesriigid võisid olemasolevaid õigusnorme üksnes turu liberaliseerimise eesmärgil muuta.¹⁸⁵ ELi seadusandja õigustab seega alalise parandamiserandi kehtestamist 1998. aastal tehtud õiguspoliitilise argumentiga. Õiguspoliitiline olukord, turutingimused ja ühiskondlikus ootused võivad enam kui 25 aastaga muutuda. Ei ole iseenesest mõistetav, et ligi 25 aastat tagasi vastu võetud poliitiline otsus peaks olema kaasaegse turu ja disainikaitse vajaduste ainuke ja määrav alus. Õigusloome dünaamilisus eeldab, et reformide põhjendused oleksid ka ajakohased. Seega on küsitav, kas 1998. aastal õiguspoliitiliselt tehtud otsus oli asjakohane ka 2024. aastal disainireformi läbiviimisel. Kuigi õigusselguse tagamine ja killustatuse vältimine on oluline ja vajalik, ei pruugi see iseenesest olla piisav argument originaaltootjate disainilahenduse ainuõiguse piiramise õigustamiseks. Seetõttu tuleb leida teisigi põhjuseid, mis toetaks parandamiserandi kehtestamist.

3.3 MÕJU KONKURENTSILE JA INNOVATSIOONILE

Teiseks parandamiserandi sätestamise põhjuseks on peetud originaaltootjate monopoli vältimist ja sõltumatute tootjate konkurentsi suurendamist varuosade turul.¹⁸⁶ Disainiõiguses ei ole monopoli teke kui selline iseenesest välistatud ega pruugi alati vaba turu toimimist piirata. Kõik tööstusomandi õigused, sh disainilahenduste kaitse, toovad kaasa monopoolseid õigusi (ainuõigusi).¹⁸⁷ Tavaliselt arendatakse mitmeosalise toote koostisosa välja toote tootmise ja

¹⁸³ Vt nt GRUR German Association for the Protection of Intellectual Property. GRUR considerations regarding the „Evaluation of EU legislation on design protection“. 31.07.2018, lk 5. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1846-Evaluation-of-EU-legislation-on-design-protection/F13528_en (26.04.2025); Greven, M. Feedback from: ACEA. 31.07.2018. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1846-Evaluation-of-EU-legislation-on-design-protection/F13493_en (26.04.2025).

¹⁸⁴ Vt nt Lehr, W. Feedback from: Belron International Ltd. 30.07.2018. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1846-Evaluation-of-EU-legislation-on-design-protection/F13467_en (26.04.2025).

¹⁸⁵ Samas, lk 28.

¹⁸⁶ Proposal for a European Parliament and Council Regulation on Community Design (94/C 29/02), COM(93) 342 final, põhjendus 12.

¹⁸⁷ Samas on erialakirjanduses leitud, et tegelikult disainiõigus ega ka teised intellektuaalomandi õigused ei loo nn monopoolseid õigusi, vaid disainikaitse välistab ainult toodete järgi tegemise. Konkureerivate toodete turulepääs kui selline takistatud ei ole. Vt Drexl, J. Die Reparaturklausel im Designrecht: Eine wettbewerbs- und immaterialgüterrechtlich gebotene Reform. – GRUR 2020, lk 234.

turustamise raames avatud konkurentsivõimelisel turul (nn esmaturul). Esmane turg on seega turg, kus müüakse esialgset toodet, näiteks sõiduauto kui tervikut. Varuosade turustamine toimub aga järelturul. Järelturg reguleerib esmaturul pakutud tootele, nt sõiduauto, mõeldud varuosi, tarvikuid ja hooldusteenuseid, mis aitavad esialgset toodet säilitada, parandada või täiendada. Seetõttu on ka leitud, et kauakestva toote (nt sõiduauto) esmane ja järelturg on tihedalt seotud, sest esmaturile toodud sõiduki parandamiseks on vaja hiljem järelturul pakutavaid varuosi.¹⁸⁸ Parandamiserandi eesmärk on reguleerida eelkõige järelturgu, mitte esmaturgu. Sõiduauto kere disainilahendusena kaitsmine ei takista konkurentsi sõiduauto turul, s.t toode kui selline ei ole kaitsega hõlmatud.¹⁸⁹ Monopoolsed õigused on seotud ainult toote väliskujunduse ehk disainiga, mitte toote endaga. Teisisõnu tekivad disainilahenduse omanikul õigused üksnes toote vormile.

Varuosade monopol tekib siis, kui disainikaitse laieneb ka üksikutele koostisosadele.¹⁹⁰ Nii saavad originaaltootjad varuosade järelturul märkimisväärse turujõu, nn monopoolse seisundi. Nii avaldub varuosade turu piiratud konkurents, sest sõltumatud tootjad ei saa disainikaitse perioodil disainiga kaitstud varuosade turule siseneda ilma disainilahenduse omaniku ainuõigust rikkumata.¹⁹¹ ELi seadusandja on seetõttu leidnud, et originaaltootja kontrollib kogu tootmisahelat ja teenib seega kahekordset kasumit esmalt valmistootte müügi turul ja lisaks ka varuosade müügi turul.¹⁹²

Enne alalise parandamiserandi kehtestamist ei olnud sõltumatutel tootjatel disainikaitse tõttu peale litsentsi saamise teisi seaduslikke võimalusi varuosade ärilisel eesmärgil valmistamiseks. Selle tulemusel kasvas võltsimine, millele reageerides hakkasid originaaltootjad üha enam rakendama varuosadele disainikaitset, suurendades autotootmises disainilahenduste registreerimist.¹⁹³

¹⁸⁸ Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 140 – 141.

¹⁸⁹ Isegi kui sõiduauto on disainikaitsega hõlmatud, saavad teised autotootjad sõiduautosid erineva disainiga edasi toota. Vt Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta”. – EÜT L 286, 17.11.2005, põhjendus 3.2.

¹⁹⁰ Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 140 – 141.

¹⁹¹ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 13; Beldiman, Blanke-Roeser 2015, lk 918; Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 140 – 141.

¹⁹² Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002“ (COM(2022) 666 final – 2022/0391 (COD)) ja teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud) (COM(2022) 667 – finaali – 2022/0392(COD))”. – ELT C 184, 25.05.2023, lk 41.

¹⁹³ Samas kasvas perioodil 2010 – 2019 üleüldiselt disainilahenduste registreerimine. Vt Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD(2020) 264 final, lk 15; EUIPO. EUIPO Design Focus 2010 to 2019 Evolution. 23.10.2020. Kättesaadav: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/news/EUIPO_DS_Focus_Report_2010-2019_Evolution_en.pdf (25.04.2025).

Tagajärjena piiras disainikaitse laialdasem kasutamine sõltumatute tootjate võimalust siseneda varuosade turule. See omakorda tõi kaasa surve turu liberaliseerimiseks,¹⁹⁴ sest Euroopa Komisjoni hinnangul ei tohi võltsimise vastu võitlemine muutuda vahendiks konkurentide turult kõrvale tõrjumiseks.¹⁹⁵ ELi seadusandja on lisaks ka leidnud, et monopoli teke varuosadele läheb väljapoole disainilahenduse kaitse eesmärki, mistõttu ei ole varuosadele disainikaitse laiendamine järelturul õigustatud.¹⁹⁶ Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee pidas disainikaitse laiendamist varuosadele järelturul lausa disainilahenduse kaitse sätete kuritarvitamiseks.¹⁹⁷ Samuti rõhutab Euroopa Kohus, et õiguste omajad ei tohiks saavutada intellektuaalomandi õigustega järelturu monopoli.¹⁹⁸ Seadusandja on niisiis võtnud suuna originaaltootjate monopoli vältimiseks varuosade turul.

Lisaks on Euroopa Komisjon selgitanud, et kuigi intellektuaalomandit käsitlevad õigusaktid annavad õiguste omanikele kasutamise ainuõiguse, ei tähenda see, et need õigused ei kuuluks konkurentsioiguse alla.¹⁹⁹ Intellektuaalomandi- ja konkurentsioigus on üksteist täiendavad õigusvaldkonnad, mis peaks ühiselt võimaldama ja kaitsma dünaamilist konkurentsi. Parandamiserand võib olla sobiv meede selle saavutamiseks, kuivõrd parandamiserand avab turu sõltumatutele tootjatele.²⁰⁰ Parandamiserand võib seonduda ka ELi konkurentsireeglitega, eelkõige Euroopa Liidu Toimimise Lepingu²⁰¹ (edaspidi ELTL) artiklites 101 ja 102 sätestatud turgu valitseva seisundi kuritarvitamise keeluga, mis võib avalduda juhul, kui disainilahenduse omanik kasutab disainilahenduse kaitset selleks, et monopoolselt turustada varuosasid. Samas lükkas Euroopa Kohus 1980ndate aastate lõpus kahes otsuses tagasi varuosade tootjate väited turgu valitseva seisundi kuritarvitamise kohta enne direktiivi 98/71/EÜ kehtestamist olukorras, kus originaaltootjad laiendasid sõiduauto varuosadele disainikaitset.²⁰² Euroopa Kohus rõhutas

¹⁹⁴ Beldiman, Blanke-Roeser 2017, lk 28. Vt ka Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee arvamus teemal “Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta”. – EÜT C 286, 17.11.2005, põhjendus 3.2.

¹⁹⁵ Commission of the European Parliament. Proposal for a Directive on the European Parliament and of the Council on measures and procedures to ensure the enforcement of intellectual property rights. Explanatory memorandum. Brussels, 30.10.2003, COM(2003) 46 final, 2003/0024 (COD), lk 7. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52003PC0046> (23.04.2025).

¹⁹⁶ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 13.

¹⁹⁷ Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee arvamus teemal “Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta”. – EÜT C 286, 17.11.2005, põhjendus 3.2.

¹⁹⁸ EKo liidetud kohtuasjades C-241/91 ja C-242/91, *RTE and ITP v Commission*, ECLI:EU:C:1995:98, p 30.

¹⁹⁹ Komisjoni Teatis. Suunised Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 101 kohaldatavuse kohta tehnosiirde kokkulepete suhtes. ELT C 89/3, 28.03.2014, lk 6. Kättesaadav [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52014XC0328\(01\)#ntc9-C_2014089ET.01000301-E0009](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52014XC0328(01)#ntc9-C_2014089ET.01000301-E0009) (27.04.2025).

²⁰⁰ Drexl 2020, lk 234.

²⁰¹ EL lepingu ja EL toimimise lepingu konsolideeritud versioonid (2016/C 202/01). – ELT C 202, 07.06.2016, lk 1-388.

²⁰² Vt EKo C-53/87, *CICRA and Others v Renault*, ECLI:EU:C:1988:472; EKo C-238/87, *Volvo vs Veng*, ECLI:EU:C:1988:477.

originaaltootjate omandi kaitset, märkides, et õigus keelata kaitstud varuosade importi ja eksporti on just disainilahenduse omaniku ainuõiguse sisu.²⁰³ Seega kui varasemalt prooviti originaaltootjate varuosade turu monopoli vähendada konkurentsioiguslike vahenditega, siis alalise parandamiserandi kehtestamisega on seadusandja kehtestanud otsekohalduva normi, mis avab varuosade turu. Seega pidas ELi seadusandja vajalikuks poliitilisel tasandil sekkuda turu avamisse.

Kuigi enne alalise parandamiserandi kehtestamist läbiviidud majandusuuringus leiti, et konkurents on suurem varuosade turul nendes liikmesriikides, kus varuosadele ei ole laiendatud disainikaitset²⁰⁴, on poliitilise sekkumise vajadus varuosade turule aga küsitav. Nimelt viidi enne alalise parandamiserandi kehtestamist 2015. aastal läbi ka majanduslik analüüs, milles seati parandamiserandi kehtestamise vajadus varuosade turu avamise argumendi osas kahtluse alla. Analüüsis tugineti varasemale kohtupraktikale, kus Euroopa Kohus on selgitanud, et mitmeosalise toote esmast ja järelturgu tuleb vaadata ühtse tervikuna.²⁰⁵ Seetõttu leiti analüüsis, et kui tarbija on piisavalt informeeritud ja teadlik juba toote esmavalikul kogu toote elutsükli kuludest, s.t toote enda kulu, millele lisanduvad parandamise ja kulumaterjali kulu, siis ei saa eeldada, et järelturg kujutab endast eraldi ja monopoolset turgu. Vastasel juhul hakkab konkurents esmaturul mõjutama hoopis järelturu käitumist.²⁰⁶ Seetõttu leiti, et konkurentsioiguse seisukohalt ei ole põhjendatud väide, et alalise parandamiserandita tekib originaaltootjatel turgu valitsev seisund varuosade turul. Võimalikke konkurentsiprobleeme tuleks lahendada hoopis juhtumipõhiselt, mitte läbi ulatusliku intellektuaalomandi üldiste reeglite muutmise, näiteks originaaltootja ja tarbijavaheliste müügilepingus sisalduvate parandamist reguleerivate tingimustega.²⁰⁷

Täiendavalt on ka 2016. aasta õigusanalüüsis pakutud ühe variandina välja grupierandi määruse kehtestamist näiteks ainult sarnaselt varem kehtinud mootorsõidukite grupierandi määrusega, mille kohaselt oli sõidukiomanikel vabadus lasta hooldus- ja remonditöid teha enda valitud töökohas.²⁰⁸ Seega saaks grupierandi kehtestamisega piiritleda ja avada paremini varuosade turg kindlates tööstussektorites. ELi seadusandja on küll disainireformi käigus tehtud ettepanekutes toonud esile ka 2015. aasta majandusuuringut ja 2016. õigusanalüüsi, kuid ei ole 2022. aastal läbi

²⁰³ C-238/87, *Volvo vs Veng*, p 8. Samas rõhutas kohus, et ainuõiguste kasutamine ei tohi muutuda turgu kuritarvitavaks: originaaltootja ei tohi keelduda varuosade tarnimist remonditöökodadesse, määrata varuosadele ebamõistlikult kõrgeid hindu või lõpetada varuosade tarne kui sõiduk on veel turul ringluses.

²⁰⁴ Europe Economics. The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report. January 2015, lk 147. Kättesaadav: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ffa9a544-3895-40ea-b75f-b0a275116e59> (25.04.2025).

²⁰⁵ Samas, lk 155.

²⁰⁶ Samas.

²⁰⁷ Samas, lk 156.

²⁰⁸ Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 143.

viidud mõjuhindangus kummaski uuringus toodud argumentidele tuginenud ega neid ümber lükanud. Vastupidi, seadusandja on kitsalt otsinud argumente ainult turu liberaliseerimiseks.

Parandamiserandi kehtestamist on pooldatud ka argumendiga, et varuosade disainikaitse alt vabastamine võib olla lisaks sõltumatutele tootjatele ka tarbija huvides. Sõltumatute tootjate sisenemine varuosade turule võimaldab tõenäoliselt tarbijale pakkuda laiemat varuosade valikut.²⁰⁹ Tarbija valikuõigus ei piirdu ainult võimalusega valida remonditöökoda paranduste läbiviimiseks, vaid ta saab valida ka varuosa. Parandamiserand jätab seega tarbijatele võimaluse asendada mitmeosalise toote koostisosi alternatiivsete varuosadega, st tarbija pole „lukustatud“ originaaltootja varuosadega.²¹⁰ Samas tuleb konkurentsivõime ja monopoli vältimise küsimust vaadelda laiemalt ja vastavalt turu tegelikule toimimisele. Varuosade disainikaitse piiramine ei pruugi tarbijatele tagada laiemat valikut ega ka odavamalt hinda. Sõltumatute tootjate turule sisenemise takistuseks ei ole ainult disainikaitse, vaid ka erinevused teadus- ja arengutegevuse investeeringutes.²¹¹ Sõltumatutel tootjatel puudub üldjuhul juurdepääs originaaltootja tootmisalasele oskusteabele, mistõttu tuleb konkurentidel teha erinevaid investeeringuid teadus- ja arendustegevusse mahtumaks algse tootja kehtestatud mitmeosalise toote koostisosa tolerantside piiridesse.²¹² Võrdluseks on originaaltootja vastavad investeeringud juba kandnud ja toodete esmamüügiga ka tagasi teeninud.²¹³ Seetõttu võib tekkida endiselt olukord, kus tarbijatel on jätkuvalt piiratud varuosade valik.²¹⁴ Samuti võivad tõusta ka varuosade hinnad põhjusel, et sõltumatu tootja peab teadus- ja arengutegevuseks tegema täiendavaid investeeringuid. Lisaks võivad tarbijad olla seotud originaaltootja teenindus- või garantiilepingutega, mis täiendavalt piirab alternatiivide kasutamist.²¹⁵ Seetõttu ei ole varuosade disainikaitse ainus takistus turu avamiseks. Nagu 2015. aasta majandusanalüüsis ka selgitati, võib varuosade probleemi lahendada müügilepingus sisalduvate vastavate lepingutingimustega või 2016. aasta õigusanalüüsis pakutud ELi ülese grupierandi määruse kehtestamisega.

²⁰⁹ Vt Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta. Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik), lk 7.

²¹⁰ Vt ka Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002“ (COM(2022) 666 final – 2022/0391 (COD)) ja teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud) (COM(2022) 667 – finaali – 2022/0392(COD))“. – ELT C 184, 25.05.2023, lk 41.

²¹¹ Beldiman, Blanke-Roeser 2015, lk 918.

²¹² Samas.

²¹³ Parandamiserandi mõju varuosade hindadele ja originaaltootjate investeeringute tagasisaamisele vt siin punktis 3.3.

²¹⁴ Beldiman, Blanke-Roeser 2015, lk 918.

²¹⁵ Samas.

Originaalootjad on toonud parandamiserandiga soovitud konkurentsi avamise vastuargumendina esile, et see pärsib nende motivatsiooni innovatsiooniks.²¹⁶ Intellektuaalomandi õiguste ja ELi konkurentsieskirjade vahel ei pruugi olemuslikult olla vastuolu: mõlema õigusvaldkonna peamine eesmärk on edendada tarbijate heaolu ja ressursside tõhusat jaotamist. Innovatsioon on avatud ja konkurentsivõimelise turumajanduse oluline ja dünaamiline osa.²¹⁷ Intellektuaalomandiõigused aitavad kaasa dünaamilisele konkurentsile, stimuleerides ettevõtteid investeerima uute või täiustatud toodete ja protsesside väljatöötamisse.²¹⁸ See kehtib ka konkurentsi kohta, mis samuti julgustab ettevõtteid uuendusi tegema. Järelikult on nii intellektuaalomandi õigused kui ka konkurents vajalikud innovatsiooni edendamiseks ja selle konkurentsivõimelise kasutamise tagamiseks.²¹⁹

Sõiduautode tootjaid on sageli peetud üheks kõige innovatiivsemateks ettevõteteks, sest nad püüavad pidevalt täiustada autode jõudlust, kütusesäästlikkust ja ohutust.²²⁰ Disainilahenduse kaitse eesmärk on peamiselt innovatsiooni edendamine. Innovatsioon on omakorda intellektuaalomandi kaitse eeltingimus²²¹, sest disainilahenduse omanik saab kaitse perioodil tulu, mida on võimalik kasutada tehtud investeeringute tasuvuse tagamiseks.²²² Seetõttu on innovatsiooni soodustamiseks hädavajalik varuosade turule tehtud investeeringute tagasisaamine.²²³ Nagu selgitatud magistritöö punktis 2.1 on parandamiserand uudne ja laiendab seniste ainuõiguste piirangute kataloogi. Parandamiserand kahjustab seega innovatsiooni ja disainilahenduste loomist ning on vastuolus tegelikult disainikaitse eesmärgiga – motiveerida uuenduslikkust, uute toodete väljatöötamist ja ka nendesse investeeringute tegemist.²²⁴ Kuivõrd disainikaitse peamine eesmärk on tagada disainilahenduse tõhus kaitse²²⁵ ja disainikaitse on alus innovatsioonile, siis laiaulatuslikud erandid ei tohiks olla lubatud.²²⁶ Innovatsiooni vähenemise

²¹⁶ Frizberg 2023, lk 7; Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brüssel, 06.11.2020. SWD(2020) 264 lõplik, lk 68. Vt ka Greven 2018.

²¹⁷ Komisjoni teatis. Suunised Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 101 kohaldatavuse kohta tehnosiirde kokkulepete suhtes. ELT C 89/3, 28.03.2014, lk 6.

²¹⁸ Samas.

²¹⁹ Samas,

²²⁰ Beldiman, Blanke-Roeser, Tischner 2020, lk 676.

²²¹ Euroopa Ühenduste Komisjon. Komisjoni teatis nõukogule, Euroopa parlamendile, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning reguioonide komiteele. Teadmiste rakendamine praktikas: ELi laiapõhjaline innovatsioonistrateegia. Brüssel 13.09.2006. KOM(2006) 502 lõplik, lk 6. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52006DC0502> (23.04.2025).

²²² Kur, A., jt. Stellungnahme des Max-Planck-Instituts für Innovation und Wettbewerb zum Referentenentwurf (RefE) eines Gesetzes zur Stärkung des fairen Wettbewerbs vom 11. September 2018. München, 16.10.2018, lk 8. Kättesaadav: https://pure.mpg.de/rest/items/item_3003946_3/component/file_3004744/content (27.04.2025).

²²³ Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 146.

²²⁴ Määruse 6/2002 põhjendus 7.

²²⁵ EKo C-488/10, *Celaya Emparanza y Galdos International*, ECLI:EU:C:2012:88, p 44.

²²⁶ Stone 2017, lk 560.

argumendiga on originaaltootjad olnud läbivalt parandamiserandi vastu.²²⁷ Nii on ka sõiduautode tootja Volvo parandamiserandi kehtestamist väitega, et parandamiserandiga jäävad originaaltootjad ilma õiglasest investeeringutasuvusest.²²⁸ Teisisõnu, kui vähendada disainikaitset, väheneb seeläbi ka innovatsioon.

Sõltumatud tootjad leiavad vastukaaluks, et varuosade järelturg ei ole innovatsiooniturg. Seda põhjendatakse esiteks argumendiga, et varuosade innovatsiooni tehtud investeeringud on juba tagasi teenitud müügiga esmasel turul, st uuendusliku disaini eest makstav disainipremia on esmasel turul juba realiseerunud²²⁹. Teiseks toimub kulude tagasi teenimine kogu sõiduki eluea jooksul, mida mõjutavad tehnoloogilised muutused, majanduse olukord ja tihe konkurents.²³⁰ Seetõttu leitakse, et innovatsiooni eelist kasutatakse üksnes esmaturul, mitte järelturul.²³¹ Järelikult pole disainilahenduse väljatöötamise kulude hüvitamiseks tingimata vaja ainuõigust varuosade järelturul.²³² Ka ELi seadusandja on leidnud, et disainikulud on üldjuhul püsikulud, mistõttu ei tohiks sellel olla märkimisväärset mõju toote hinna kujundamisel esmaturul.²³³ 2015. aasta majandusanalüüsis sedastati üksnes üldsõnaliselt, et arvatavasti mõjutab varuosade turu liberaliseerimine innovatsiooni vähe.²³⁴ Vastavat seisukohta ei ole põhjendanud ka ELi seadusandja, vaid on viidanud üksnes majandusanalüüsis tehtud järeldusele.²³⁵

Saksamaa seadusandja põhjenduste kohaselt tasakaalustab parandamiserand varuosade turul ühelt poolt intellektuaalomandi kaitset, mille eesmärk on edendada innovatsiooni, ja teiselt poolt konkurentsivabaduse vajaduse, mis võimaldab toodete jäljendamist. Tasakaal väljendub seeläbi, et kuiõrd varuosad peavad olema originaaltootega identsed ja sobima mitmeosalise tootega, on ostja sunnitud ostma konkreetse varuosa täpselt sellisena, mille nägi ette originaaltootja. Sellest järeldub aga, et varuosa kuju ei vaja iseseisvat innovatsioonikaitset, sest algse toote disainist tulenev turueelis on juba välja kujunenud esmaturul ja seda ei saa enam hiljem järelturul muuta.²³⁶

²²⁷ Frizberg 2023, lk 7; Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brüssel, 06.11.2020. SWD(2020) 264 lõplik, lk 68.

²²⁸ Vahlenbreder Hecht, S., Jannesson, S. Comments of AB Volvo on the European Commission's Proposal for a Regulation amending the Community Designs Regulation [COM(2022)666] and a Proposal for a Directive on the legal protection of designs [COM(2022)667]. 30.01.2023, lk 2. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12609-Intellectual-property-review-of-EU-rules-on-industrial-design-Design-Directive-F3377716_en (26.04.2025).

²²⁹ Beldiman, Blanke-Roeser 2015, lk 918.

²³⁰ Beldiman, Blanke-Roeser, Tischner 2020, lk 676.

²³¹ Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022. SWD(2022) 368 final, lk 36.

²³² Kur, jt 2018, lk 8.

²³³ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk-d 17 – 18.

²³⁴ Europe Economics. The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report. January 2015, lk 140.

²³⁵ Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brüssel, 06.11.2020. SWD(2020) 264 lõplik, lk 66.

²³⁶ Bundesministeriums der Justiz. Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes zur Stärkung des fairen Wettbewerbs. 15.05.2019, lk 41. Kättesaadav:

Siiski ei saa üheselt väita, et varuosade turg on innovatsioonist täielikult lahutatud, s.t innovatsioon võib toimuda ka materjalide ja tootmistehnoloogiate valdkonnas.

Originaaltootjate innovatsiooni pärssimise leevendamiseks on nähtud ka võimalust rakendada innovatsiooniks tehtud investeeringuid toote esmaturul.²³⁷ See oleks küll üks võimalik leevendusmeese, kuidas takistada innovatsiooni pärssimist. Sõidukitootjad saavad disainilahendust jätkuvalt kasutada oma turundusstrateegias sõltumata sellest, kas varuosadele laieneb disainikaitse või mitte. Samas võib innovatsiooni säilitamiseks pakutud leevendusmeede olla problemaatiline. Nimelt on parandamiserandi kehtestamise üks eesmärk mh tarbijatele soodsamate varuosade hindade tagamine. Kui originaaltootjad kompenseerivad innovatsiooniks tehtud varuosade tulu kaotuse esmaturul kõrgemate hindadega, võib see kokkuvõttes viia vastupidise tulemuse ehk hinnatõusuni.²³⁸ Seega on innovatsioon ja tarbijahindade küsimus omavahel seotud – kui originaaltootja kohaldab ärimudelit, kus varuosade innovatsiooniks tehtud kasum tuleb teenida juba auto esmase müügiga, võib innovatsiooni jätkumiseks kanda tarbija suurema osa kulust toote ostul. Tarbija huvides ei ole esmaturu toote oluline kallinemine selle arvel, et järelturu tooted oleks odavamad. Nagu ka 2015. majandusanalüüsis selgitati, siis teadlik tarbija arvestab mitmeosalise toodete puhul nii toote esmahinda kui ka hiljem varuosade ja teeninduseks kuluvat hinda. See tähendab, et lähtuda tuleb toote kogu elutsüklist, mitte kitsalt varuosade hindadest. Seetõttu analüüsitakse järgmises alapeatükis, kas seadusandja hindas parandamiserandi kehtestamisel hinna alandamise argumenti ka laiemas kontekstis. Autori hinnangul ei saa resoluutselt väita, et parandamiserandil innovatsioonile üldse mõju puudub, kuid see mõju ei ole esmane ega üheselt negatiivne – tegemist on pigem tasakaalustatava riskiga, mille ulatus sõltub laiemalt originaaltootja valikutest toote hinna kujundamisel.

3.4 MÕJU VARUOSA HINDADELE JA TARBIJATE HUVIDELE

Parandamiserandi kehtestamise eesmärk on olnud ka varuosade hindade alandamine. Konkurentsi suurendamisega seonduvalt on ELi seadusandja märkinud, et varuosade järelturu avamine sõltumatutele tootjatele võib viia alla varuosade hinnad tarbijale.²³⁹ Erialakirjanduses nähakse parandamiserandit kui üht potentsiaalset meedet, mis võiks aidata turu liberaliseerimisega vähendada nähtavate varuosade hindu. Ilma parandamiserandita ei ole varuosade hinnalangust

https://www.bmj.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/2018_Staerkung_fairen_Wettbewerbs.html (26.04.2025).

²³⁷ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 17 – 18.

²³⁸ Europe Economics. The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report. January 2015, lk 160.

²³⁹ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 4.

oodata,²⁴⁰ sest liikmesriikides, kus disainikaitse laieneb varuosadele, saavad originaaltootjad valida sobivama hinnastrateegia ja kehtestada tarbija jaoks kõrgemaid hindu.²⁴¹

Euroopa Kohus on rõhutanud, et disainilahenduse omanikel ei tohi olla piiramatut vabadust määrata toodete hindu ega nõuda põhjendamatult kõrgeid hindasid.²⁴² Samas on kohus möönnud, et kõrgem hind võib olla õigustatud juhul, kui see võimaldab originaaltootjal hüvitada kaitstud disainilahenduse arendamiseks tehtud kulutused.²⁴³ Isegi kui sõltumatud tootjad küsivad varuosade eest madalamat ja originaaltootjad kõrgemat hinda, ei tähenda see automaatselt originaaltootjate poolt turgu valitseva seisundi kuritarvitamist, vaid hoopis originaaltootjate investeeringu tagasi teenimist.²⁴⁴ Eelöelduga Euroopa Kohus sedastas, et investeeringute tagasiteenimine on oluline osa innovatsioonist.

Originaaltootjad on vastustanud parandamiseraadi põhjendatust väitega, et selle mõju hindade alandamisele ei ole tõendatud.²⁴⁵ Samas on Euroopa Komisjon kui ka muud institutsioonid läbi viinud erinevaid uuringuid tuvastamiseks, kas disainikaitse tõstab hindu. Näiteks 2004. aastal viidi läbi uuring, kus võrreldi 20 automudeli 11 varuosa hindu 9 liikmesriigis ja Norras. Uuringuga hõlmatud riikidest kuues oli varuosadele tagatud disainilahenduse kaitse, neljas aga mitte. Tulemused näitasid, et 10 varuosa hinnad olid kõrgemad nendes riikides, kus parandamiseraad puudus ja kehtis disainikaitse.²⁴⁶ Samalaadne analüüs viidi läbi ka 2020. aastal, hõlmates 60 automudelit ja 12 varuosa 16 liikmesriigis, Norras ja Šveitsis aastatel 2001 kuni 2016. Selles analüüsis võrreldi hinnamõjusid identsete varuosade puhul.²⁴⁷ Analüüsi tulemusel leiti, et varuosade laiendatud disainikaitsega riikides olid identsete varuosade hinnad 5–8% kõrgemad.²⁴⁸

Eelnevast järeldub, et disainikaitse laiendamine varuosadele toob kaasa varuosade kõrgemad hinnad, sest varuosaturgu domineerivad originaaltootjad.²⁴⁹ Ühtlasi tähendab see, et parandamiseraad võimaldab konkurentsi kaudu varuosade hindu alandada.²⁵⁰ Euroopa Komisjoni

²⁴⁰ Bundesministeriums der Justiz 2019, lk 3.

²⁴¹ Liikmesriikides, kus varuosad on disainikaitsega hõlmatud, olid varuosade hinnad täpselt samale tootele 5-8% kõrgemad. Vt Herz, Mejer 2020, lk 5-6 ja 24-25.

²⁴² C-238/87, *Volvo v Veng*, p 5.

²⁴³ C-53/87, *CICRA and Others v Renault*, p 17.

²⁴⁴ Samas. Erialakirjanduses on Euroopa Kohtu sellekohast seisukohta kritiseeritud ja leitud, et vastav seisukoht peaks siiski piirduma üksnes toote esmaturuga, mitte laiema varuosade järelturule. Vt Drexl 2020, lk 238.

²⁴⁵ Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022. SWD(2022) 368 final, lk 72.

²⁴⁶ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 4.

²⁴⁷ Herz, Mejer 2020, lk 4.

²⁴⁸ Herz, Mejer 2020, lk 24.

²⁴⁹ European Commission. Commission staff working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD (2022) 368 final.

²⁵⁰ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta, KOM(2004) 582 (lõplik); Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brüssel, 06.11.2020. SWD(2020) 264 lõplik, lk 66.

2022. aasta mõjuhindangus leiti, et alternatiivsete varuosade turule tootmisel säästaksid tarbijad aastas ainuüksi nähtavatelt varuosadelt²⁵¹ kokku 415–664 miljonit eurot aastas.²⁵² Need empiirilised tõendid lükkavad ümber originaaltootjate väite, et parandamiserandiga varuosade hindade alandamine pole tõendatud.

Samas on töö autor seisukohal, et hinna alandamise argument on näilik ja ei saavuta oma tegelikku eesmärki: soodsamat hinda tarbijatele tervikuna. Konkurentsioõigus keskendub tarbijate otsesele kasule läbi madalamate hindade, samas kui intellektuaalomandi kaitse edendab pikemaajalist innovatsiooni, mis võib lühiajaliselt hindu tõsta.²⁵³ Seni on läbi viidud uuringud keskendunud üksnes varuosade hindade võrdlusele. Samas ei ole analüüsitud, milline mõju võib parandamiserandil olla sõiduauto esmasele müügihinnale. Nagu varasemalt selgitatud punktis 3.3, tuleb sõidukite puhul hinnata sõiduki esmaturgu ja järelturgu koos, sest need on omavahel tihedalt seotud. Vastavalt tuleks hinnata ka tarbija kogukulu, mis hõlmab nii sõiduki ostuhinda kui ka sellele järgnevate varuosade maksumust kogu toote elutsükli jooksul. Seadusandja on seega jätnud hindamata, kas innovatsiooni pärssimise riski leevendamiseks kulude ümberjagamine toob kaasa hoopis sõiduauto hinna tõusu esmaturul.

Eelöeldust järeldub, et kuigi empiirilised uuringud näitavad parandamiserandi potentsiaali varuosade hindade alandamisel, ei ole see iseenesest piisav kinnitus, et tarbija tegelik kogukulu väheneb. Hinnaargument põhineb kitsal vaatel järelturule ega arvesta võimalikke nihkeid esmase turu hindades. Seetõttu ei saa hinnalangust käsitleda parandamiserandi iseseisva ja lõpliku õigustusena – selle mõju tuleb hinnata koos kogu toote elutsükliga, arvestades nii tootjate investeeringute tasuvust kui ka tarbijate kogukulutusi. Seega isegi, kui parandamiserand võib tuua hinnalanguse varuosadele, kuid kui see omakorda tõstab sõiduki ostuhinda, on oodatav positiivne mõju tarbijatele kokkuvõttes küsitav. Üksnes varuosade hindade alandamine ei anna tarbijale adekvaatset ülevaadet parandamiserandi mõjust.

Lisaks hinnamõjule on tarbijate huvides ka tooteohutus. Originaaltootjad on olnud järjekindlalt parandamiserandi vastu, tuginedes ühe argumendina toodete kvaliteedi ja ohutuse võimalikule langusele. Originaaltootjate hinnangul ei pruugi sõltumatute tootjate toodetud varuosad vastata samale standardile kui originaalvaruosad, mis võib ohustada tarbijate turvalisust.²⁵⁴ See argument

²⁵¹ Teisisõnu nende varuosade pealt, mis on võimelised kvalifitseeruma disainikaitsele ja saavad olla hõlmatud parandamiserandiga.

²⁵² European Commission. Commission staff working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD (2022) 368 final, lk-d 12 ja 33.

²⁵³ Beldiman, Blanke-Roeser, Tischner 2020, lk 675.

²⁵⁴ European Commission. Commission staff working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD (2022) 368 final, lk 37.

on eriti oluline autotööstuse kontekstis, kus toote kvaliteedil ja ohutusel on otsene seos inimeste elude ja tervisega.

Sõltumatutel tootjatel on parandamiserandi alusel õigus valmistada ja turustada ainult neid varuosi, mis on identsed originaaltootega. Ohutuse küsimus on asjakohane, kuivõrd toodete ja arendamisega seotud oskusteave on üldjuhul intellektuaalomandi kaitse all, mis tähendab, et sõltumatud tootjad saavad parandamiserandi tingimused täita üksnes siis, kui nad saavad nõusoleku või tasuvad disainilahenduse omanikule selle oskusteabe saamiseks või peavad originaalnäidisel põhinevaid osi pöördprojekteerima.²⁵⁵

Samas on disainikaitse eesmärk tagada toote väliskujunduse kaitse, et kolmas isik ei teeks täpselt samasuguse disaini ja kujuga toodet. Disainiõiguse eesmärk ei ole kaitsta toodet ennast ja selle tehnilisi omadusi. Disainikaitse tagab eelkõige disainilahenduse omanikule hüvitise tema intellektuaalse pingutuse eest läbi disainilahenduse välimuse kaitse, st kaitse antakse toote väliskujule ja selle visuaalsetele omadustele.²⁵⁶ Disainiõiguse registreerimisel ei hinnata toote ohutust ega vastavust tehnilistele normidele. Seetõttu ei saa disainiõigusega tagada toote kvaliteeti ja ohutust.²⁵⁷ Toote ohutuse aspektist ei ole oluline selle värv. Samuti ei mõjuta toote ohutust disainikaitse registreeringu olemus kui selline, sest õiguskaitses saamise alus on mh uudsus. Kui disainilahendus ei ole kaitstud põhjusel, et see ei ole uudne, siis ei oma see ohutuse aspektist mingit mõju.²⁵⁸

Erialakirjanduses on leitud, et teatavad järgi tehtud varuosad ei pruugi tagada sama kvaliteeti mis originaalvaruosad.²⁵⁹ Samas on leitud, et ohutuse tagamiseks kehtivad teised seadusandlikud meetmed, mitte disainiõigus.²⁶⁰ Eeltoodud kaalutlusi arvestades ei mõjuta parandamiserand varuosade ohutust. Disainiõiguse eesmärk on reguleerida üksnes disainilahenduse välist kaitset,

²⁵⁵ Pöördprojekteerimine on protsess, mille käigus objekti (nähtava osa) konstruktsioon luuakse uuesti, analüüsides selle struktuuri, funktsiooni ja toimimist, kasutades lähtepunktina füüsilist osa. Vt Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitses kohta, Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD); European Commission. Commission staff working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD (2022) 368 final, lk 23.

²⁵⁶ Drexl, J., Hilty, R. M., Kur, A. Design Protection for Spare Parts and the Commission's Proposal for a Repairs Clause. – IIC 2005, 448, lk 456.

²⁵⁷ Drexl, Hilty, Kur 2005, lk 456.

²⁵⁸ Vt Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitses kohta, Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD), lk 8.

²⁵⁹ Vt AutoPOLIS. The consequences for the safety of consumers and third parties of the proposed directive amending directive 98/71/EC on legal protection of design lights. September 2006. Kättesaadav: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/study-legal-protection-of-design-/study-legal-protection-of-design-en.pdf (24.04.2025).

²⁶⁰ Figge, J., Kalberg, N. Die Ersatzteilklausel im Designrecht – zur aktuellen politischen Lage. – GRUR 2020, 248, lk 250. Täiendavalt on ACEA koostanud kokkuvõtva juhendi erinevate õigusaktide osas, mis reguleerivad sõiduauto ja varuosade ohutust. Vt ACEA. The automotive regulatory guide – 2023. Kättesaadav: <https://www.acea.auto/publication/automotive-regulatory-guide-2023/> (26.04.2025).

mitte selle tootmiskvaliteeti. Nii ei oma disainilahenduse registreerimisel mõju asjaolu, kas toode on ohutu. Näiteks võib mõnele sõiduautole sobida mitu erineva kujuga valuvelge, millest üks võib olla originaaltootja disainiga, teine sõltumatu tootja omaga. Varuosade ohutus tuleb tagada teiste õigusaktidega, mitte disainiõigusega. Lisaks kehtestab originaaltootjate mure tasakaalustamiseks alaline parandamiserand sõltumatule tootjale kohustuse teavitada tarbijaid varuosa päritolust. See tähendab, et sõltumatute tootjate kvaliteedilt potentsiaalselt halvemaid varuosi ei saa omistada originaaltootja tootele. Kokkuvõttes ei ole disainiõigus sobiv vahend toote kvaliteedi või ohutuse tagamiseks. Parandamiserand ei mõjuta seega tarbijate huve ja ohutust.

3.5 MÕJU KESKKONNALE

Alalise parandamiserandi sätestamisel on peetud oluliseks ka ELi üleminekut kestlikumale ja keskkonnahoidlikumale majandusele. Liikmesriikidel lasuva poliitilise kohustusega edendada ringmajandust ja säästvat majandust kasvas mure, et varuosade disainikaitse võib olla vastuolus eesmärgiga suurendada toodete vastupidavust ja parandatavust.²⁶¹ Seda saab tagada üksnes juhul, kui on võimalik tooteid parandada.²⁶² Teisisõnu võib varuosade disainikaitse takistada toodete parandamist, sest takistatud on sõltumatute tootjate ligipääs järelturule. Samas võib toodete parandamine ja kasutusea pikenemine olla üks oluline tegur keskkonnajalajälje vähendamisel. Parandamiserandi kehtestamine on seega üks võimalik meede, et saavutada ringmajanduse raames kättesaadav ja tarbijatele taskukohane õigus parandamisele.²⁶³ Erialakirjanduses on varasemalt kritiseeritud, et intellektuaalomandi õigused ei arvesta jätkusuutlikkust.²⁶⁴

Keskkonna ja ringmajanduse kontekstis on oluline 30.07.2024 jõustunud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.06.2024 direktiiv (EL) 2024/1799, kaupade parandamist edendavate ühiste normide kohta ning millega muudetakse määrust (EL) 2017/2394 ning direktiive (EL) 2019/771 ja (EL) 2020/1828²⁶⁵ (edaspidi parandamisõiguse direktiiv). Parandamisõiguse direktiivi eesmärk on eelkõige parandada siseturu toimimist ja edendada kestlikku tarbimist, muutes toodete parandamise tarbijale hõlpsamaks, taskukohasemaks ja kättesaadavamaks.²⁶⁶ Parandamisõiguse direktiivi

²⁶¹ Herz, Mejer 2020, lk 26.

²⁶² Euroopa Parlament. Aruanne intellektuaalomandi tegevuskava kohta ELi majanduse taastamise ja vastupidavuse toetamiseks. 2021/2007(INI) (A9-0284/2021), p 33; vt ka uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 33.

²⁶³ ECAR 2023.

²⁶⁴ Pihljarinne, T., Ballardini, R. M. Paving the way for the Environment – Channeling „Strong“ Sustainability into the European IP System. *European Intellectual Property Review*, 14.04.2020, 42(4), lk 8 - 9.

²⁶⁵ 13. juuni 2024. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1799, kaupade parandamist edendavate ühiste normide kohta ning millega muudetakse määrust (EL) 2017/2394 ning direktiive (EL) 2019/771 ja (EL) 2020/1828. – ET L, 2024/1799, 10.07.2024.

²⁶⁶ Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendused 1 – 3.

valguses on parandamiserand üks meede, mis võimaldab sõltumatutel tootjatel toetada toodete parandamist ka pärast garantiiperioodi lõppu.

Eelnevast järeldub, et keskkonnamõju ei olnud küll peamine ajend parandamiserandi kehtestamiseks, samas annab see meetmele täiendava legitiimsuse: kooskõla EL kliimapoliitika ja kestlikkuse eesmärkidega. Parandamiserandiga soodustatakse toodete parandamist ja suurendatakse toodete elutsüklit, mis on olulised abinõud ringmajanduse ja kestliku arengu saavutamiseks. Parandamiserandi kehtestamisega astus EL sammu lähemale eesmärgile muuta õigus parandamisele reaalselt toimivaks ja keskkonnanahoidlikuks praktikaks.

4 PROPORTSIONAALSUSE ANALÜÜS DISAINILAHENDUSE OMANIKE AINUÕIGUSTE RIIVE SUHTES

4.1 PROPORTSIONAALSUSE KRITEERIUMID

Kolmandas peatükis selgus, et parandamiserand ei ole piisavalt põhjendatud turu avamise ega hindade alandamise küsimuses. Seetõttu on ebaselge, kas parandamiserand kehtestatud kujul on proportsionaalne meede seadusandja õiguspoliitiliste eesmärkide saavutamiseks arvestades originaaltootja ainuõigusi. Vastamata on küsimus, kas alalise parandamiserandi kehtestamine ELi disainiõiguses on õiguspärane ja proportsionaalne meede disainilahenduse omanike ainuõiguste piiramisel. Kuivõrd senised parandamiserandi kehtestamise argumendid on aastakümneid olnud läbivalt samad ning puudub konkreetne mõjuanalüüs, seab töö autor kahtluse alla, kas parandamiserand on päriselt õigustatud.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt on omandipõhiõiguse riive lubatav vaid juhul, kui see on proportsionaalne, üldistes huvides ning sätestatud seaduses ja rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtetes.²⁶⁷ Lisaks tuleb saavutada õiglane tasakaal üksikisiku põhiõiguste kaitse ja avalike huvide vahel.²⁶⁸

Disainilahenduse kaitse sisu ja ulatust mõjutab intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping²⁶⁹ (edaspidi TRIPS-leping), mis on rahvusvahelise õiguse alusel sõlmitud leping.²⁷⁰ TRIPS-leping sisaldab nõudeid, mida tuleb rakendada siseriiklikus õigussüsteemis üksikute intellektuaalomandi õiguste, näiteks autoriõiguste, kaubamärkide või tööstusdisainilahenduste kaitseks.²⁷¹ TRIPS-lepingu preambulas rõhutatakse vajadust vähendada rahvusvahelist kaubandust moonutavaid tõkkeid ja tugevdada intellektuaalomandi õiguste kaitset, vältides seejuures põhjendamatu piiranguid seaduslikule kaubandusele.

Juba 2016. aastal läbi viidud õigusanalüüsis leiti, et parandamiserand võib olla vastuolus TRIPS-lepingu artikliga 26(2).²⁷² Viidatud sätte kohaselt võivad liikmed teha tööstusdisainilahenduste kaitsmisel piiratud erandeid, tingimusel et sellised erandid ei satu ülemäärasesse vastuollu kaitstud tööstusdisainilahenduse normaalse kasutamisega ega kahjusta

²⁶⁷ EIKo 31524/96, *Alberghiera vs. Italy*, p 55.

²⁶⁸ Samas.

²⁶⁹ Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. – RT II 1999, 22, 123.

²⁷⁰ Protokoll Eesti ühinemise kohta Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamislepinguga (Marrakeši lepinguga). – RT II 1999, 22, 123.

²⁷¹ TRIPS-lepingu artikkel 9(1).

²⁷² Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016.

ülemääraselt kaitstud tööstusdisainilahenduse omaniku õigustatud huve, võttes arvesse kolmandate isikute seaduslikke huve. Seega TRIPS-lepingu artikli 26(2) lubab küll piiratud erandite kehtestamist, kuid eeldusel, et need ei kahjusta ülemääraselt disainiomaniku õigustatud huve ega lähe vastuollu disainilahenduse normaalse kasutamisega. Seega on liikmesriikidel küll ulatuslik otsustusruum, kuid see ei saa olla piiramatu, sest piirangud peavad olema mõistlikud ja allutatud proportsionaalsuse kontrollile, st välistatud on ebamõistlikud piirangud.²⁷³ Seega parandamiserandi kehtestamisel tuleb kooskõlas TRIPS-lepingu artikli 26(2) kontrollida, kas parandamiserand on esitatud põhjenduste kontekstis proportsionaalne. Eelkõige on asjakohane uurida, ega parandamiserand ei ületa selle eesmärgi saavutamiseks vajalikku ning kas samasugust tulemust pole võimalik saavutada vähem piiravate normidega.²⁷⁴ Teisisõnu peab originaalootja ainuõiguste riivel olema legitiimne eesmärk ning riive peab olema selle saavutamiseks proportsionaalne, st sobiv, vajalik ja mõõdukas.²⁷⁵

4.2 PARANDAMISERANDI LEGITIIMSED EESMÄRGID

Kolmandas peatükis selgusid seadusandja parandamiserandi kehtestamise eesmärgid, millega püüti tasakaalustada ühelt poolt intellektuaalomandi õiguste kaitset ja teisalt varuosade turu toimimise tagamist, õigusselgust ja keskkonnahoidu.

Esiteks seondub parandamiserandi kehtestamise eesmärk õigusselguse tagamisega ja senise killustatuse vältimisega.²⁷⁶ ELi õiguses tuleb tagada selge ja ühtne raamistik, mis vähendab liikmesriikide vahelisi õiguslikke erinevusi ja seeläbi üksikisikute ebavõrdset kohtlemist.²⁷⁷ ELTL artikli 114(1) kohaselt peavad Euroopa Parlament ja nõukogu võtma meetmeid, et tagada õigusnormide ühtlustamine, mille eesmärk on siseturu rajamine ja selle toimimine. Konkurentsimoonutuste vältimiseks on Euroopa Kohus autoriõiguse kontekstis pidanud oluliseks rõhutada, et liikmesriikide õigusnormid peavad olema ühtlustatud.²⁷⁸ Seega on õigusselgus legitiimne eesmärk.

²⁷³ Jestaedt, Fink, Meiser 2023, äärenr 20.

²⁷⁴ EKo C-372/04, *Yvonne Watts v Bedford Primary Care Trust, Secretary of State for Health*, ECLI:EU:C:2006:325, p 106.

²⁷⁵ RKPJKo 16.03.2021 5-20-7/12, p 57.

²⁷⁶ Vt siin punkt 3.2.

²⁷⁷ Klamert, M. *Supremacy, the Uniformity of EU Law, and the Principle of Equality*. 08.11.2021, Graz Law Working Paper No 18-2021.

²⁷⁸ EKo C-435/12, *ACI Adam BVT jt v Stichting de ThuisKopie, Stichting Onderhandeligen ThuisKopie vergoeding*, ECLI:EU:C:2014:254, p 49.

Teiseks on parandamiserandi kehtestamise eesmärk varuosade turu liberaliseerimine läbi varuosade turu ja seeläbi konkurentsi avamise²⁷⁹. Nähtavate varuosade disainikaitse alt välja jätmine takistab originaaltootjate monopoolset kontrolli varuosade järelturule ja võimaldab sõltumatutel tootjatel varuosade turule siseneda, mille mõte on tagada kaupade vaba liikumine, mis on oluline Euroopa Liidu siseturu toimimise vaatest.²⁸⁰ Euroopa Komisjon on korduvalt rõhutanud, et varuosade turu liberaliseerimine on konkurentsi ja tarbijate eeliste tagamiseks vältimatu.²⁸¹ Ka kohtupraktika kohaselt ei saa intellektuaalomandi õigusi kasutada konkurentsi põhjendamatuks piiramiseks varuosade turul.²⁸² Sama kinnitab sisuliselt õiguste ammendumise doktriin, mis piirab intellektuaalomandi omanike kontrolli pärast toote turule tulekut²⁸³. Disainiõigused ei tohiks põhjendamatult piirata juurdepääsu parandamiseks vajalikele varuosadele. Sellest tulenevalt on konkurentsi edendamine ja turu avatuse suurendamine legitiimsed eesmärgid.

Kolmandaks on seadusandja leidnud, et parandamiserand toetab eesmärki alandada varuosade hindu ja suurendada nende kättesaadavust tarbijatele. Kui sõltumatutel tootjatel on võimalik pakkuda alternatiivseid varuosi, vähendab see tarbijate sõltuvust originaaltootjatest, suurendab valikuvõimalust ja võib tuua kaasa hindade alanemise.²⁸⁴ Seega on hinnamõju ja kättesaadavuse parandamine iseenesest legitiimne eesmärk.²⁸⁵

Neljandaks on parandamiserand seotud keskkonnahoiu ja ringmajanduse edendamisega. Võimaldades varuosi kergemini toota ja kättesaadavamaks teha, saab tooteid hõlpsamini parandada ja nende eeldatav eluiga pikeneb. Selline lahendus toetab ELi rohekokkuleppe ja ringmajanduse eesmärke.

Vahekokkuvõttena saab märkida parandamiserandi järgmised legitiimsed eesmärgid: õigusselguse tagamine, turu liberaliseerimine ja konkurentsi edendamine, varuosade hindade alandamine ja

²⁷⁹ Konkurentsi säilimise osas asjakohase ELTL artikkel 102(1) kohaselt siseturus või selle olulises osas turgu valitseva seisundi kuritarvitamine ühe või mitme ettevõtja poolt on keelatud kui siseturuga kokkusobimatu niivõrd, kui võrd see võib mõjutada liikmesriikide vahelist kaubandust.

²⁸⁰ Vt ELTL artiklid 34 – 36.

²⁸¹ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta, Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD), lk 7.

²⁸² C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 50.

²⁸³ Intellektuaalomandi õigustega antud õigused ammenduvad ühtsel turul, kui asjaomased kaubad viiakse õiguste omaniku poolt või tema nõusolekul Euroopa Liidus turule. Disainiõiguses on relevantne säte määruse 6/2002 artikkel 15. Vt ka nt EKo C-200/96, *Metronome Musik GmbH v Music Point Hokamp GmbH*, ECLI:EU:C:1998:172, p 14.

²⁸⁴ ELTL artikli 169(1) kohaselt tarbijate huvide edendamiseks ja kõrgetasemelise tarbijakaitse tagamiseks aitab liit kaitsta tarbijate tervist, turvalisust ja majanduslikke huve, samuti edendada nende õigust teavitamisele, koolitamisele ja organiseerumisele oma huvide kaitseks.

²⁸⁵ Samas on varuosade hindade alandamine puhtmajanduslik huvi, mis ei pruugi alati omada ainuõiguste suhtes tugevamat kaalu. Seda enam, et punktis 3.4 ilmnes, et hinnalangus ei pruugi kogu toote elutsükli lõikes alati realiseeruda. Samas tuleb hindade alanemist vaadelda koos tarbijate laiemate huvidega, nt parem ligipääs parandamisele ja varuosade valiku suurenemine.

keskkonnahoid. Loetletud eesmärgid on avalikes huvides ja kooskõlas ELi aluslepingute või poliitikaga. Loetletud eesmärgid on legitiimsed, sest need on suunatud majanduslike ja sotsiaalsete huvide tasakaalustamisele ja tarbijate õiguste kaitsmisele.

4.3 PARANDAMISERANDI SOBIVUS JA VAJALIKKUS

Järgnevalt tuleb analüüsida, kas parandamiserand on sobiv ja ka vajalik meede. Sobivuse hindamisel tuleb leida, kas parandamiserand aitab kaasa punktis 4.2 loetletud eesmärkide saavutamisele.²⁸⁶ Ebarproportsionaalne on abinõu, mis ei soodusta kuidagi eesmärgi saavutamist.²⁸⁷ Vajalikkuse puhul hinnatakse, kas samu eesmärke on võimalik saavutada mõne teise, originaaltootja õigusi vähem piiravama meetmega.²⁸⁸ Teisisõnu, kas seadusandja oleks saanud rakendada ka alternatiivseid meetmeid, mis sekkuksid vähem disainilahenduse omanike ainuõigusesse. Samas peab leebem meede olema sama efektiivne.²⁸⁹

Esmalt hinnatakse, kas parandamiserand aitab kaasa õigusselguse saavutamisele. Parandamiserandi kehtestamise üks eesmärk oli turul valitseva killustatuse kõrvaldamine. Alalise parandamiserandi kehtestamisega muutub lubatavaks sõltumatute tootjate parandamise eesmärgil disainikaitsega hõlmatud varuosade tootmine kogu ELi turul, kehtestades ühtsed reeglid hiljemalt 10.12.2027.²⁹⁰ Seega parandamiserandi kehtestamisega saavutati õigusselgus ja kõrvaldati killustatust. Parandamiserand on õigusselguse saavutamiseks seega sobiv meede. Samas leidis töö autor punktis 3.2, et õigusselguse saavutamiseks oli seadusandjal valida kahe variandi vahel: parandamiserandi keelamine või lubamine. Mõlemad variandid saavutavad õigusselguse, sest loovad liikmesriikidele ühtsed reeglid. Samas originaaltootja õigusi vähem piiravam meede oluks parandamiserandi keelamine. See küll tähendaks, et liikmesriigid, kes on juba parandamiserandi enda õiguskorda võtnud, peavad selle sealt eemaldama. Teisalt peavad ülejäänud liikmesriigid parandamiserandi kehtestamisega samuti enda õiguskorda muutma.²⁹¹ Kuivõrd seadusandjal oli võimalik kaaluda ka originaaltootjat vähem riivavama meetme rakendamist, tuleb järeldada, et vähemalt õigusselguse saavutamise eesmärgil ei ole parandamiserand vajalik.

Teiseks hinnatakse, kas parandamiserand aitab kaasa konkurentsi avamisele ja varuosade hindade vähendamisele. Konkurentsi suurendamise ja hindade alandamise sobivust ja vajalikkust on nende

²⁸⁶ RKPJKo 16.03.2021, 5-20-7/12, p 58.

²⁸⁷ RKPJKo 06.03.2002, 3-4-11-02, p 15.

²⁸⁸ RKPJKo 16.03.2021 5-20-7/12, p 58.

²⁸⁹ Triipan, M. Proportsionaalsuse põhimõtte Euroopa Liidu õiguses. – *Juridica* III/2006, lk 155.

²⁹⁰ Vt direktiivi 2024/2823 artikli 36(1), mille kohaselt tuleb parandamiserand üle võtta hiljemalt 09.12.2027.

²⁹¹ 2023. aastal oli mingis ulatuses parandamiserandit enda õiguskorras sisaldavad liikmesriigid vähemuses. Vt ECAR. The Repair Clause. Current situation 2023.

eesmärkide omavahelise seotuse tõttu põhjendatud käsitleda koos.²⁹² Enne alalist parandamiserandit valitses neis liikmesriikides, kus parandamiserand puudus, originaaltootjate *de facto* monopol varuosade järelturul. Seetõttu on Euroopa Kohus õigustanud parandamiserandit vajadusega takistada põhjendamatu konkurentsipiirangut varuosade turul.²⁹³ Euroopa Komisjon rõhutas sõltumatute tootjate varuosade turulepääsu olulisust, et tagada tõhus konkurents ja laiendada tarbijate valikuvõimalusi. Seetõttu analüüsis komisjon täiendavalt sõltumatute tootjate võimalusi saada juurdepääs sõidukite remondi- ja hooldusteabele ning põhjendas, et parandamiserand võimaldab asjaomast juurdepääsu.²⁹⁴ Kokkuvõtvalt järeldub eelnevast, et parandamiserand on sobiv meede konkurentsi avamiseks.

Parandamiserandi kehtestamise eesmärk on ka tarbijatele varuosade hindade alandamine. Nagu töö autor märkis punktis 3.4, on läbiviidud uuringud kinnitanud varuosade kõrgemaid hindu liikmesriikides, kus varuosad olid disainikaitsega hõlmatud. Samas viitas töö autor ka, kuigi parandamiserandil võib olla kitsam mõju üksnes varuosade hinnalangusele, võib parandamiserandi kehtestamisel toote esmahind kallineda. Kui hinnata parandamiserandi eesmärki kitsalt varuosade hindade kontekstis, on parandamiserand sobiv. Kui eesmärgiks on laiem hinnataseme alandamine kogu tootetsükli ulatuses, ei ole parandamiserand eesmärgi saavutamiseks sobiv ega ka vajalik meede.

Parandamiserandi vajalikkuse osas on 2015. aastal läbi viidud majandusanalüüsis leitud, et parandamiserandil ei pruugi olla tugevat mõju konkurentsile, mistõttu ei pruugi parandamiserand selle eesmärgi puhul olla vajalik.²⁹⁵ Siiski on jõutud samas majandusanalüüsis järeldusele, et parandamiserand tuleks kehtestada põhjusel, et puuduvad hetkel läbipaistvad lepingud, mis piiraksid originaaltootja ja tarbija vahel paranduste tegemise nt sõltumatuse tootjate varuosadega.²⁹⁶ Niisiis on tegelikult mööndud, et vaja oleks luua läbipaistvam lepinguline raamistik toodete parandamise võimaluse üle ja mitte niivõrd sekkuda intellektuaalomandi õigustesse.²⁹⁷ Originaaltootjad võiksid võtta vabatahtlikke kohustusi, millega nad lubavad konkurentsi mitte kahjustada ega mitte kuritarvitada enda disainiõigusi varuosade järelturul

²⁹² Varuosade turu avamisega saavad sõltumatud tootjad suurendada konkurentsi ja seeläbi tuua kaasa võimaliku varuosade hindade alanemise.

²⁹³ C-397/16 ja C-435/16, *Acacia*, p 50.

²⁹⁴ Vt European Commission: Directorate-General for Enterprise and Industry, Gómez-Acebo & Pombo, Ricardo-AEA, Vienna Institute for International Economic Studies (TNO), Kirsch, F. *et al.* Study on the operation of the system of access to vehicle repair and maintenance information – Final report, Publications Office, 2014. Kättesaadav: <https://data.europa.eu/doi/10.2769/50934> (23.04.2025).

²⁹⁵ Europe Economics. The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report. January 2015, lk 154.

²⁹⁶ Samas, lk 8.

²⁹⁷ Samas.

monopoliseerimiseks.²⁹⁸ Samas on erialakirjanduses sellist lähenemist kritiseeritud, sest sellised meetmeid ei kõrvalda disainikaitsest tulenevaid turule sisenemise takistusi. Vabatahtlikud kohustused ei ole õiguslikult siduvad, mistõttu võivad originaaltootjad jätkuvalt jõustada enda ainuõiguste rikkumist kohtus.²⁹⁹

Täiendavalt on konkurentsi suurendamiseks ja varuosade hindade alandamiseks järelturul teoreetiliselt võimalik kasutada teisigi meetmeid – näiteks konkurentsijärelevalve tugevdamine, ELi ülese grupierandi kehtestamine või hinnaregulatsioon. Hindade vähendamist hinnaregulatsiooniga on saavutatud ravimitööstuses.³⁰⁰ Alternatiivselt oleks võimalik ka sundlitsentsi kehtestamist disainiõiguses, nagu seda on tehtud patendiõiguses. Näiteks võiks parandamise eesmärgil varuosa järgi teha sooviv sõltumatu tootja nõuda kohtulikult sundlitsentsi andmist, kui originaaltootja ei tooda varuosa piisavas mahus, mis vastaks liikmesriigi siseturu vajadusele.³⁰¹ Seda enam, et litsentsi andmine iseenesest on disainiõiguses ette nähtud (TDKS § 74). Samas ei pruugi sundlitsentsi andmine täita kohest turu liberaliseerimist, sest selle saamiseks tuleb kohtusse esitada hagi.

Parandamiserandi kehtestamise vajalikkust on põhjendatud ka sellega, et vastasel juhul ei saaks tarbijad tooteid parandada. Isegi parandamiserandita kui tarbijad soovivad tooteid parandada, tekib *de facto* parandamiserand: nii võivad tarbijad 3D-printimise ajastul hakata ise varuosasid printima ja seeläbi mitmeosalise tooteid parandama.³⁰² Samas ei ole tarbijate isiklikuks tarbeks disainilahenduse kasutamise argument parandamiserandi kehtestamiseks asjakohane. Ainuõiguste piirangute kataloog just lubab disainilahenduste enda tarbeks kasutamise (TDKS § 17 p 3). Keelatud oli enne alalist parandamiserandit disainilahenduse kasutamine üksnes ärielistel eesmärkidel. Kuigi ka tarbijad võivad seejuures hakata 3D-printimist kuritarvitama ja ka kolmandatele isikutele varuosasid printima, ei pea töö autor niivõrd tõenäoliseks, et füüsiline isik suudaks saavutada samad tootmismahud mis sõltumatu tootja. Eelöeldust nähtub, et parandamiserand võib olla sobiv meede konkurentsi avamise eesmärgil. Samuti võib see olla kitsalt kohese varuosade turu liberaliseerimise eesmärgil.

Kolmandaks hinnatakse, kas parandamiserand aitab kaasa ka ringmajanduse edendamisele. Parandamisõiguse direktiivi põhjendustes selgitatakse, et parandamisesõbralik poliitika toetab

²⁹⁸ Shirvani 2019, lk 22.

²⁹⁹ Samas.

³⁰⁰ Mõte, M. jt. Ravimite ja meditsiiniseadmete hinnaregulatsiooni toimimise ja muudatusvajaduste analüüs. Tartu 2023.

³⁰¹ PatS § 47 lg 1 p 2. Samuti on patendiõiguses ka ELi ülene sundlitsents. Vt 17. mai 2006. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 816/2006, milles käsitletakse rahvatervise probleemidega riikidesse eksportimiseks toodetavate farmaatsiatoodete patente sundlitsentsimist. – ELT L 157, 09.06.2006.

³⁰² Europe Economics. The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report. January 2015, lk 9.

keskkonnasäästlikkust.³⁰³ ELi rohepöörde kontekstis on toodete parandatavuse suurendamine ja tarbimisele järgneva eluetapi pikendamine olulised vahendid ressursside säästmiseks ning jäätmete vähendamiseks. Parandamiserandiga suureneb varuosade kättesaadavus, mis võib muuta tarbijate jaoks toodete parandamise majanduslikult ja tehniliselt hõlpsamaks, vältides toodete enneaegset asendamist. Samas tuleb sobivuse hindamisel arvestada, et meede ei pruugi üheselt kaasa tuua keskkonnale positiivset mõju. Sõltumatute tootjate sisenemine varuosade turule võib suurendada toodetavate varuosade hulka, millega omakorda kaasneks lisanduvad jäätmed juhul, kui varuosi toodetakse üle või neid ei kasutata sihipäraselt. Sellest tulenevalt võib parandamiserandi keskkonnamõju pidada teoreetiliselt põhjendatavaks. Parandamiserand võib olla sobiv meede keskkonnakaitseliste eesmärkide saavutamiseks. Siiski jõustus 30.07.2024 parandamisõiguse direktiiv, mis sisaldab juba kaupade parandamist edendavaid õigusnorme. Parandamisõiguse direktiivi artikli 5(6) kohaselt ei kasuta tootjad lepinguklausleid, riist- või tarkvaratehnikaid, mis takistavad kaupade parandamist, välja arvatud juhul, kui need on põhjendatud õiguspärase ja objektiivsete teguritega, sealhulgas intellektuaalomandi õiguste kaitsega liidu ja liikmesriigi õiguse alusel. Samas säilib intellektuaalomandi õiguste kaitse üldine regulatsioon. Selline tasakaalustatud lähenemine võimaldab edendada parandamist ja keskkonnasäästlikkust, piirates samal ajal disainiomanike õigusi ainult ulatuses, mis on objektiivselt põhjendatud. ELi tasandil on juba vastu võetud ja kavandatud teisi meetmeid toodete parandamiseks, mis võivad olla piisavalt tõhusad keskkonnakaitse eesmärgi saavutamiseks ilma, et oleks täiendavalt vaja piirata disainilahenduse omanike ainuõigusi. Seetõttu tuleb järeldada, et parandamiserand ei ole keskkonnakaitseliste eesmärkide suhtes vajalik meede, sest seadusandja on juba rakendanud disainiomanike ainuõigusi vähem piiravamaid meetmeid ringmajanduse edendamiseks.

Viimaks tuleb hinnata ka parandamiserandi sobivust ka teiste intellektuaalomandi valdkondadega. Teisisõnu kas parandamiserandiga on võimalik saavutada kõik punktis 4.2 loetletud eesmärgid. Lisaks disainilahendusele on tööstusomandi kaitse Pariisi konventsiooni³⁰⁴ artikli 1(2) kohaselt tööstusomandi kaitse objektid patendid, kasulikud mudelid, kaubamärgid, teenindusmärgid, firmanimetused või kohanimede päritolule viitavad tähised. Disainireformiga muudeti üksnes disainiõigust.

Enne alalist parandamiserandit eelistasid tööstusharu sidusrühmad disainilahenduste õigusi autoriõiguse kaitsele selle tugevama kaitse, õiguste saamise lihtsuse ja kaitse kestuse tõttu.³⁰⁵

³⁰³ Direktiivi 2024/1799 põhjendus 3.

³⁰⁴ Tööstusomandi kaitse Pariisi konventsioon. – RT II 1994, 4, 19.

³⁰⁵ Legal review on industrial design protection in Europe. Final Report – 15 Aprill 2016, lk 93.

Alalisel parandamiserandil võib olla vastupidine mõju. Kui disainiõigus ei tagada disainilahenduste omanikele ainuõigusi, võivad originaaltootjad leida alternatiivseid viise toote kaitsmiseks teiste intellektuaalomandi õigustega.³⁰⁶ Seadusandja tegevus aitab alternatiivsete kaitsemeetmete rakendamisele kaasa juhul, kui õigusaktid ei välista ühe intellektuaalomandi kaitse lõppemisel ka teisi kaitsemeetmeid.³⁰⁷ Kuigi seadusandja viis enne disainireformi läbi ELi kaubamärgireformi³⁰⁸, siis parandamiserandit selles ei kehtestatud. Samuti jäeti ka 2022. aastal läbi viidud mõjuanalüüsis kaubamärgi võimalik mõju hindamata.

Euroopa Kohus analüüsis 2015. ja 2024. aastal disainiõiguses sätestatud ajutise parandamiserandi mõju kaubamärgiõigusele. Kohtuasjas C-500/14 *Ford vs Wheeltrims* turustas kostjast sõltumatu tarnija rattakilpe, millel oli autotootja Fordi kaubamärgi täpne koopia. Kohtuasjas C-334/22 *Audi vs QG* müüs ja reklaamis kostjast füüsiline isik veebisaidil varuosasid, sh autotootja Audi radiaatorvõre, millel oli Audi kaubamärgi embleemi paigaldamiseks mõeldud detail. Autotootjad Audi ja Ford leidsid mõlemad, et kummagi kostja tegevus rikub nende kaubamärgiõigust. Mõlemas lahendis uuriti mh, mis ulatuses on võimalik kostjal (sõltumatul tootjal) tugineda disainiõiguses kehtestatud alalisele parandamiserandile, et õigustada kaubamärgi õiguste rikkumist. Mõlemal juhul asus kohus seisukohale, et parandamiserandit ei saa kaubamärgiõiguses analoogia korras kasutada.³⁰⁹ Euroopa Kohus oli seega juba ajutise parandamiserandi kehtivuse ajal seisukohal, et iga valdkonna õigusaktid reguleerivad ainult vastavat valdkonda. Ka 2016. aasta õigushinnangus soovitati selguse saavutamiseks lisada disainimäärusesse põhjendus, et alaline parandamiserand vaikimisi ei loo kaitset kaubamärgi rikkumise eest.³¹⁰ Eelnevast järeldub, et parandamiserand kohaldub üksnes disainiõiguses. ELi seadusandja on ette näinud, et parandamiserandit kui õiguslikku kaitsemeetet saab kohaldada isoleeritult ainult disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumisel.

Seega võivad originaaltootjad takistada parandamiserandile tuginemist esiteks kaubamärgikaitsega, kasutades disainis kaubamärgi kujunduselemente. Kui sõltumatu tootja teeb

³⁰⁶ Siiski ei anna alternatiivsed intellektuaalomandi õigused disainikaitsega võrreldavat kaitset. Vt ka Legal review on industrial design protection in Europe. Final Report – 15 Aprill 2016, lk 93.

³⁰⁷ Nt on Euroopa Komisjon toonud enda 2016. aasta õiguslikus analüüsis esile, et Poola õiguse kohaselt lõpevad kui disainikaitsega ka toote omaniku autori varalised õigused. Vt Legal review on industrial design protection in Europe. Final Report – 15 Aprill 2016, lk 93.

³⁰⁸ Nii avaldati 24.12.2015 uus kaubamärgidirektiiv ja 23.03.2016 jõustus muudetud kaubamärgimäärus. Patendiamet. Euroopa Kaubamärgi ja disaini infokiri. Nr 1-2016, ISSN 2228-4389, lk 2. Vt ka 14. juuni 2017. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2017/1001, Euroopa Liidu kaubamärgi kohta. – ELT L 154, 16.06.2017; 16. detsembri 2015. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/2436, kaubamärke käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. – ELT L 336, 23.12.2015.

³⁰⁹ Vt EKm C-500/14, *Ford Motor Company vs Wheeltrims srl*, ECLI:EU:C.2015:680, p-d 39 ja 41; EKo C-334/22, *AUDI AG vs GQ*, ECLI:EU:C:2024:76, p 29.

³¹⁰ Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 151.

varuosa parandamiserandile tuginedes järgi, tuleb tal täita ka identsuse kriteerium. See tähendab, et järgi tehtud disain peab hõlmama ka kaubamärki imiteeriva embleemi. See on üks originaaltootjate alternatiiv nõuda kaubamärgi õiguse alusel sõltumatult tootjalt enda kaubamärgi ainuõiguste rikkumise lõpetamist ja seeläbi takistada varuosa järgi tegemist.

Teiseks saavad originaaltootjad rakendada ka autoriõiguse kaitset, piirates sõltumatute tootjate juurdepääsu vajalikule oskusteabele. ELi seadusandja eesmärk on olnud anda disainilahendusele samaaegselt disainikaitse kui ka autoriõiguse kaitse.³¹¹ Nii võivad varuosad olla kaitstud disainikaitse kui ka autoriõiguste kaitsega.³¹² Ka uuesti sõnastatud direktiivis rõhutati, et registreeritud disainilahendusele antav kaitse võib kattuda autoriõiguse seadusest tuleneva kaitsega. Seetõttu tegi seadusandja ettepaneku parandamiserandi sätestamiseks ka autoriõiguse seadusesse, et vältida intellektuaalomandi õiguste kuritarvitamist³¹³ ja turu liberaliseerimise eesmärgi kahjustamist.³¹⁴ Alaline parandamiserandi kehtestamisel seadusandja autoriõiguse seaduse muutmist siiski ette ei näinud. Niisiis ei ole võimalik saavutada parandamiserandi eesmärke pelgalt disainiõiguse reformimisega. Isoleeritult disainilahenduse omanike ainuõiguste piiramisega diskrimineeriti disainiomanikke võrreldes teiste intellektuaalomandi õiguste omanikega. Parandamiserandi kohaldamist võivad mõjutada alternatiivsete intellektuaalomandi õiguste võimalik väärkasutamine originaaltootjate poolt parandamiserandi piirangutest möödahiilimiseks. Alalise parandamiserandi kehtestamisel jättis seadusandja eelkirjeldatud probleemi arvesse võtmata ja põhjendamata. Parandamiserandi rakendamisel võib niisiis kujuneda probleem, et originaaltootjad hakkavad parandamiserandi piirangutest möödahiilimiseks kasutama alternatiivseid intellektuaalomandi õiguseid. Seega ei pruugi parandamiserand olla piisav meede ELi seadusandja soovitud eesmärkide saavutamiseks. Alternatiivsed intellektuaalomandi õigused võivad muuta parandamiserandi kohaldamise sisutühjaks.

Kokkuvõtvalt võib parandamiserand olla sobiv ja vajalik meede ainult varuosade turu avamise ja konkurentsi suurendamise eesmärgil, kuigi jääb ka alternatiivne võimalus kehtestada ELi ülene sundlitsents. Parandamiserand ei ole sobiv varuosade hindade alandamise küsimuses. Seni pole uuritud parandamiserandi mõju kogu toote hinnakujundusele, mistõttu ei saa hindade alandamist vaadelda kitsalt ainult varuosade kontekstis, vaid lähtuda tuleb laiemast eesmärgist – vähendada kogu toote hinda tarbijale. Samuti ei ole parandamiserand vajalik meede õigusselguse

³¹¹ Määruse 6/2002 artikli 96(2), direktiivi 98/71 põhjendus 8 ja artikli 17 kohaselt on lubatud disainilahendusel saada kaitset autoriõiguse seaduse kui ka disainikaitse seaduse alusel, isegi kui autoriõiguse seadused pole kõigis liikmesriikides ühtlustatud. Vt ka EKo 27.01.2011 C-168/09, *Flos*, ECLI:EU:C:2011:29, p 38.

³¹² Uuesti sõnastatud direktiivi põhjendus 12.

³¹³ Legal review on industrial design protection in Europe. Final Report – 15 April 2016, lk 140.

³¹⁴ Stone 2017.

saavutamiseks ega ringmajanduse eesmärkide edendamiseks, sest on olemas muud, originaaltootja ainuõigusi vähem piiravaid ja sama efektiivseid meetmeid.

4.4 MÕÕDUKUSE HINDAMINE DISAINILAHENDUSE OMANIKE AINUÕIGUSTE SUHTES

Järgmiseks vajab kontrollimist, kas parandamiserandi rakendamine on mõõdukas ja kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega. Mõõdukuse hindamisel tuleb ühelt poolt kaaluda põhiõigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärki.³¹⁵ Parandamiserandi kontekstis on niisiis kaalukausil originaaltootja ainuõigused ja ELi seadusandja konkurentsi avamise ja suurendamise eesmärk. Õiglane tasakaal tuleb tagada üldise huvi nõuete ja üksikisiku põhiõiguste kaitse vahel³¹⁶: avalik huvi ja turu avatus vs originaaltootjate õiguskindlus, omandikaitse ja õiguspärane ootus.³¹⁷

Parandamiserand sekkub disainilahenduse omanike ELTL artiklis 17(2) sätestatud omandiõigusesse. Samas on Euroopa Kohus selgitanud, et omandiõigused ei ole puutumatud ja seeläbi ka automaatselt kaitstud.³¹⁸ Vajalikkuse analüüsist järeldus, et seniste uuringute põhjal võib parandamiserand olla sobiv ja vajalik meede üksnes konkurentsi avamiseks. Parandamiserand järgib avalikku huvi, eelkõige varuosade järelturu liberaliseerimise ja tõhusa konkurentsi eesmärgi saavutamise nimel, mis on otseselt seotud ka tarbijakaitse ja konkurentsi kui laiemate avalike huvide valdkondadega.³¹⁹ Seetõttu keskendub mõõdukuse analüüs sellele, et võrrelda avaliku huvi poolt konkurentsi avamist ja teisalt selle riivet originaaltootjate ainuõigustele.

Euroopa Komisjon märkis, et juba direktiivi 98/71/EÜ artiklis 14 sätestatud külmutusklausli kehtestamisega võeti suund tulevikus parandamiserand sätestada, sest liikmesriikidel lubati olemasolevaid õigusnorme üksnes turu liberaliseerimise eesmärgil muuta.³²⁰ Niisiis õigustab ELi seadusandja alalise parandamiserandit sellega, et kuivõrd 1998. aastal võeti vastu õiguspoliitiline otsus varuosade turg liberaliseerida, siis tuleb seda ka 2022. aastal teha, jättes seejuures põhjalikult hindamata ja põhjendamata selle vajalikkust.

³¹⁵ RKPJKo 16.03.2021, 5-20-7/12, p 58.

³¹⁶ Jarass 2021, äärenr 36.

³¹⁷ Beldiman, Blanke-Roeser 2017, lk 31.

³¹⁸ EKo C-360/10, *SABAM v Netlog NV*, ECLI:EU:C:2012:85, p 41; EKo C-70/10, *Scarlet Extended SA v SABAM*, ECLI:EU:C:2011:771, p 43.

³¹⁹ Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022. SWD(2022) 368 final, lk 41.

³²⁰ Samas, lk 28.

Originaaltootjate õigusi riivab kõige vähem ainult parandamiserandi kehtestamata jätmine. Praeguseks on alaline parandamiserand kehtestatud, mistõttu on kohane hinnata, kas kehtestatud parandamiserand riivab kõige vähem originaaltootjate ainuõigusi. Ainuõiguste sekkumise ulatus on suur ja intensiivne, kui õiguste kasutamine muutub praktiliselt võimatuks.³²¹ Järgnevalt hinnatakse, kas parandamiserand muudab originaaltootjate omandiõiguse teostamatuks.

Parandamiserand piirab kahtlemata disainilahenduse omanike ainuõigust, kuivõrd sõltumatutel tootjatel võimaldatakse parandamiserandiga jäljendada nähtavaid varuosi. Nagu töö autor leidis punktis 3.3, võib parandamiserand mõjutada originaaltootjate teenitavat tulu ja pärssida innovatsiooni. Samas saavad originaaltootjad kaaluda leevendusmeetmeid tehtud investeeringute tagasi teenimiseks.³²²

Parandamiserand ei ole kaitsest vabastamise säte, vaid see avaldub praktikas disainilahenduse õiguse piiranguna.³²³ Originaaltootja isiklikud ja varalised õigused säilivad. Originaaltootja saab jätkuvalt enda disainilahendust kasutada. Samuti saab ta konkureerida varuosade järelturul.³²⁴ Piirang väljendub selles, et originaaltootja ei saa tugineda enda ainuõiguste rikkumisele, kui sõltumatu tootja tegutseb kooskõlas parandamiserandiga ja toodab identse disainilahendusega kaitstud varuosa parandamise eesmärgil.³²⁵ Teisisõnu, originaaltootjal tuleb taluda enda ainuõiguste rikkumist.

Enne disainiõiguse reformi hindas Euroopa Komisjon ja arutleti erialakirjanduses, mil viisil järgib parandamiserand kõige paremini turu liberaliseerimise eesmärki. Selleks uuriti kokku seitset erinevat viisi, kuidas parandamiserandit kehtestada.³²⁶ 2004. aasta ettepaneku seletuskirjas ja mõjuhinnangus ning 2022. aasta mõjuhinnangus võeti arvesse üksnes neid lahendusi, mis avaks varuosade turu konkurentsile.³²⁷ Samas jäid analüüsimatuteks meetmed, mis tasakaalustaks erinevate sidusrühmade, eelkõige disainilahenduse omanike, huve. Täpsemalt ei ole originaaltootjate

³²¹ Samas.

³²² Euroopa Komisjon on 2004 läbi viidud uuringus ka leidnud, et tegelikult originaaltootja kulud, mis on seotud uute sõidukimudelite välidisainiga, moodustavad keskmiselt vaid 0,7% käibest. Vt Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 30.

³²³ Beldiman, Blanke-Roeser, Tischner 2020, lk 678.

³²⁴ Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022. SWD(2022) 368 final, lk 41.

³²⁵ Nagu on Euroopa Kohus rõhutanud, siis ei ole võimalik parandamiserandile tugineda olukorras, kus disainilahendusega kaitstud toodet tehakse järgi parendamise eesmärgil. Vt siin p 2.2.

³²⁶ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk-d 16 – 17; Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk-d 143 – 146.

³²⁷ Vt Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta, Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD); European Commission. Commission staff working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD (2022) 368 final, lk 28 – 29.

ainuõiguste piirangute ulatust üldse võrreldud ega kaalutud. Sellest johtuvalt hinnatakse, kas mõni nendest seitsmest alternatiivist võiks tasakaalustada originaaltootjate huvi enim.

Esimene alternatiiv on senise olukorra säilimine.³²⁸ Selle meetme kohaldamine tähendaks, et tagamata oleks jäänud varuosade turu liberaliseerimine, sõltumatutele tootjate võimalus siseneda varuosa turule ja tarbijatele alternatiivsed tooted. Samuti ei aita *status quo* kaasa punktis 4.2 loetletud eesmärkidele: see ei kõrvalda killustatust ega ava varuosade turgu, sest jätkuvalt oli osades liikmesriikides varuosad disainikaitsega hõlmatud ja tarbijatel puudus võimalus valida varuosade turul alternatiivsete varuosade vahel.³²⁹ *Status quo* piirab laiemas kontekstis originaaltootjate ainuõigusi, sest eri liikmesriikides asuvatel originaaltootjatele laienevad erinevad reeglid, mis toob kaasa põhjendamatu diskrimineerimise näiteks originaaltootjatele, kelle õiguskorras on parandamiserand kehtestatud.

Teise alternatiivse lahendusena pakuti lühiajalise kaitseperioodi kehtestamist. See võiks sarnaneda 1993. aasta direktiivi ja määruse ettepanekuga. Viidatud ettepanekus soovis komisjon kehtestada kolmeaastase kaitsetähtaja, mille möödumisel varuosad vabaneksid disainikaitse alt.³³⁰ Nii saanuks originaaltootjad vähemalt kolme aasta jooksul osaliselt teenida tagasi innovatsiooni tehtud investeeringud.³³¹ Kaitsetähtaja möödumisel tekiks sõltumatutel tootjatel võimalus disainilahendust originaaltootja ainuõigusi rikkumata kasutada. Varuosade turu liberaliseerimine saabuks vastava tähtaja möödumisel. Originaaltootjad saavad ka pärast kaitseperioodi lõppu varuosade turul edasi konkureerida.

Teise alternatiivi puudusena märgitakse, et sõltumatutel tootjatel võib pärast kaitsetähtaja lõppemist olla turule sisenemine raskendatud, sest juba originaaltootjatele lojaalseks muutunud tarbijatele on raskem alternatiivseid tooteid müüa. Seega oleks konkurents tagatud näilikut.³³² Täiendavalt võib nõudlus varuosade järele tekkida koheselt pärast mitmeosalise toote turule laskmist: sõiduauto võib sattuda ka juba ostupäeval liiklusõnnetusse. Nii oleks vähemalt kaitsetähtaja jooksul jätkuvalt tarbijad sõltuvad ainult originaaltootja varuosadega, teisisõnu puuduks sel perioodil konkurents.³³³ Samas nagu töö autor selgitas magistritöö punktis 3.3, on tarbijad tõenäoliselt seotud originaaltootja teenindus- või garantiilepingutega.³³⁴ Nii on ka Volvo

³²⁸ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 16.

³²⁹ Samas, lk-d 19, 25, 38 ja 40.

³³⁰ Vt Proposal for a European Parliament and Council Regulation on Community Design (94/C 29/02), COM(93) 342 final, artikkel 23; Proposal for a European Parliament and Council Directive on the legal protection of designs (93/C 345/09), COM(93) 344 final, artikkel 14.

³³¹ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 31.

³³² Samas, lk 21.

³³³ Extended impact assessment, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 24.

³³⁴ Beldiman, Blanke-Roeser 2015, lk 918.

enda vastuses disainireformile selgitanud, et originaaltootjad teevad autotööstuses kulutusi ja investeeringuid enda toodetesse ja pakuvad neid veel ka enam kui 10 aastat toote valmimisest. Seega on tarbijad garantiilepingu säilitamiseks sõltuvad originaaltootjast ka veel mitmeid aastad pärast sõiduki ostmist.³³⁵

Lühiajaline kaitse piirab niisiis disainiomaniku õigusi vähem, sest neile on tagatud 3-aastane kaitseperiood tehtud investeeringute tagasiteenimiseks.³³⁶ Lühiajaline kaitse küll tagab turu liberaliseerimise osaliselt, sest konkurents avaneb pärast kaitseperioodi lõppu. Samuti viibib ka tarbijatele varuosade valikuvõimalus. Samas ei riivaks see tarbijate huve märkimisväärselt, kui tarbijad on võrreldes lühiajalise kaitseperioodiga tõenäoliselt isegi pikemalt seotud originaaltootjate teenindus- või garantiilepingutega. Teine alternatiiv arvestab niisiis ka tegelikku turu olukorda sõiduautode tööstuses. Samas tuleb arvestada, et parandamiserand kohaldub kõikidele mitmeosalise toote koostisosadele mitte üksnes sõiduautodele, mistõttu ei pruugi originaaltootjad anda kõikidele mitmeosalise toote koostisosadele niivõrd pikka garantiiaega. Seetõttu võiks lühiajaline kaitse piirduda näiteks müüja 2-aastase vastutuse tähtajaga.³³⁷ Nii võib lühiajaline kaitse olla mõõdukas.

Kolmas alternatiiv nägi ette Euroopa Komisjoni 1996. aasta ettepanekus kirjeldatud meetodit, s.o varuosade disainikaitse alt vabastamine tingimusega, et originaaltootjatele tasutakse õiglase hüvitis disainilahenduse kasutamise eest.³³⁸ Euroopa Komisjoni hinnangul tagab selline alternatiiv ühelt poolt disainilahenduste omanike kaitse läbi õiglase hüvitise tasumise. Teistpidi on kõrvaldatud monopol ning turg avatakse sõltumatutele tootjatele ja tarbijatele koheselt.³³⁹ Hüvitise tasumise meede leevendab ka originaaltootjate väljendatud innovatsiooni pärssimise muret, sest nad saavad tagasi teenida vähemalt osa innovatsiooni tehtud investeeringust.³⁴⁰

1996. aasta ettepaneku kohaselt pidi sõltumatu tootja parandamiserandile tuginemiseks täitma kaks kohustust: hankima enne toote järgi tegemist originaaltootjalt nõusoleku ja tasuma

³³⁵ Vahlenbreder Hecht, Jannesson 2023, lk 2.

³³⁶ Samas ei saanud 1993. aastal lühiajaline kaitse toetust just originaaltootjatelt, sest nad pidasid 3-aastast kaitseperioodi liiga lühikeseks. Vt Europe Economics. The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report. January 2015, lk 138.

³³⁷ Nii vastutab Eesti õiguses VÕS § 218 lg 2 kohaselt müüja tarbijalemüügi puhul asja lepingutingimustele mittevastavuse eest, mis ilmneb kahe aasta jooksul alates asja ostjale üleandmisest. ELi tasandil on sama müüja vastutus sätestatud direktiivi 2019/771 artikli 10(1). Vt 20. mai 2019. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/771, 20. mai 2019, kaupade müügilepingute teatavate aspektide kohta, millega muudetakse määrust (EL) 2017/2394 ja direktiivi 2009/22/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks direktiiv 1999/44/EÜ. – ELT L 136 22.05.2019.

³³⁸ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 18.

³³⁹ Amended proposal for a European Parliament and Council directive on the legal protection of designs. Brussels, 21.02.1996, COM(96) 66 final, lk 2. Kättesaadav: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/10041> (25.04.2025).

³⁴⁰ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 31.

originaalootjale toote kasutamise eest hüvitise.³⁴¹ Originaalootjate õiguste kaitse oli selles osas tagatud, et tal oli võimalik teada, kes tema disainilahendusi kasutab ja saada selle eest tasu. Selline meede oleks kaudselt seotud ka keskkonna ja hinna alandamise eesmärgiga, sest kui sõltumatu tootja saab otse originaalootjalt oskusteabe varuosa järgi tegemiseks, hoiab sõltumatu tootja kokku pöördprojekteerimisega seonduvad kulud ja säästab tõenäoliselt ka keskkonda.

Kolmas alternatiiv sisaldas täiendavalt kaitseklauslit originaalootjate õiguste jõustamisele. Nimelt nägi Euroopa Komisjoni 1996. aasta ettepaneku artikli 14(4) ette, et kui disainilahenduse omanik esitab tõendi, mis kinnitab, et sõltumatu tootja, kellel lasub parandamiserandi kohaselt kohustus teavitada disainilahenduse omanikku tema disainilahenduse kasutamisest ja eelkõige hüvitada talle kasutamise eest õiglane ja mõistlik tasu, ei suuda või ei soovi oma teavituskohustust täita või maksta originaalootja kehtestatud tasu, siis parandamiserand sellele sõltumatule tootjale ei kohaldu. Nii leevendati originaalootjate tõendamiskoormist kohtumenetluses, kuivõrd originaalootja pidi tõendama üksnes sõltumatu tootja kohustuste täitmata jätmist: nõusoleku küsimata jätmist või hüvitise tasumata jätmist. Eelkirjeldatud kaitsemehhanismiga oli disainilahenduse omanik kaitstud pahausklike kolmandate osapoolte eest.

Kolmanda alternatiivi puhul võib probleemi tekitada õiglase summa suurus ja selle läbipaistvus sõltumatutele tootjatele, et vältida originaalootjate võimalikku hinnamanipulatsiooni.³⁴² Euroopa Komisjoni hinnangul tasakaalustaks mõlema sidusrühma õigusi lahendus, kus hüvitise suuruseks on summa, mis on seotud originaalootja tehtud kulutustega disaini väljatöötamisel.³⁴³ See eeldab sõltumatu tootja kontakteerumist originaalootjaga, kes edastab sõltumatule tootjale teabe enda tehtud investeeringu suurusest.

Töö autori hinnangul ei ole kolmas alternatiiv hea lahendus. Esiteks on õiglane summa määratlemata õigusmõiste, mida on keeruline praktikas rakendada. Teiseks võib see tekitada tarbetult palju kohtuvaidlusi. Kui originaalootja jätab vastamata või kui originaalootja tehtud kulutused tunduvad ebamõistlikult suured ja läbipaistmatud, saab sõltumatu tootja enda õigusi jõustada üksnes kohtumenetluses.³⁴⁴ Siinjuures pole vähetähtis, et õiglase hüvitise summa oleneks paratamatult sellest, kui paljud sõltumatud tootjad originaalootja poole pöörduvad. Kolmandaks ei näe TRIPS-lepingu artikkel 26(2) ega ka TDKS § 74 ette litsentsi saamisel litsentsisaajale

³⁴¹ Vt Amended proposal for a European Parliament and Council directive on the legal protection of designs. Brussels, 21.02.1996, COM(96) 66 final, lk 3.

³⁴² Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk-d 21 – 22.

³⁴³ Samas, lk 24.

³⁴⁴ Näiteks kohustusega tuvastada kohtu abil õiglase hüvitise suurus või kohustada originaalootjat andma tahteavaldus ja asendada see kohtulahendiga tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 68 lg 5 tähenduses. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 31.12.2024, 48.

kohustust maksta litsentsiandjale tasu, sest litsentsi andmine ei mõjuta põhjendamatult disainilahenduse omaniku huve. Teisisõnu säilitab disainilahenduse omanik enda monopoli toote esmase levitamise, mis võimaldab tal tehtud kulutusi piisavalt tagasi teenida. Täiendavalt on ka leitud, et TRIPS-lepingu artikli 26(2) käsitlemisel oluline, kas piirang on majanduspoliitiliselt mõistlik või majanduslikult soodne.³⁴⁵

Neljanda alternatiivina pakuti välja kombineeritud süsteem koos lühiajalise kaitse ja hüvitise tasumisega.³⁴⁶ Selle alternatiiviga kaasnevad kõik eelnevalt kirjeldatud probleemid.³⁴⁷ Täiendavalt olid niisuguse lahenduse vastu mõlemad sidusrühmad³⁴⁸, mistõttu ei ole otstarbekas täpsemalt hinnata neljanda alternatiivi mõju originaaltootjate ainuõigustele.

Disainiõiguse reformi käigus otsustati parandamiserandi kehtestamise kasuks. Küsimus seisnes üksnes selles, millisel viisil seda teha. Viienda alternatiivina nägi komisjon ette kohese parandamiserandi kehtestamise kõikidele varuosadele, st nii uutele kui ka juba registreeritud disainilahendustele.³⁴⁹ Kuuenda alternatiivina märgiti varuosade turu liberaliseerimine üksnes pärast parandamiserandi kehtestamist registreeritud disainilahendustele, jättes juba registreeritud disainilahendustele 10-aastase üleminekuperioodi.³⁵⁰ Seitsmenda alternatiivina sooviti parandamiserand kehtestada ainult uutele varuosadele, jättes seni registreeritud varuosad disainikaitse alla kuni registreeringu lõpuni.³⁵¹

Viies alternatiiv teenib kõige paremini konkurentsi avamise eesmärki. Samas on see vastuolus õiguskindluse ja õiguspärase ootuse põhimõttega: selgus kehtivate õigusnormide sisu osas ja nende püsijäämise suhtes.³⁵² Nii on ka Riigikohus rõhutanud, et „Õiguse üheks üldpõhimõtteks on, et üldreeglina ei tohi seadusel olla tagasiulatuvat jõudu“³⁵³. Seetõttu ei ole viies alternatiiv kuidagi mõõdukas originaaltootjate ainuõiguste suhtes.

Kuuenda ja seitsmenda alternatiiviga on võimalik saavutada uute varuosade puhul punktis 4.2 loetletud eesmärgid. Täiendavalt tagavad mõlemad alternatiivid ka õigusselguse, sujuvama turu

³⁴⁵ Jestaedt, Fink, Meiser 2023, äärenr 21.

³⁴⁶ Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final, lk 18.

³⁴⁷ Kreekas oli selline kombineeritud süsteem kasutusel, kuid hüvitise tasumise süsteemi tegelikkuses ei rakendatud, sest originaaltootjad ja sõltumatud tootjad ei suutnud leida kompromissi hüvitatava summa suurusel. Vt Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022. SWD(2022) 368 final, lk 32.

³⁴⁸ Vt Legal review on industrial design protection in Europe – Final Report. Publications office: 15.05.2016, lk 144.

³⁴⁹ Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022. SWD(2022) 368 final, lk 30.

³⁵⁰ Samas.

³⁵¹ Samas.

³⁵² Ernits, M., jt. Eesti põhiseadus: Euroopa Liidu õiguse piiramatu esimusega seotud ootamatud küsimused. – Riigiõiguse aastaraamat 3/2022, lk 148.

³⁵³ RKPJKo 30.09.1994, III-4/1-5/94. Vt ka RKÜKo 21.11.2023, 5-23-1, p 54.

ülemineku ja õiguskindluse, sest originaaltootjatele on tagatud kindel ajavahemik, mil seni kehtinud õigussüsteem jääb püsima. Kuues ja seitsmes alternatiiv on registreeritud varuosade kaitse osas kooskõlas ka TRIPS-lepingu artikli 26(2) ja (3), mille kohaselt peab disainilahenduste kaitse olema minimaalselt 10 aastat.³⁵⁴ Kuues alternatiiv loob selge lõpukuupäeva, millest alates kõikidele osapooltele teadaolevalt kehtib parandamiserand kõikidele varuosadele.³⁵⁵ Samas viimane alternatiiv ei pruugi tagada ühtset õigusselgust ega ka võrdselt kohtlemist. Seitsmenda alternatiivi korral ei ole üheselt arusaadav, milline varuosa on kaitsega hõlmatud ning millise varuosa kaitsetähtaeg on lõppenud ja seda saab parandamiserandile tuginedes järgi teha.³⁵⁶ Seega võib seitsmenda alternatiivi kasu avalduda alles 25 aasta pärast. Samas võttis Saksamaa 2020. aastal enne alalise parandamiserandi kehtestamist vastu enda *Designgesetz*-i³⁵⁷ parandamiserandi. Saksamaa *Designgesetz*-is sätestatud parandamiserand näeb ette, et see kohaldub alates 01.01.2021 ainult nendele disainilahendustele, mis registreeriti parandamiserandi jõustumise kuupäeval või pärast seda.³⁵⁸ Seetõttu on Saksamaa erialakirjanduses toetatud seitsmenda alternatiivi.³⁵⁹ Saksamaa seadusandja on seega pidanud ka seitsmenda alternatiivi põhjendatuks.

Seevastu ELi seadusandja eelistas kuuenda alternatiivi. Nii sisaldab alaline parandamiserand üleminekuperioodi liikmesriikidele, kus parandamiserand seni õiguskorras puudus. Uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(3) näeb ette, et kui 08.12.2024 on liikmesriigi õigusaktidega ette nähtud disainilahenduste kaitse, jätkab liikmesriik erandina kuni 09.12.2032 sellise kaitse pakkumist disainilahendustele, mille registreerimist on taotletud enne 08.12.2024.

Erialakirjanduses on leitud, et parandamiserand iseenesest võib olla proportsionaalne, s.t ka mõõdukas originaaltootjate ainuõiguste suhtes juhul, kui seadusandja kaalub ja rakendab tasakaalustavaid meetmeid.³⁶⁰ Muuhulgas võiks disainilahenduse omanike õigustatud huvid olla piisavalt kaitstud ning nõutav õiglane tasakaal ja proportsionaalsus tagatud nii, et nähakse ette asjakohane üleminekuperiood, mille jooksul ei mõjutata olemasolevaid disainilahendusi järelturul.³⁶¹ Samas on sõltumatud tootjad üleminekuperioodi kritiseeritud, sest selle 10 aasta

³⁵⁴ Bundesministeriums der Justiz 2019, lk 15-16.

³⁵⁵ Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022. SWD(2022) 368 final, lk-d 39 – 41.

³⁵⁶ Samas, lk 41.

³⁵⁷ Gesetz über den rechtlichen Schutz von Design (Designgesetz – DesignG). – BGBl. I S. 122.

³⁵⁸ Kur, Endrich-Laimböck, Huckschlag 2023, lk 11.

³⁵⁹ Würtenberger, G., Freischem, S. Comments of the GRUR Committee for Design Law on the European Commission's Proposal for a Regulation amending the Community Designs Regulation (COM(2022)666) and a Proposal for a Directive on the legal protection of designs (COM(2022)667),). – GRUR 2023, Heft 6, lk 390.

³⁶⁰ Shirvani 2019, lk 24.

³⁶¹ Samas.

jooksul ei ole tarbijatel jätkuvalt tagatud taskukohased ja alternatiivsed varuosad, samuti sõltumatutel tootjatel ei ole võimalik siseneda varuosade turule.³⁶² Kriitika on osaliselt põhjendamatu, sest üleminekuperiood hõlmab ainult seni disainikaitsega hõlmatud varuosi. Uued varuosad ja liikmesriigid, kus parandamiserand kehtestati, on parandamiserandiga hõlmatud. Nii saavad sõltumatud tootjad siseneda uute sõidukite varuosade turule, mistõttu on vähemalt osaliselt leevendatud nende turule pääsemine. Liiatigi puudub üleminekuperiood ELi disainilahendustele, kuivõrd vastavalt muudetud disainimäärusele kohaldatakse ELi tasandil parandamiserandit alates 01.05.2025.³⁶³ Töö autor leiab, et üleminekuperiood on siiski piisav meede tasakaalustamiseks sõltumatute tootjate huve.

Alalise parandamiserandi puhul on küsitav aga üleminekuperioodi pikkus – kaheksa aastat. 2022. aasta mõjuhinnaangus järeldati, et vähemalt 10-aastane üleminekuperiood on kooskõlas TRIPS-lepingu artikliga 26(3).³⁶⁴ Nii jättis seadusandja mulje, et üleminekuperiood saab olema 10 aastat. Töö autori hinnangul on võis viga tekkida sellest, et mõjuhinnaang viidi läbi 2022. aastal, aga alaline parandamiserand jõustus 2024. aastal. Kui seadusandja soovis hoida alalise parandamiserandi kooskõlas TRIPS-lepingu artikliga 26(3), oleks tulnud arvestada asjaoluga, et disainireform võtab aega. Seetõttu võinuks uuesti sõnastatud direktiivi artiklis 19(3) sätestatud üleminekuperioodi lõpp olla pigem 08.12.2034.

Õiglase tasakaalu turu avamise eesmärgi ja originaaltootjate ainuõiguste vahel tagavad seega teine, kuues ja seitsmes alternatiiv: parandamiserand koos varuosade lühiajalise kaitsega, parandamiserand üleminekuperioodiga või parandamiserand pärast sätte jõustumist registreeritud varuosadele. Originaaltootjate ainuõiguste kaitse ja innovatsiooniks tehtud investeeringute tagasisaamisele vastab enim teine alternatiiv (lühiajaline kaitse), milleks võiks olla kaks aastat. Nii saavad originaaltootjad iga uue disainilahenduse pealt vähemalt 2-aastase kaitseperioodi ajal tehtud investeeringud tagasi teenida. Teine alternatiiv saavutab samuti siseturu ühtlustamise, kuid lükkab selle kaks aastat hilisemaks. Samas õigustatud ootuse põhimõttele vastab enim kuues alternatiiv, s.o parandamiserand koos üleminekuperioodiga. Olemasolevatele varuosadele on tagatud 8-aastane kaitsetähtaeg. Turuosalistele on teada kindel lõpukuupäev, mil parandamiserand lõplikult kõikidele varuosadele rakendub. Kaudselt saab alalise parandamiserandi kehtestamisest

³⁶² Sõltumatud tootjad on varasemalt kritiseerinud pikka üleminekuperioodi Vt ECAR. Freedom of Repair. The new EU design legislation should enable the right to repair, rather than imposing unjustified restrictions and delays. 16.03.2023. Kättesaadav: <https://www.ecar-alliance.eu/commission-proposal-new-repairclause/> (23.04.2025; BEUC 2023, lk-d 3 – 4.

³⁶³ Muudetud disainimääruse artikkel 3.

³⁶⁴ Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022. SWD(2022) 368 final, lk 41.

järeldada, et liikmesriigid toetavad enim parandamiserandit koos üleminekusättega.³⁶⁵ Lisaks säilitab alaline parandamiserand jätkuvalt originaaltootjate majandustegevuse, st puudub intensiivne omandiõiguse rikkumine.³⁶⁶ Seega on kuues ehk juba alaliselt kehtestatud parandamiserand mõõdukas.

Kokkuvõtvalt on alalise parandamiserandiga saavutatud tasakaal intellektuaalomandi õiguste kaitse ja avalike huvide edendamise vahel. Üleminekuperioodiga parandamiserand võib olla sobilik, vajalik või mõõdukas meede konkurentsi suurendamiseks. Kuigi parandamiserandi kehtestamine toob kaasa originaaltootjate ainuõiguste piiranguid, on see ainus meede, mis suudab tõhusalt ilma kohtuliku kaitseta avada varuosade turu ja tagada tarbijatele laiemat valikuvõimalust. Alternatiivsed meetmed, nagu lühiajaline disainikaitse, hüvitise maksmine või kombineeritud süsteem, ei suuda sama tõhusalt saavutada turu liberaliseerimist ja tarbijate huvide kaitset. Lühiajaline kaitse ei vabastaks varuosade turgu kohe pärast toote turule laskmist, mistõttu jäävad tarbijad teatud perioodiks sõltuvusse originaaltootjatest. Samuti säiliks lühiajalise kaitsega iga varuosa puhul selgusetus, millal vastav varuosa vabaneb disainikaitse alt. Hüvitise maksmise süsteem tekitaks seevastu probleeme läbipaistvuse ja meetme rakendamisega. Lisaks näitab Euroopa Komisjoni aastatepikkune analüüs, et ilma parandamiserandita ei ole suudetud saavutada turu liberaliseerimist ega tõhusat konkurentsi varuosade sektoris. Kuivõrd teised alternatiivid ei ole sama efektiivsed ning nende rakendamisel säilivad mitmed kitsaskohad, on parandamiserand koos üleminekuperioodiga ainus meede, mis tagab toimiva ja avatud turu, säilitades samaaegselt originaaltootjatele vähemalt osalise varuosade kaitse ja tagades kõikidele osapooltele õigusselguse. Selliselt sõnastatud parandamiserand on ka olemuselt kooskõlas TRIPS-lepingu artikliga 26(2). Kooskõla ei saa jaatada aga TRIPS-lepingu artikliga 26(3), sest uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(4) kohaselt on üleminekuperiood ainult kaheksa aastat. Parandamiserand ei ole aga sobilik ja vajalik õigusselguse tagamiseks, varuosade hindade alandamiseks ja ringmajanduse edendamiseks.

³⁶⁵ Vastasel juhul oleks parandamiserand juba 1993 või 1996 ettepanekutes sätestatud viisil vastu võetud.

³⁶⁶ Shirvani 2019, lk 16.

KOKKUVÕTE

Magistritöö esimene eesmärk oli selgitada välja, kas parandamiserand on vajalik õigusliku killustatuse vältimiseks, mis on parandamiserandi kohaldamisala ning kas see muudab senist kohtupraktikat. Samuti ka seda, kas parandamiserand on ELi seadusandja nimetatud eesmärkide suhtes põhjendatud ja disainilahenduse omanike ainuõiguste riive suhtes proportsionaalne. Iga töö eesmärgi saavutamiseks ning hüpoteesi kinnitamiseks või ümberlükkamiseks analüüsis autor ühte uurimisküsimust.

Esimeses peatükis analüüsis autor, kas parandamiserand on vajalik õigusliku killustatuse vältimiseks. Selleks keskendus töö esimene peatükk parandamiserandi ajaloolisele kujunemisele ja õiguspoliitilisele taustale. Analüüsi tulemusel leiti, et uuesti sõnastatud direktiivi artiklis 19 sätestatud alaline parandamiserand lahendas pikalt kestnud killustatuse, sest kehtestab liikmesriikidele ühtsed reeglid. Disainiõiguses kehtis enne alalist parandamiserandit enam kui 20. aastat üleminekuperiood. Sidusrühmade kokkuleppe puudumise tõttu said liikmesriigid direktiivi 98/71/EÜ artikli 14 kohaselt säilitada olemasolevad õigusnormid. Liikmesriikide disainiõiguse erinevused põhjustasid killustatuse ühtsete reeglite puudumise tõttu. Selle tagajärjel oli 10nel riigil 26st parandamiserand siseriiklikus õiguses sätestatud. Ülejäänud liikmesriigid laiendasid varuosadele disainikaitset. Killustatus põhjustas turul esiteks ebaselguse. Tarbijatel puudus selge teadmine, millistes riikides on parandamise eesmärgil varuosade ostmise seaduslik. Killustatus põhjustas ka varuosade erinevad hinnad liikmesriikide vahel: varuosadele disainikaitset laiendatud liikmesriikides olid varuosade hinnad kõrgemad. Jõustunud disainireformiga kehtestati alaline parandamiserand. Seega peavad liikmesriigid enda disainiõigusi ühtlustama ja seni disainikaitset laiendanud liikmesriigid peavad samuti parandamiserandi hiljemalt 09.12.2027 üle võtma. Samas saavad uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(4) kohaselt alalist parandamiserandit õiguskorras mitte sisaldavad liikmesriigid varuosadele disainikaitset rakendada üleminekuperioodi tõttu veel kuni 09.12.2032. Seega leidis esimene töös püstitatud hüpotees, et parandamiserand on seega vajalik meede õigusliku killustatuse vältimiseks. Ka Eestil tuleb parandamiserand TDKS-i üle võtta, mille käigus võivad tekkida praktilised küsimused. ELi lahendus parandamiserandi osas on ühene. Seadusandja saab sätte sõnastamisel järgida uuesti sõnastatud direktiivi artiklis 19 ja magistritöö teises peatükis kirjeldatud tingimusi. TDKS-i tuleb lisada mõiste „mitmeosaline toode“, mis kehtivas TDKS-s puudub, kuid on parandamiserandi kehtestamiseks olulise tähtsusega. Seadusandja peab parandamiserandi sõnastuse kujundamisel arvestama ka üleminekuperioodiga. Eestis kehtib veel *de jure* varuosade kaitse, mistõttu peab seadusandja nägema direktiivi artikli kohaselt 19(4) ette

üleminekuperioodi, s.t parandamiserand tuleb üle võtta 09.12.2027, kuid saab kohalduda alles 09.12.2032.

Magistritöö teiseks eesmärgiks oli analüüsida parandamiserandi rakenduslikku raamistikku ja kohaldamise tingimusi, et vastata teisele uurimisküsimusele, kas parandamiserand muudab senist kohtupraktikat. Esmalt selgitati parandamiserandi üldist kohaldamist. Uuesti sõnastatud direktiivi artikli 19(1) kohaselt saab parandamiserandit rakendada üksnes mitmeosalise toote parandamisel. Kohtupraktika kohaselt ei ole lubatud koostisosa parendamine, sh koostisosa kasutamist meeldimise, mugavuse, esteetilise või muul isikupärastamise eesmärgil. Sõltumata parandamiserandist ei ole disainikaitsega hõlmatud määruse 6/2002 artikli 4(2)(a) ja artikli 8(1) kohaselt varuosad, mis ei ole tavapärase kasutamise käigus nähtavad või mille disain tuleneb üksnes tehnilisest otstarbest. Teisest peatükist selgus ka, et parandamiserand on uudne erand intellektuaalomandi süsteemis, sest võimaldab disainilahenduse omanike ainuõiguste piirangut ärielistel eesmärkidel. Senised ainuõigusi mitte rikkuvad toimingud olid seotud ainult mitteäriliste eesmärkidega. Seega laiendati alalise parandamiserandiga ainuõiguste piirangute kataloogi.

Teiseks analüüsiti alalise parandamiserandi sõnastust ja selle vastavust ainsale parandamiserandit käsitletud Euroopa Kohtu Acacia kohtuotsusele. Analüüsi tulemusel lükati osaliselt ümber püstitatud hüpotees, et alaline parandamiserandiga kodifitseeriti senine Euroopa Kohtu praktika. Esiteks peab alalise parandamiserandi kohaldamine piirduma üksnes mitmeosalise toote välimusest sõltuvate koostisosadega *must-match* kriteerium. Seevastu Acacia kohtuotsuses laiendas Euroopa Kohus parandamiserandit kõikidele varuosadele, mis on disainikaitsega hõlmatud. Alalise parandamiserandiga kehtestatud *must-match* kriteeriumi tõttu ei ole võimalik parandamiserandit kohaldada enam kõikidele varuosadele: parandamiserandist jäävad välja näiteks seni kohtupraktikas vaidlusi tekitanud valuveljed, sest nende kuju ei sõltu sõiduauto välimusest. Teiseks näeb alaline parandamiserand ette sõltumatule tootjale teavitamiskohustuse. Varem piiras sõltumatu tootja parandamiserandile kohaldamist kohtupraktika, mis kehtestas sõltumatule tootjale range hoolsus- ja teavitamiskohustuse. Alalise parandamiserandiga kodifitseeris ELi seadusandja osaliselt varasema kohtupraktika põhimõtted, kuid samas oluliselt lõdvendati sõltumatu tootja vastutust: sõltumatu tootja peab küll jätkuvalt teavitama tarbijaid toote päritolust, kuid ei pea enam tagama ega kontrollima varuosade kasutamise eesmärki. See muutus nihutab parandamiserandi väärkasutuse riski ebaproportsionaalselt originaaltootjale. Kuigi teoreetiliselt ei saa lõpptarbija tugineda parandamiserandile, kui kasutus ei vasta parandamise eesmärgile, on praktikas originaaltootjatel rakendatud väärkasutust tuvastamine ja tõendamine. Seetõttu tuleb sõltumatu tootja hoolsus- ja teavitamiskohustust sisustada seadusandja kehtestatud uue parandamiserandi sõnastuse, mitte üksnes varasema kohtupraktikaga.

Magistritöö kolmandaks eesmärgiks oli välja selgitada alalise parandamiserandi õiguspoliitiline põhjendatus. Töö autor püstitas hüpoteesi, et alaline parandamiserand ei ole põhjendatud. Hüpoteesi kinnitamiseks või ümberlükkamiseks hinnati parandamiserandi kehtestamisel seadusandja nimetatud eesmärke ning seda, kas ELi seadusandja on parandamiserandi kehtestamise vajadusel võtnud arvesse nii originaalootjate kui ka sõltumatute tootjate poolt ja vastu argumente. Seatud eesmärkideks olid õigusselguse tagamine, varuosade turu ja konkurentsi avamine, hindade alandamine ja ringmajanduse edendamine. Töös leiti, et parandamiserand ei ole konkurentsi avamise ega ka hinna alandamise aspektis piisavalt põhjendatud. Seadusandja on jätnud esiteks käsitlemata 2015. aasta majandusuuringus esitatud väite, et parandamiserand ei ole vajalik konkurentsi avamiseks. Mitmeosalise toote esmast ja järelturu tuleb vaadata ühiselt, mistõttu mõjutavad järelturu hinnad ka toote esmast valikut. Niisiis võib järelturu avatud konkurents hakkama piirama hoopis esmase turu konkurentsi. Samuti pakuti 2016. õigusanalüüsis välja, et võimalik oleks ka ELi ülene grupierandi kehtestamine. ELi seadusandja ei ole eelkirjeldatud argumente parandamiserandi kehtestamisel adresseerinud. Originaalootjatel jääb teatav monopol ka disainikaitseta tänu omandatud teadmistele, tarbija lojaalsusele ja teenindus- või garantiilepingutele.

Originaalootjad on olnud parandamiserandi kehtestamise vastu, sest sellega langeb nende motivatsioon innovatsiooniks. Varuosade turu avamisega on raskendatud nende innovatsiooniks tehtud investeeringute tagasiteenimine. ELi seadusandja on ainult pealiskaudselt väitnud, et tõenäoliselt mõjutab parandamiserand innovatsiooni vähe. Seda argumenti pole aga põhjendatud. Innovatsiooni leevendamiseks leiti, et originaalootjatel on võimalik rakendada tehtud investeeringute tagasiteenimiseks leevendusmeetmeid, s.t originaalootjad saavad arvestada innovatsiooniks tehtud investeeringud toote esmaturule. See aga ei ole kooskõlas ELi seadusandja toodud hinna alandamise argumendiga: konkurentsi suurendamisega saavad sõltumatud tootjad pakkuda tarbijatele soodsama hinnaga varuosasid. Kuigi läbi viidud uuringute tulemusel leiti, et varuosade hinnad olid 5-8% kõrgemad võrreldes riikidega, kus parandamiserand puudus, on seadusandja hinnanud disainikaitse mõju hindadele kitsalt. Originaalootjate innovatsiooniks tehtud investeeringute arvestamine toote esmaturule suurendab toote esmast hinda. Parandamiserand ei ole seega kooskõlas hindade alandamise põhjendusega. Seadusandja on põhjendanud parandamiserandi kehtestamist ka ringmajanduse edendamise argumendina. Parandamiserand on seega meede, mis võimaldab tarbijatel hõlpsamini nõuda toodete parandamist ja tagab seega toodete eluea pikenemise. Lisaks seab parandamiserand lõpuks ühtsed reeglid, mis kõrvaldab seni valitud killustatuse ja tagab õigusselguse.

Magistritöö neljandas peatükis hinnati, kas parandamiserand on disainilahenduste omanike ainuõiguste piiramise suhtes proportsionaalne: sobiv, vajalik ja mõõdukas. Parandamiserandi kehtestamise legitiimsed eesmärgid on õigusselguse saavutamine, turu liberaliseerimine läbi konkurentsi ja varuosade turu avamise, varuosade hindade alandamine, ringmajanduse edendamine. Analüüsi tulemusel leiti, et parandamiserand ei ole tervikuna sobiv ega vajalik meede ELi seadusandja nimetatud eesmärkide saavutamiseks.

Parandamiserand ei ole vajalik õigusselguse saavutamiseks, sest originaaltootjate ainuõigusi vähem riivavam meede oleks olnud parandamiserandi kehtestamata jätmine. Asjaolu, et seadusandja on 1998. aastal õiguspoliitiliselt otsustanud varuosade turu liberaliseerimise, ei pruugi olla 25. aastat hiljem õiguspoliitilise olukorra, turutingimuste ja ühiskondlike ootustega vastavuses. Parandamiserand võib olla iseenesest sobiv ja vajalik konkurentsi suurendamiseks, kui eesmärk on takistusteta varuosade turu avamine. Samas ei ole ELi seadusandja analüüsinud konkurentsi avamise eesmärgi saavutamiseks alternatiivseid võimalikke variante, näiteks sundlitsentsi kehtestamist disainiõiguses või ELi ülese grupierandi kehtestamine. Kuigi parandamiserand võib olla ka vajalik kitsamalt hindade alandamiseks, ei saa hindade alandamist vaadelda kitsalt ainult varuosade kontekstis. Hinna alandamise osas tuleb lähtuda laiemast eesmärgist alandada kogu toote hinda tarbijale. Kuivõrd seadusandja ei ole seni uurinud parandamiserandi mõju kogu toote hinnakujundusele, ei saa parandamiserandit pidada vajalikuks selle eesmärgi saavutamiseks. Samuti ei ole parandamiserand vajalik ka ringmajanduse edendamiseks, kuivõrd ELi seadusandja on juba rakendanud teisi, intellektuaalomandi väliseid ja seega originaaltootjate ainuõigusi vähem piiravamaid meetmeid selle eesmärgi saavutamiseks.

Samuti ei ole parandamiserand sobiv meede, kui eesmärk on tagada parandamisvõimalused kõigis intellektuaalomandi valdkondades. Probleemseks osutub parandamiserandi kohaldamine. Seadusandja ei ole alalise parandamiserandi kehtestamisel võtnud arvesse alternatiivsete intellektuaalomandi õiguste mõju parandamiserandi rakendamisele. Originaaltootjad võivad kasutada autoriõigust või kaubamärgiõigust parandamiserandi vältimiseks. Euroopa Kohtu praktikas selgitati juba ajutise parandamiserandi kehtivuse ajal, et erinevad intellektuaalomandi õigused ei ole omavahel ülekantavad. Nii on ajutisele parandamiserandile proovitud tugineda kaubamärgiõiguses, kuid Euroopa Kohus oli juba siis seisukohal, et iga intellektuaalomandi valdkonna õigusaktid reguleerivad ainult vastavat valdkonda. Seega ei ole võimalik analoogiaga disainiõiguses kehtestatud parandamiserandit kaubamärgiõigusesse ega ka teistesse intellektuaalomandi õigustesse üle tuua.

Mõõdukuse analüüsi tulemusel leiti, et konkurentsi suurendamise eesmärgil on kehtestatud parandamiserand koos üleminekuperioodiga mõõdukas, sest tagab olemasolevatele disainilahendustele üleminekuperioodil kaitse säilivuse, samas on sätestatud konkreetne tähtaeg, pärast mida on kõik varuosad disainikaitse alt vabastatud. Parandamiserandiga säilib originaaltootjatele võimalus jätkuvalt varuosasid toota ja turustada, s.t ainuõiguste kasutamine ei muutu võimatuks, vaid seda piiratakse parandamise eesmärgil. Alalise parandamiserandiga saabub täielik turu liberaliseerimine ja varuosade turu avamine konkreetset kuupäeval. Alternatiivsed meetmed, nagu lühiajaline disainikaitse, hüvitise maksmine või kombineeritud süsteem, ei suuda sama tõhusalt saavutada turu liberaliseerimist. Lühiajaline kaitse ei vabastaks varuosade turgu kohe pärast toote turule laskmist. Hüvitise maksmise süsteem tekitaks seevastu probleeme läbipaistvuse ja meetme rakendamisega. Lisaks näitab Euroopa Komisjoni aastatepikkune analüüs, et ilma parandamiserandita ei ole suudetud saavutada turu liberaliseerimist ega tõhusat konkurentsi varuosade sektoris.

Seega leidis magistr töö viimane hüpotees osaliselt kinnitust: parandamiserand ei ole piisavalt põhjendatud ega proportsionaalne. Parandamiserand ei ole konkurentsi avamise ega hinna alandamise küsimuses piisavalt põhjendatud. ELi seadusandja on õiguspoliitilistel kaalutlustel sekkunud põhjendamatult disainilahenduse omanike ainuõigustesse. Olemasolevad põhjendused ja argumendid ei võimalda adekvaatselt järeldada parandamiserandi kehtestamise vajadust. ELi seadusandja oleks pidanud enne parandamiserandi kehtestamist läbi viima täiendavaid mõjuanalüüse või olemasolevate analüüsiste tulemusi argumenteeritult kinnitama või ümber lükkama. Lisaks jättis ELi seadusandja parandamiserandi rakendamise täielikult hindama. Hindamata jäeti, kas parandamiserandi eesmärgi saavutamiseks tuleks reformida ka teisi intellektuaalomandi valdkondi. Parandamiserandi laiendamine kõikidele intellektuaalomandi õigustele väldiks disainilahenduse omanike diskrimineerimist ja võiks olla kooskõlas Euroopa Liidu laiema parandamiserandi algatustega: aidata kaasa jätkusuutlikuma ja konkurentsivõimelisema turu loomisele. Samas on töö autori hinnangul see suur muutus intellektuaalomandi süsteemis ning võib sarnaselt ka disainiõiguses tekitada ainuõiguste omanikes tugevat vastukaalu. Parandamiserandiga ei ole ELi seadusandja soovitud eesmärgid saavutatavad ja seetõttu riivab parandamiserand põhjendamatult disainilahenduse omanike ainuõigusi. Kuivõrd õigus on ajas muutuv ja arenev, tuleks ELi seadusandjal täiendavalt selle tegelikke mõjusid paari aasta pärast uuesti hinnata ja vajadusel regulatsiooni kohendada. Töö autor ei välista, et parandamiserand tegelikult ei aita ELi seadusandja soovitud eesmärke üldse saavutada ja seetõttu riivab põhjendamatult disainilahenduse omanike ainuõigusi.

REPAIR CLAUSE IN DESIGN LAW: WHETHER A NECESSARY, REASONED, AND PROPORTIONATE MEASURE TO LIMIT THE EXCLUSIVE RIGHTS OF THE OWNER OF AN INDUSTRIAL DESIGN.

Abstract

The legal protection of industrial designs is a field of intellectual property rights that aims to protect the appearance or visual shape of products. According to Sections 4(1) and (2) of the Industrial Designs Protection Act (hereinafter "IDPA"), a design refers to the two-dimensional or three-dimensional external appearance of a product, formed by the product's shape, configuration, ornamentation, colour scheme, texture, or material. A design may include, for example, the shape of a car or a sparepart. In Estonia, a design acquires legal protection upon registration in the Industrial Designs Register administered by the Patent Office of Republic of Estonia (IDPA § 5(2), § 55(1)). Registration grants the owner exclusive rights to the design created through their creative activity (IDPA § 12(1), § 15). These exclusive rights include the right to manufacture, distribute, sell, offer for sale, import, export, and store products made according to the registered design, and to prohibit others from using identical or confusingly similar designs without permission (IDPA § 16(1)).

However, the exclusive rights of a design owner are not absolute and may be limited under certain conditions prescribed by law. In the course of the 2024 design reform, the European Union (EU) legislator introduced an additional action that does not infringe the rights of the design owner. Specifically, the EU conducted a design law reform in 2024, aiming to modernize and harmonize design protection across the EU. As a result of this reform, two significant legal acts entered into force on 8 December 2024: Regulation (EU) 2024/2822 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024, amending Council Regulation (EC) No 6/2002 on Community designs and repealing Commission Regulation (EC) No 2246/2002 (hereinafter "the amended Design Regulation"), establishing a system of design protection at the EU level; and Directive (EU) 2024/2823 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on the legal protection of designs (hereinafter "the recast Directive"), establishing a system of design protection at the Member State level.

One of the changes brought by the design reform was the introduction of a permanent repair clause, which limits the exclusive rights of a design owner. According to the repair clause, no protection is granted to a registered design incorporated into a component part of a complex product upon

whose appearance the design of the component depends and which is used solely for the purpose of repairing that complex product so as to restore its original appearance (recast Directive Article 20a(1)). The purpose of the repair clause is to limit the exclusive rights of the design owner and to prevent the enforcement of design rights when independent manufacturers replicate and sell spare parts protected by design rights without the design owner's consent for repair purposes. This means, for example, that if a car alloy wheel breaks, the vehicle owner can choose either an original replacement part from the car manufacturer or an identical part produced by an independent manufacturer, who has copied the registered design without the car manufacturer's consent. In such a case, the car manufacturer cannot claim an infringement of exclusive rights if the independent manufacturer has produced and sold the replica for repair purposes. In other words, the repair clause acts as a safeguard allowing independent manufacturers to infringe exclusive rights to a limited extent.

Design owners have opposed the introduction of the repair clause, citing the need to protect their intellectual property rights, particularly to prevent counterfeiting. Arguments against the repair clause also include its potential infringement of property rights and the exclusive right to control the use of the design owner's proprietary rights. It has been suggested in the literature that the repair clause could infringe Article 17 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, as its retroactive application affects existing design rights. This raises the question of whether the introduction of the repair clause is necessary and justified, and whether the clause proportionately balances the interests of design owners and independent manufacturers. Prior to the design reform, the legal protection of spare parts used for repairs in the EU was regulated by the transitional provision of Article 110 of Regulation No 6/2002, which temporarily regulated the scope of the repair clause until the adoption of permanent measures based on an appropriate proposal from the European Commission. The transitional clause provided a general description of the repair exception but lacked detailed implementation rules. The interpretation and strict application criteria of the clause were clarified by the Court of Justice of the European Union in its 2017 joined cases C-397/16 and C-435/16, *Acacia* (hereinafter "the *Acacia* judgment"). The permanent repair clause partly codified the interpretive principles developed by the Court.

Under Article 14 of Directive 98/71/EC, Member States could maintain their national rules regarding the protection of spare parts by design rights. Due to a lack of consensus among stakeholders (design owners and independent manufacturers), national provisions were left unchanged. Consequently, by 2023, only 10 out of 26 Member States had a national repair clause, while the remaining states continued to extend design protection to spare parts. This situation caused legal fragmentation and market uncertainty within the EU. The necessity and

proportionality of the permanent repair clause are questioned because it was adopted within a relatively short period. While the European Commission launched the design reform at the end of 2022, with changes entering into force in 2024, a previous attempt to amend the design rights framework launched in 2004 was withdrawn in 2014 due to stakeholder disagreement. Given this contrast, doubts arise as to whether the rapid adoption of the repair clause was justified.

The aim of this master's thesis is to determine the necessity and scope of the repair clause and to assess whether its adoption is justified, lawful, and proportionate in limiting the exclusive rights of design owners. The thesis consists of four chapters. The first chapter focuses on the historical development and legal-political background of the repair clause. The second chapter explains the scope and conditions for applying the repair clause based on case law. The third chapter assesses the legal-political justification for the repair clause, explaining the legislator's objectives. The fourth chapter analyses whether the permanent repair clause is adequately justified and proportionate in light of the interference with the rights of design owners. The thesis is based on the legal-dogmatic method, employing methods of interpretation and systematisation. The analysis relies on EU legal acts, legislative histories, case law, and legal literature. The main sources are EU directives and regulations on design protection, including Regulation No 6/2002, Regulation No 2024/2822, Directive 98/71/EC, and Directive 2024/2823. Additionally, explanatory memoranda, legislative proposals, opinions, impact assessments, and both Estonian and foreign legal literature, as well as the case law of the CJEU and Estonian courts, are used.

In the first chapter, the author analysed whether the repair clause is necessary to prevent legal fragmentation. Thus, the first chapter focused on the historical development and policy background of the repair clause. The analysis concluded that the permanent repair clause established in Article 19 of the recast Directive has resolved the longstanding fragmentation, as it introduces uniform rules for Member States. Prior to the adoption of the permanent repair clause, a transitional period of over 20 years prevailed in design law. Due to the lack of agreement among stakeholders, Member States were allowed, under Article 14 of Directive 98/71/EC, to maintain their existing legal provisions. Divergences in Member States' design laws led to fragmentation due to the absence of uniform rules. As a result, 10 out of 26 countries included the repair clause in their national legislation, while the remaining Member States extended design protection to spare parts. Fragmentation caused, first, uncertainty in the market, as consumers lacked clarity regarding where the purchase of spare parts for repair purposes was lawful. It also led to price disparities between Member States: prices were higher in states that extended design protection to spare parts. The adoption of the design reform introduced a permanent repair clause. Consequently, Member States are required to harmonise their design laws, and those which had previously

extended design protection to spare parts must also implement the repair clause by 9 December 2027. However, pursuant to Article 19(4) of the recast Directive, Member States that have not yet incorporated the permanent repair clause into their legal systems may continue to apply design protection to spare parts during a transitional period until 9 December 2032. Therefore, the first hypothesis of the thesis - that the repair clause is necessary to avoid legal fragmentation - was confirmed. Estonia must also transpose the repair clause into the IDPA, during which practical issues may arise. The EU solution regarding the repair clause is unambiguous. The legislator may follow the conditions outlined in Article 19 of the recast Directive and described in Chapter 2 of the thesis. The IDPA must be amended to introduce the concept of a "complex product," currently absent from the existing law, but crucial for the implementation of the repair clause. In drafting the provision, the legislator must also consider the transitional period. Since spare parts are still *de jure* protected in Estonia, the legislator must, pursuant to Article 19(4) of the Directive, foresee the transitional period: the repair clause must be transposed by 9 December 2027 but will only apply as of 9 December 2032.

The second objective of the thesis was to analyse the practical framework and conditions for applying the repair clause to answer the second research question: whether the repair clause alters existing case law. First, the general application of the repair clause was explained. Under Article 19(1) of the recast Directive, the repair clause applies solely to the repair of a complex product. Case law establishes that upgrading a component—for purposes such as aesthetic enhancement, personalisation, or convenience—is not permitted. Regardless of the repair clause, spare parts that are not visible during normal use or whose design is dictated solely by technical function remain excluded from design protection pursuant to Articles 4(2)(a) and 8(1) of Regulation 6/2002. The second chapter also revealed that the repair clause is a novel exception within the intellectual property system, as it permits restrictions on the exclusive rights of design owners for commercial purposes. Previously, activities not infringing exclusive rights were limited to non-commercial purposes. Thus, the permanent repair clause expanded the catalogue of exceptions to exclusive rights. Next, the wording of the permanent repair clause and its compliance with the sole CJEU decision addressing the repair clause was analysed. The hypothesis that the permanent repair clause codified existing CJEU practice was only partially confirmed. Firstly, the application of the permanent repair clause is limited to components whose appearance depends on the complex product's appearance (the "must match" criterion). In contrast, the CJEU had extended the repair clause to all spare parts covered by design protection. Due to the must match criterion introduced by the permanent repair clause, it is no longer possible to apply the clause to all spare parts; for instance, alloy wheels, previously subject to litigation, fall outside its scope because their shape

does not depend on the car's external appearance. Secondly, the permanent repair clause introduces a consumer information obligation for independent producers. Previously, case law imposed strict duties of care and information on independent producers applying the repair clause. Although the permanent repair clause codifies some principles of previous case law, it significantly relaxes the duties imposed: independent producers must still inform consumers about the origin of spare parts but are no longer required to ensure or monitor the purpose of use. This shift disproportionately transfers the risk of misuse to the original manufacturer. Although, in theory, the end user cannot rely on the repair clause if the use does not serve repair purposes, in practice, it will be difficult for manufacturers to detect and prove misuse. Thus, the legislator must define the duties of care and information based on the new wording of the permanent repair clause rather than solely on previous case law.

The third objective of the thesis was to assess the legal-political justification for the permanent repair clause. The author hypothesised that the permanent repair clause is not justified. To confirm or refute this hypothesis, the thesis evaluated the legislator's stated objectives and whether the EU legislator had adequately considered the arguments for and against the repair clause from both original and independent producers. The stated objectives were ensuring legal clarity, opening the spare parts market and fostering competition, reducing prices, and promoting the circular economy. The analysis found that the repair clause is insufficiently justified in terms of promoting competition and reducing prices. First, the 2015 economic review's argument - that a repair clause was unnecessary for opening competition - was overlooked. Primary and secondary markets for complex products are interconnected, and secondary market prices influence the primary market's competitiveness. Thus, opening the aftermarket may restrict competition in the primary market. Similarly, the 2016 legal analysis proposed a possible EU-wide block exemption as an alternative. These counterarguments were not addressed when introducing the repair clause. Original manufacturers retain some monopoly power even without design protection, due to acquired know-how, customer loyalty, and service or warranty agreements.

Original manufacturers have opposed the repair clause, arguing it diminishes incentives for innovation, as opening the spare parts market complicates the recoupment of investments made in innovation. The EU legislator superficially asserted that the repair clause would have minimal impact on innovation without providing evidence. While it was argued that manufacturers could recoup investments through primary market sales, this conflicts with the price reduction objective: recouping investments through higher primary market prices would increase, not decrease, consumer costs. Furthermore, the legislator has narrowly assessed the price impact of design protection. Studies indicated that spare parts were 5–8% more expensive in countries without a

repair clause, but broader effects on overall product pricing were not considered. Thus, the repair clause is inconsistent with the price reduction argument. Although the legislator invoked circular economy goals, measures less restrictive to intellectual property rights already promote these aims. The repair clause is also unsuitable as a universal means of ensuring repairability across all intellectual property sectors. The legislator did not consider the impact of alternative intellectual property rights such as copyright or trademark law, which could be used to circumvent the repair clause. Existing case law (even during the temporary repair clause) established that IP rights are not transferable between sectors. Thus, the design-based repair clause cannot automatically apply to trademarks or other IP fields.

The proportionality analysis found that, in the context of promoting competition, the repair clause combined with a transitional period is moderate: it preserves protection for existing designs during the transition while setting a definitive end date for design protection of spare parts. Original manufacturers retain the ability to produce and sell spare parts; exclusive rights are restricted only for repair purposes. Full market liberalisation and the opening of the spare parts market are achieved at a specific future date. Alternative measures, such as short-term protection, compensation schemes, or hybrid models, would not achieve this as effectively. Thus, the thesis' final hypothesis was partially confirmed: the repair clause is insufficiently justified and disproportionate. It does not adequately support the aims of promoting competition or reducing prices. The EU legislator has unjustifiably interfered with design owners' exclusive rights without sufficient grounds. Existing justifications and arguments do not adequately establish the necessity of the repair clause. Further impact assessments should have been conducted, or existing analyses better substantiated. The legislator also failed to assess whether reforming other areas of IP law would have been necessary to achieve the goals of the repair clause.

Extending the repair clause to all IP rights could avoid discrimination against design owners and align with broader EU initiatives promoting sustainability and competitiveness. However, such a major shift in the IP system could provoke significant opposition from rights holders. The repair clause, as it stands, does not achieve the legislator's intended goals and unjustifiably infringes on design owners' exclusive rights. Given that law evolves over time, the EU legislator should reassess the actual impacts of the repair clause in a few years and adjust the regulation if necessary. The author does not rule out the possibility that the repair clause may ultimately fail to achieve its intended objectives and thus unjustifiably infringe on the exclusive rights of design owners.

Resümees on tõlgitud inglise keelde tekstiroboti ChatGPT (<https://chatgpt.com/>) abil.

KASUTATUD ALLIKAD

KASUTATUD KIRJANDUS

1. ACEA. The automotive regulatory guide – 2023. Kättesaadav: <https://www.acea.auto/publication/automotive-regulatory-guide-2023/> (26.04.2025).
2. Amended proposal for a Council Regulation (EC) on Community Design. – OJ C 248, 29.08.2000. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1999:0310:FIN:EN:PDF> (23.04.2025).
3. Amended proposal for a European Parliament and Council directive on the legal protection of designs. Brussels, 21.02.1996, COM(96) 66 final – COD 464. Kättesaadav: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/10041>.
4. Amended proposal for a European Parliament and Council directive on the legal protection of designs. Brussels, 21.02.1996, COM(96) 66 final. Kättesaadav: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/10041> (25.04.2025).
5. AutoPOLIS. The consequences for the safety of consumers and third parties of the proposed directive amending directive 98/71/EC on legal protection of design lights. September 2006. Kättesaadav: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/study-legal-protection-of-design/study-legal-protection-of-design-en.pdf (24.04.2025).
6. Beldiman, D., Blanke-Roeser, C. An International Perspective on Design Protection of Visible Spare Parts. Springer International Publishing AG, 2017.
7. Beldiman, D., Blanke-Roeser, C. European Design Law: Considerations Relating to Protection of Spare Parts for Restoring a Complex Product's Original Appearance. – IIC 2015, 46:915-919.
8. Beldiman, D., Blanke-Roeser, C., Tischner, A. Spare Parts and Design Protection – Different Approaches to a Common Problem. Recent Developments from the EU and US Perspective. – GRUR International, juuli 2020, 69(7).
9. BEUC. An EU repair clause – a missing piece of the right to repair. BEUC recommendations for reform of EU design protection legislation. September 2023. Kättesaadav: https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/BEUC-X-2023-077_POSITION_PAPER_design_directive_2023.pdf (26.04.2025).
10. Bundesministeriums der Justiz. Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes zur Stärkung des fairen Wettbewerbs. 15.05.2019. Kättesaadav:

https://www.bmj.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/2018_Staerkung_fairen_Wettbewerbs.html (26.04.2025).

11. Commission of the European Communities. Commission staff working document. Proposal for a directive of the European Parliament and of the council amending directive 98/71/EC on the legal protection of designs. Extended impact assessment. Brüssel, 14.09.2004, COM(2004) 582 final. Kättesaadav: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vi7jgsymsdz3> (22.04.2025).
12. Commission of The European Communities. Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. Working document of the services of the Commission. III/F/5131/91-EN, June 1991. Kättesaadav: <https://aei.pitt.edu/1785/> (26.04.2025).
13. Commission of the European Parliament. Proposal for a Directive on the European Parliament and of the Council on measures and procedures to ensure the enforcement of intellectual property rights. Explanatory memorandum. Brussels, 30.10.2003. COM(2003) 46 final, 2003/0024 (COD). Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52003PC0046> (23.04.2025).
14. Commission staff working document. Evaluation of EU legislation on design protection. Brussels, 06.11.2020. SWD(2020) 264 final. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1846-Evaluation-of-EU-legislation-on-design-protection_en (23.04.2025).
15. Cornwell, J. Nintendo v BigBen and Acacia v Audi; Acacia v Porsche: design exceptions at the CJEU. – Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2019, Vol 14, No 1.
16. De Luca, S. Revision of the EU legislation on design protection. Euroopa Parlament: jaanuar 2025. Kättesaadav: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)751401](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)751401) (23.04.2025).
17. Drexl, J. Die Reparaturklausel im Designrecht: Eine wettbewerbs- und immaterialgüterrechtlich gebotene Reform. – GRUR 2020.
18. Drexl, J., Hilty, R. M., Kur, A. Design Protection for Spare Parts and the Commission's Proposal for a Repairs Clause. – IIC 2005, 448.
19. ECAR. Freedom of Repair. The new EU design legislation should enable the right to repair, rather than imposing unjustified restrictions and delays. 16.03.2023. Kättesaadav: <https://www.ecar-alliance.eu/commission-proposal-new-repairclause/> (23.04.2025).
20. ECAR. The Repair Clause. Current situation (2023). <https://www.ecar-alliance.eu/the-repairs-clause/> (23.04.2025).

21. Ernits, M., jt. Eesti põhiseadus: Euroopa Liidu õiguse piiramatu esimesega seotud ootamatud küsimused. – Riigiõiguse aastaraamat 3/2022.
22. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta. Seletuskiri. KOM(2004) 582 (lõplik). 2004/0203 (COD). Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52004PC0582> (23.04.2025).
23. EUIPO. EUIPO Design Focus 2010 to 2019 Evolution. 23.10.2020. Kättesaadav: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/news/EUIPO_DS_Focus_Report_2010-2019_Evolution_en.pdf (23.04.2025).
24. Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud). Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 667 final. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52022PC0667> (23.04.2025).
25. Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002. Seletuskiri. Brüssel, 28.11.2022, COM(2022) 666 final. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52022PC0666> (23.04.2025).
26. Euroopa Komisjoni 21.02.1996 muudetud ettepanek. – EÜT C 142, 14.05.1996. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1996_142_R_TOC (26.04.2025).
27. Euroopa Liidu nõukogu. Intellektuaalomand: nõukogu andis disainilahenduste kaitse paketi oma lõpliku heakskiidu. Pressiteade, 10.10.2024. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2024/10/10/intellectual-property-council-gives-its-final-approval-to-the-designs-protection-package/> (26.04.2025).
28. Euroopa Liidu nõukogu. Nõukogu ja parlament saavutasid esialgse kokkuleppe disainilahenduste kaitse paketi suhtes. Pressiteade 976/23, 05.12.2023. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2023/12/05/council-and-parliament-strike-provisional-deal-on-design-protection-package/> (23.04.2025).
29. Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee 31.12.1994 arvamus. – EÜT C 388, 31.12.1994. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1994_388_R_TOC (26.04.2025).

30. Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee arvamus teemal “Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitsse kohta”. – EÜT C 286, 17.11.2005. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52005AE0691> (26.04.2025).
31. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002“ (COM(2022) 666 final – 2022/0391 (COD)) ja teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv disainilahenduste õiguskaitsse kohta (uuesti sõnastatud) (COM(2022) 667 – finaali – 2022/0392(COD)). – ELT C 184, 25.05.2023. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=OJ:C:2023:184:TOC> (26.04.2025).
32. Euroopa Parlamendi 12.10.1995. aasta arvamus. – EÜT C 287, 30.10.1995. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj%3AJOC_1995_287_R_TOC (23.04.2025);
33. Euroopa Parlamendi 22.10.1997 otsus. – EÜT C 339, 10.11.1997. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=OJ%3AC%3A1997%3A339%3ATOC> (23.04.2025).
34. Euroopa Parlamendi 22.10.1997 otsus. – EÜT C 339, 10.11.1997. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=OJ%3AC%3A1997%3A339%3ATOC> (26.04.2025).
35. Euroopa Parlament. Aruanne intellektuaalomandi tegevuskava kohta ELi majanduse taastamise ja vastupidavuse toetamiseks. 2021/2007(INI) (A9-0284/2021). Kättesaadav: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0453_EN.html (24.04.2025).
36. Euroopa Ühenduste Komisjon. Komisjoni teatis nõukogule, Euroopa parlamendile, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning reguioonide komiteele. Teadmiste rakendamine praktikas: ELi laiapõhjaline innovatsioonistrateegia. Brüssel 13.09.2006. KOM(2006) 502 lõplik. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52006DC0502> (23.04.2025).
37. Europe Economics. The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report. January 2015.
38. European Commission, Directorate-General for Enterprise and Industry, Gómez-Acebo & Pombo, Ricardo-AEA, Vienna Institute for International Economic Studies (TNO), Kirsch, F. *et al.* Study on the operation of the system of access to vehicle repair and maintenance

- information – Final report, Publications Office, 2014. Kättesaadav: <https://data.europa.eu/doi/10.2769/50934> (23.04.2025).
39. European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Indiville, Spark Legal Network, Consultancy Ltd, Time.lex, University of London. Queen Mary. Legal review on industrial design protection in Europe: Final Report. Publications Office, 15.05.2016. Kättesaadav: <https://data.europa.eu/doi/10.2873/056970> (23.04.2025).
40. European Commission. Commission staff working Document. Impact Assessment Report. Brüssel, 28.11.2022, SWD (2022) 368 final. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52022SC0656> (23.04.2025).
41. Figge, J., Kalberg, N. Die Ersatzteilklausel im Designrecht – zur aktuellen politischen Lage. – GRUR 2020, 248.
42. Frizberg, D. Revising the Community Design Regulation and the Design Directive (recast). May 2023. Kättesaadav: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)740254](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)740254) (23.04.2025).
43. Greven, M. Feedback from: ACEA. 31.07.2018. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1846-Evaluation-of-EU-legislation-on-design-protection/F13493_en (23.04.2025).
44. GRUR German Association for the Protection of Intellectual Property. GRUR considerations regarding the „Evaluation of EU legislation on design protection“. 31.07.2018. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1846-Evaluation-of-EU-legislation-on-design-protection/F13528_en (23.04.2025).
45. Hartwig, H. Spare parts under European design and trade mark law. – Journal of Intellectual Property Law & Practice, February 2016, Volume 11, Issue 2.
46. Hartwig, H. The ‘Legal Review on Industrial Design Protection in Europe’: A closer look. – Journal of Intellectual Property Law & Practice, 03.04.2018, Volume 13, Issue 4.
47. Herz, B., Mejer, M. The effect of design protection on price and price dispersion: Evidence from automotive spare parts. European Commission. Munich Personal RePEc Archive: 01.06.2020.
48. Jarass, H. D., Charta der Grundrechte der Europäischen Union, 4. Aufl. 2021, Art 17.
49. Jestaedt, D., Fink, E., Meiser, C. Designgesetz, 7. Aufl. 2023, § 40a.
50. Klamert, M. Supremacy, the Uniformity of EU Law, and the Principle of Equality. 08.11.2021, Graz Law Working Paper No 18-2021.

51. Komisjoni Teatis. Suunised Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 101 kohaldatavuse kohta tehnosiirde kokkulepete suhtes. ELT C 89/3, 28.03.2014. Kättesaadav [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52014XC0328\(01\)#ntc9-C_2014089ET.01000301-E0009](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52014XC0328(01)#ntc9-C_2014089ET.01000301-E0009) (27.04.2025).
52. Kroodo, K. Euroopa Liidu disainilahenduste õiguskaitse reform on jõustunud. Patendiamet: 11.12.2024. Kättesaadav: <https://www.epa.ee/uudised/euroopa-liidu-disainilahenduste-oiguskaitse-reform-joustunud> (23.04.2025).
53. Kur, A., Endrich-Laimböck, T., Huckschlag, M. Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 23 January 2023 on the ‘Design Package’ (Amendment of the Design Regulation and Recast of the Design Directive). Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper, 23.01.2023, No. 23-05.
54. Kur, A., jt. Stellungnahme des Max-Planck-Instituts für Innovation und Wettbewerb zum Referentenentwurf (RefE) eines Gesetzes zur Stärkung des fairen Wettbewerbs vom 11. September 2018. München, 16.10.2018. Kättesaadav: https://pure.mpg.de/rest/items/item_3003946_3/component/file_3004744/content (27.04.2025).
55. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. (§-d 1-305). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.
56. Lehes, L., Puu, L. A. Kaabel. Ühenduse disainilahenduse kaitsmise juhised. Patendiamet: Tallinn 2018. Kättesaadav: <https://www.epa.ee/sites/default/files/documents/2021-10/uhenduse-disainilahenduse-kaitsmine-2018.pdf> (23.04.2025).
57. Lehr, W. Feedback from: Belron International Ltd. 30.07.2018. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1846-Evaluation-of-EU-legislation-on-design-protection/F13467_en (23.04.2025).
58. Mõte, M. jt. Ravimite ja meditsiiniseadmete hinnaregulatsiooni toimimise ja muudatusvajaduste analüüs. Tartu 2023.
59. Ostrat, J. Eesti tööstusdisainilahenduste kaitse seadus. – Juridica 1998/3.
60. Patendiamet. Euroopa Kaubamärgi ja disaini infokiri. Nr 1-2016, ISSN 2228-4389.
61. Patendiamet. Mis on tööstusdisainilahendus? 14.04.2025. Kättesaadav: <https://www.epa.ee/disainilahendused/vaja-teada-enne-taotluse-esitamist/mis-toostusdisainilahendus> (24.04.2025).
62. Pihljarinne, T., Ballardini, R. M. Paving the way for the Environment – Channeling „Strong“ Sustainability into the European IP System. European Intellectual Property Review, 14.04.2020, 42(4).

63. Proposal for a European Parliament and Council Directive on the legal protection of designs (93/C 345/09), COM(93) 344 final. Explanatory memorandum. – EÜT C 345, 23.12.1993. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1994_029_R_0020_01 (25.04.2025).
64. Proposal for a European Parliament and Council Directive on the legal protection of designs (93/C 345/09), COM(93) 344 final. Explanatory memorandum. – EÜT C 345, 23.12.1993. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1994_029_R_0020_01 (25.04.2025).
65. Proposal for a European Parliament and Council Regulation on Community Design (94/C 29/02), COM(93) 342 final. – EÜT C 29, 31.01.1994. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1994:029:FULL> (23.04.2025).
66. Shirvani, F. Verfassungsrechtliche Anforderungen an die Beschränkung bestehender Designrechte bei der Einführung der Reparaturklausel. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, märts 2019. Kättesaadav: https://www.gva.de/aktuelles/aktuelles_artikel.php?uid_37_uid=465 (23.04.2025).
67. Stone, D. Design law misplayed in Nintendo AG Opinion. – Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2017, Vol. 12, No 7.
68. Svensson, S., jt. The Emergning „Right to Repair“ legislation in the EU and the US. Paper presente at Going Green CARE INNOVATION 2018, Vienna, Austria.
69. Tischner, A. Ersatzteile – Marken- und Designrechte – Freund oder Feind. 25.01.2024, GRUR 2024, 126 5.
70. Tischner, A., Stasiuk., K. Spare Parts, Repairs, Trade Marks and Consumer Understanding. – IIC 10.01.2023, 54:26-60.
71. Triipan, M. Proportsionaalsuse põhimõte Euroopa Liidu õiguses. – Juridica III/2006.
72. Tööstusdisainilahenduse seadus 651 SE eelnõu seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/c36db8be-9439-3998-90c9-73a1232ae164/T%C3%B6%C3%B6stusdisaini%20kaitse%20seadus/>.
73. Vahlenbreder Hecht, S., Jannesson, S. Comments of AB Volvo on the European Commission’s Proposal for a Regulation amending the Community Designs Regulation [COM(2022)666] and a Proposal for a Directive on the legal protection of designs [COM(2022)667]. 30.01.2023. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12609-Intellectual-property-review-of-EU-rules-on-industrial-design-Design-Directive-F3377716_en (26.04.2025).
74. Württenberger, G., Freischem, S. Comments of the GRUR Committee for Design Law on the European Commission’s Proposal for a Regulation amending the Community Designs

Regulation (COM(2022)666) and a Proposal for a Directive on the legal protection of designs (COM(2022)667). – GRUR 2023, Heft 6.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Eesti kohtupraktika

75. RKPJKo 30.09.1994, III-4/1-5/94.
76. RKPJKo 06.03.2002, 3-4-11-02.
77. RKTKo 18.03.2020, 2-18-3445.
78. RKPJKo 16.03.2021 5-20-7/12.
79. RKTKo 10.11.2021, 2-18-3445.
80. RKÜKo 21.11.2023, 5-23-1.

Euroopa Liidu kohtupraktika

81. EKm C-500/14, *Ford Motor Company vs Wheeltrims srl*, ECLI:EU:C.2015:680.
82. EKo C-145/10, *Painer*, EU:C:2011:798.
83. EKo C-168/09, *Flos*, ECLI:EU:C:2011:29.
84. EKo C-238/87, *Volvo v Veng*, ECLI:EU:C:1988:477.
85. EKo C-334/22, *AUDI AG vs GQ*, ECLI:EU:C:2024:76.
86. EKo C-345/13, *Karen Millen Fashions*, ECLI:EU:C:2014:2013.
87. EKo C-360/10, *SABAM v Netlog NV*, ECLI:EU:C:2012:85.
88. EKo C-488/10, *Celaya Emparanza y Galdos International*, EU:C:2012:88.
89. EKo C-53/87, *CICRA and Others v Renault*, ECLI:EU:C:1988:472.
90. EKo C-70/10, *Scarlet Extended SA v SABAM*, ECLI:EU:C:2011:771.
91. EKo liidetud kohtuasjades C-397/16 ja C-435/16, *Acacia Srl v Pneusgarda Sdl, Audi AG; Acacia SRL, Rolando D'Amato v Dr Ing hcF Porsche AG*, EU:C:2017:992.
92. EKo liidetud kohtuasjades C-397/16 ja C-435/16, *Acacia Srl v Pneusgarda Sdl, Audi AG; Acacia SRL, Rolando D'Amato v Dr Ing hcF Porsche AG*, ECLI:EU:C:2017:730, kohtujurist H. Saugmandsgaard Øe ettepanek.
93. EKo C-372/04, *Yvonne Watts v Bedford Primary Care Trust, Secretary of State for Health*, ECLI:EU:C:2006:325.
94. EKo C-435/12, *ACI Adam BVT jt v Stichting de Thuis kopie, Stichting Onderhandeligen Thuis kopie vergoeding*, ECLI:EU:C:2014:254.
95. EKo C-472/21, *Monz Handelsgesellschaft International mbH & Co. KG vs Büchel GmbH & Co. Fahrzeugtechnik KG*, ECLI:EU:C:2023:15.

96. EKo C-123/20, *Ferrari SpA vs Mansory Design & Holding GmbH, WH*, ECLI:EU:C:2021:889.
97. EKo liidetud kohtuasjades C-241/91 ja C-242/91, *RTE and ITP v Commission*, ECLI:EU:C:1995:98.
98. EKo liidetud kohtuasjades C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd vs BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*, ECLI:EU:C:2017:724.
99. EKo C-200/96, *Metronome Musik GmbH v Music Point Hokamp GmbH*, ECLI:EU:C:1998:172.
100. EKo liidetud kohtuasjades C-361/15 P ja C405/15 P, *Easy Sanitary Solutions and EUIPO v Group Nivelles*, ECLI:EU:C:2017:720.

Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika

101. EIKo 31524/96, *Alberghiera vs. Italy*.

Saksamaa kohtupraktika

102. BGH, I ZR 226/14 – Kraftfahrzeugfelgen II. Kättesaadav: <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&az=I%20ZR%20226/14&nr=89360> (23.04.2025).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti õigusaktid

103. Autoriõiguse seadus. – RT I, 26.06.2024, 5.
104. Patendiseadus. – RT I, 30.03.2023, 8.
105. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 31.12.2024, 41.
106. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 31.12.2024, 48.
107. Tööstusdisaini kaitse seadus. – RT I, 19.03.2019, 50.
108. Võlaõigusseadus. – RT I, 04.07.2024, 18.

Euroopa Liidu õigusaktid

109. 13. oktoobri 1998. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 98/71/EÜ, disainilahenduste õiguskaitse kohta. – ELT L 289, 28.10.1998.

110. 12. detsembri 2001. aasta Nõukogu määrus (EÜ) nr 6/2002, 12. detsember 2001, ühenduse disainilahenduse kohta. – EÜT L 003, 05.01.2002.
111. 17. mai 2006. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 816/2006, milles käsitletakse rahvatervise probleemidega riikidesse eksportimiseks toodetavate farmaatsiatoodete patentide sundlitsentsimist. – ELT L 157, 09.06.2006.
112. 16. detsembri 2015. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/2436, kaubamärke käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. – ELT L 336, 23.12.2015.
113. 14. juuni 2017. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2017/1001, Euroopa Liidu kaubamärgi kohta. – ELT L 154, 16.06.2017.
114. 20. mai 2019. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/771, 20. mai 2019, kaupade müügilepingute teatavate aspektide kohta, millega muudetakse määrust (EL) 2017/2394 ja direktiivi 2009/22/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks direktiiv 1999/44/EÜ. – ELT L 136 22.05.2019.
115. 13. juuni 2024. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1799, kaupade parandamist edendavate ühiste normide kohta ning millega muudetakse määrust (EL) 2017/2394 ning direktiive (EL) 2019/771 ja (EL) 2020/1828. – ET L, 2024/1799, 10.07.2024.
116. 23. oktoobri 2024. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/2823, disainilahenduste õiguskaitse kohta (uuesti sõnastatud). – ELT L, 2024/2823, 18.11.2024.
117. 23. oktoobri 2024. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/2822, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta ja tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2246/2002. – ELT L, 2024/2822, 18.11.2024.
118. EL lepingu ja EL toimimise lepingu konsolideeritud versioonid (2016/C 202/01). – ELT C 202, 07.06.2016, lk 1-388.
119. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 326, 26.10.2012, lk 391-407.

Saksamaa õigusaktid

120. Gesetz über den rechtlichen Schutz von Design (Designgesetz – DesignG). – BGBl. I S. 122.

Muud õigusaktid

121. Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. – RT II 1999, 22, 123.

122. Protokoll Eesti ühinemise kohta Maailma Kaubandusorganisatsiooni Asutamislepinguga (Marrakeši lepinguga). – RT II 1999,22, 123.
123. Tööstusomandi kaitse Pariisi konventsioon. – RT II 1994, 4, 19.